

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

**İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ
VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI
IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI**

Tuğba ÖZVURAL BİRCAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Nihan YANCI ÖZALP

İstanbul, 2024

**İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ VE ANAYASA
MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR
HAKKI**

Tuğba ÖZVURAL BİRCAN

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2024

Tuğba ÖZVURAL BİRCAN tarafından hazırlanmış ve 26/09/2024 tarihinde sunulmuş İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI başlıklı tez Kamu Hukuku Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nihan YANCI ÖZALP

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ
VEZNEDAROĞLU

Kamu Hukuku Bölümü,
Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Nihan YANCI ÖZALP

Kamu Hukuku Bölümü,
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Emine KARACAOĞLU

Kamu Hukuku Bölümü,
Mef Üniversitesi

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Tuğba ÖZVURAL BİRCAN

İmzası

XXXXXX

İTHAF

Yüksek lisans çalışmamı yürütürken her konuda desteğini esirgemeyen tez danışman hocam sayın Doç. Dr. Nihan Yancı Özalp'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Tüm eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen değerli annem, babam ve ablama, yüksek lisans eğitimim süresince manevi desteği ile sürekli yanımda olan değerli eşim Muammer Bircan'a tüm kalbimle teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmamı, çok kıymetli kızım Azra Duru ve çok kıymetli oğlum Aras Doruk'a ithaf ediyorum.

ÖZET

İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

ÖZVURAL BİRCAN, Tuğba

Yüksek Lisans, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Doç. Dr. Nihan YANCI ÖZALP

Tarih: 09/2024

Sayfa: 118

Yargı kararları, mevcut bir uyuşmazlığı çözenin yanında uyuşmazlığın konusu ile ilgili olan genel ilke ve kuralları da ortaya koyar. Bireyin bilme isteğine dayanan ve kökü çok eskilere dayanan gerekçe kavramı, zamanla gerekçeli karar ilkesi ile adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul edilmiştir. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesi kapsamında İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi içtihatlarıyla tanınan ve korunan gerekçeli karar hakkı; Anayasamız, kanunlarımız ve diğer mevzuatlarımızda ayrıntılı şekilde düzenlenerek koruma altına alınmıştır. Ulusal ve uluslararası kanuni düzenlemelere göre yargı kararlarının gerekçeli olması zaruridir. Gerekçeli karar hakkı, mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiği anlamına gelmekle birlikte, mahkemeler nezdinde bir yükümlülük ve adil bir yargılama sürecinin sağlanması için önemli ve zorunlu bir unsurdur. Türk hukuk sisteminde de gerekçe, anayasal ve yasal bir zorunluluk olmakla birlikte, kararlarda tatmin edici bir gerekçenin bulunmaması kesin hukuka aykırılık hali sayılmaktadır. Bazı durumlarda mahkemeler, kararlarını yeterince gerekçelendirmedikleri için bu hakkı ihlal edebilmektedirler. Bu noktada İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli karar hakkı ilkesinin ihlali konusunda vermiş olduğu kararlar, bu hakkın önemini daha da ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, insan hakları alanında önemli bir yere sahip olan adil yargılanma hakkı ve kapsamında yer alan gerekçeli karar hakkının önemi vurgulanarak; Sözleşme metni ve Türk

hukukundaki düzenlenme şekilleri üzerinde durulmuştur. Gerekçeli karar hakkının ihlal edilme şekilleri, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında analiz edilerek bu hakka dair yükümlülüğün ülkemizde etkili bir şekilde yerine getirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Temel Hak ve Özgürlükler, Gerekçeli Karar Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, Takdir Marjı Doktrini.

ABSTRACT

RIGHT TO REASONED DECISIONING IN THE LIGHT OF THE JUDGEMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE CONSTITUTIONAL COURT

ÖZVURAL BİRCAN, Tuğba

MA., Department of Public Law, Altınbaş University

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nihan YANCI ÖZALP

Date: 09/2024

Page: 118

In addition to resolving an existing dispute, judicial decisions also reveal the general principles and rules related to the subject of the dispute. The concept of justification, which is based on the individual's desire to know and has ancient roots, has been accepted over time as an element of the principle of reasoned decision and the right to a fair trial. The right to a reasoned decision, which is recognized and protected by the jurisprudence of the European Court of Human Rights within the scope of Article 6 of the European Convention on Human Rights; It is regulated and protected in detail in our Constitution, laws and other legislation. According to national and international legal regulations, it is mandatory for judicial decisions to be justified. Although the right to a reasoned decision means that court decisions must be reasoned, it is an obligation before the courts and an important and mandatory element to ensure a fair trial process. Although justification is a constitutional and legal obligation in the Turkish legal system, the absence of a satisfactory justification in decisions is considered a state of absolute unlawfulness. In some cases, courts may violate this right because they do not adequately justify their decisions. At this point, the decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court regarding the violation of the principle of the right to a reasoned decision further reveal the importance of this right.

In this study, the importance of the right to a fair trial, which has an important place in the field of human rights, and the right to a reasoned decision within its scope, is emphasized; The text of the contract and the forms of regulation in Turkish law are emphasized. The ways in which the right to a reasoned decision was violated were analyzed in the light of the decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court, and suggestions were made to effectively fulfill the obligation regarding this right in our country.

Keywords: Fair Trial, Fundamental Rights and Freedoms, Right To Reasoned Decision, European Court of Human Rights, Constitutional Court, The Margin of Appreciation.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ	1
2. NORM ALANI: İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİNDE VE TÜRK HUKUKUNDA GEREKÇELİ KARAR HAKKININ DÜZENLENMESİ	5
2.1 GEREKÇE KAVRAMI VE GEREKÇENİN ÖNEMİ	5
2.2 GEREKÇELİ KARAR KAVRAMI	12
2.3 ADİL YARGILANMA HAKKI VE GEREKÇELİ KARAR HAKKI	13
2.3.1 Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Kavramlar	15
2.3.1.1 Adalet kavramı	15
2.3.1.2 Hak kavramı	16
2.3.1.3 Adil yargılanma hakkı kavramı	18
2.3.2 Adil Yargılanma Hakkının Unsurları	20
2.4 İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ VE ANAYASA METNİNDEKİ DÜZENLEMELER	21
2.4.1 Adil Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Uyuşmazlıklar	21
2.4.2 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Gerekçeli Karar Hakkı	24
2.4.3 Türk Hukukunda Gerekçeli Karar Hakkı	27
2.4.3.1 Anayasal düzenlemeler	27
2.4.3.2 Diğer mevzuat düzenlemeleri	30

3. UYGULAMA: İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI	37
3.1 GEREKÇELİ KARARIN ŞEKLİ VE MADDİ UNSURLARI	40
3.1.1 Takdir Marjı Doktrini	40
3.1.2 Şekli Unsurlar	47
3.1.3 Maddi Unsurlar	48
3.2 GEREKÇELİ KARAR HAKKININ İHLAL EDİLME ŞEKİLLERİ.....	49
3.2.1 Gerekçeli Karar Hakkına Aykırılık Teşkil Eden Durumlar	50
3.2.1.1 Yetersiz gerekçe	51
3.2.1.2 Yasal gerekçe gösterilmemesi	61
3.2.1.3 Norm, terim ve kavramların tekrarıyla gerekçenin oluşturulması	63
3.2.1.4 Çelişkili kavramlar içermesi	66
3.2.1.5 Kanun yolunda gerekçeden kaçınma.....	68
3.2.1.6 Gerekçeye erişimin sağlanamaması	71
3.2.1.7 Gerekçenin makul sürede yazılmaması	75
3.2.2 Gerekçeli Karar Hakkına Aykırılık Teşkil Etmeyen Durumlar	76
3.2.2.1 Tarafların tüm iddia ve savunmalarına mahkemelerin ayrıntılı cevap vermek zorunda olmaması	77
3.2.2.2 Temyiz mahkemeleri tarafından verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmaması	81
3.2.2.3 Jürili yargılama sistemleri tarafından verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmaması	83
3.2.3 Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçeli Olması Zorunluluğu	84
3.3 GEREKÇELİ KARAR HAKKININ DİĞER HAK VE ÖZGÜRLÜKLERLE İLİŞKİSİ	88
4. SONUÇ	92

REFERANSLAR	97
-------------------	----

KISALTMALAR

A.Y.M	:	Anayasa Mahkemesi
B.A.M	:	Bölge Adliye Mahkemesi
B.N.	:	Başvuru Numarası
Bkz.	:	Bakınız
Ç.E.D	:	Çevresel Etki Değerlendirmesi
C.M.K	:	Ceza Muhakemeleri Kanunu
C.M.U.K	:	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
E.	:	Esas
E.T	:	Erişim Tarihi
H.M.K	:	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İ.D.D.K	:	İdari Davaları Denetleme Kurulu
İ.H.A.M	:	İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İ.H.A.S	:	İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İ.İ.K	:	İcra İflas Kanunu
İ.Y.U.K	:	İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	:	Karar
K.T.	:	Karar Tarihi
RES	:	Rüzgar Enerji Santrali
S.	:	Sayfa
T.B.B	:	Türkiye Barolar Birliği
T.C.K	:	Türk Ceza Kanunu
T.D.K	:	Türk Dil Kurumu

T.M.K	:	Türk Medeni Kanunu
VS.	:	Vesaire
Y.C.G.K	:	Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Y.H.D	:	Yargıtay Hukuk Dairesi
Y.H.G.K	:	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
Y.İ.B.K	:	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

1. GİRİŞ

Olayların, durumların ve insan davranışlarının gerekçesini öğrenme isteği, insanın varoluşundan beri duyduğu en temel ihtiyaçlardan biridir. Bir yargı kararının, o karara nasıl ulaşıldığını gösteren bir unsur olarak tanımlayabileceğimiz gerekçe, günümüz hukuk anlayışında büyük önem taşımaktadır.

Bireyin bilme isteğine dayanan ve kökü çok eskilere dayanan gerekçe kavramı, zamanla gerekçeli karar ilkesi ile adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de insan haklarını esas alan gerekçe, kararın meşruiyetini oluşturmakta ve adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir.

Gerekçe, sadece yargı organlarını değil, aynı zamanda yasama ve yürütme organlarını da ilgilendiren bir unsurdur. Yargı yetkisi, karar verme merci olan mahkemelerde hakimler tarafından kullanılır. Gerekçe, hakimin hükmünü dayandığı nedenler anlamına gelmektedir. Yargı yetkisini kullanan hakimler tarafından verilen kararların Anayasa, kanunlar ve hukuka uygun olarak verilirken verilmemesi ancak kararın gerekçesiyle ortaya konmaktadır. Gerekçeli karar ise muhakeme sonucunda verilmiş olan hükmün dava dosyası içeriğine uygun şekilde doğru ve anlaşılabilir hukuki nedenlerle açıklanmasıdır. Gerekçeli karar, mahkemelerin yargılamanın konusu olan iddia ve savunmayı, vakıa, delil ve talepleri değerlendirerek hangi yasal nedenlerle hüküm kurduğunu açıklamak üzere yazdığı karardır.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, Anayasa'nın 143/1. maddesi gereği anayasal bir zorunluluktur. Verilen kararların gerekçeli olmasının zorunluluğu ise dava taraflarının verilen kararın nedenini öğrenmeleri, hakimin karar verirken daha dikkatli olmasını sağlaması, kararın kamuoyu tarafından benimsenmesi, yargı denetiminin etkinliğinin sağlanması ve hukuk biliminin gelişimi açısından son derece önemlidir.

Gerekçeli karar hakkı, kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı ve kararın denetlenebilmesini amaçlamakta; tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddiaların, kurallara uygun biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik toplumda, kendi adlarına verilen yargı kararlarının sebeplerini toplumun öğrenmesinin sağlanması noktasında önem arz etmektedir.

Günümüzde gerekçe, adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından sayılan gerekçeli karar hakkının mihenk taşı oluşturmaktadır. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS)'ın 6. maddesi kapsamında, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) içtihatlarıyla tanınarak korunan bu hak, Anayasamız ve kanunlarımızda da yer almakta olup hukukumuzda anayasal düzeyde korunmaktadır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkının temel ilkeleri açıkça belirtilmiş, fakat aynı maddenin gerekçeli karar hakkına ilişkin bir hüküm içermediği görülmüştür. İHAM'ın amaçsal yorumu ile Sözleşme'nin 6. maddesi geniş olarak yorumlanarak gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkının kapsamında kabul edilerek içtihadi bir hak niteliği kazanmıştır.

Zımni bir hak olarak uluslararası belgeler ve antlaşmalarda düzenlenen gerekçeli karar hakkı, ulusal hukuk sistemimizde daha yalın ve açık bir şekilde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 36/1 maddesinde herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş, ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 141/3 maddesinde "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." hükmü ile mahkemelere kararlarını gerekçeli olarak yazmaları yükümlülüğü getirilmiştir. Anayasa'nın 36. maddesi, 141/3 maddesi ışığında yorumlandığında adil yargılanma hakkı, gerekçeli karar hakkını da güvence altına almaktadır. Anayasa'nın 2. maddesi gereği de adil yargılanma hakkı gerekçeli karar hakkını içermektedir. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi içtihatları ile gerekçeli karar hakkının Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının temel güvencelerinden biri olduğu kabul edilmiştir.

Anayasal güvencelerin yanı sıra kanunlarımızda; 5271 sayılı CMK'nın "kararların gerekçeli olması" başlıklı 34. maddesi, 6100 sayılı HMK'nın "hukuki dinlenilme hakkı" başlığını düzenleyen 27. maddesi ve 294. maddesi ile 2577 sayılı İYUK'un "kararlarda bulunacak hususlar" başlıklı 24. maddesi ve tezimizde değineceğimiz diğer mevzuat düzenlemeleriyle gerekçeli karar hakkına ilişkin nitelikli ve detaylı düzenlemelere kanunlarımız ve diğer mevzuatlarımızda da yer verildiği görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi (AYM)'ye bireysel başvuru yolu hakkının verilmesi ile gerekçelendirme yükümlülüğüne hukuk sistemimizde önemli bir koruma sağlanmıştır. AYM de bu hakka ilişkin olarak İHAM'ın oluşturmuş olduğu içtihatlar ile uyumlu kendi

içtihatlarını oluşturmaya başlamıştır. Ülkemizde adli ve idari yargı alanında temyiz kanun yolu denetimi yapan Yargıtay ve Danıştay, gerekçeli karar hakkına önem vererek İHAM ve AYM içtihatları doğrultusunda kararlar vermektedir.

İHAM içtihatlarıyla ortaya çıkan ve Anayasa'da da koruma altına alınan gerekçeli karar hakkını yerine getirecek olan yargılama makamlarıdır. Bu durumda, yasa uygulayıcıların İHAM ve AYM içtihatları doğrultusunda karar verebilecek bilgi ve yeterlilikte olmaları gerekmektedir. Bu noktada yasa uygulayıcılara büyük görev düşmektedir.

İHAS hükümleri ve İHAM içtihatları ile korunup, ülkemizde Anayasal koruma altına alınan gerekçeli karar hakkına sahip olunması gerektiği özenin gösterilmediği verilen yargı kararlarından görülmektedir. Yaşanan bu sıkıntının, mahkeme kararlarının tamamen gerekçesiz olmasından değil, daha çok gerekçenin yetersiz olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zira AYM ve İHAM'a bireysel başvuru yolu ile yapılan başvurular incelendiğinde, yerel mahkemelerin yetersiz gerekçelendirmelerde bulunduğu ve yüksek mahkemelerin de buna ilişkin olarak sık sık ihlal kararları verdiği görülmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı, insan hakları alanında önemli bir yere sahip olan adil yargılanma hakkı ve kapsamında yer alan gerekçeli karar hakkının önemini vurgulamak; Sözleşme metni ve Türk hukukundaki düzenlenme şekilleri üzerinde durarak gerekçeli karar hakkının ihlal edilme şekillerini, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında analiz etmek suretiyle hakka dair yükümlülüğün ülkemizde etkili bir şekilde yerine getirilmesi için önerilerde bulunmaktır.

İlk derece mahkemeleri tarafından verilen gerekçelerin, gerek kanun yolu aşaması gerekse Anayasa Mahkemesi ile İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurulardaki öneminden dolayı, bu mahkemeler tarafından verilen gerekçeli kararların nitelik ve kalitesinin artırılması; İHAM ve AYM içtihatlarına uygun gerekçelerle ihlal kararlarının azaltılması, adalete olan güvenin tesis edilmesi ve adalet sisteminin hızlanması için tavsiyelerde bulunarak mevcut yargı sistemine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır; birinci bölümde gerekçe, gerekçenin önemi, gerekçeli karar kavramı ile adil yargılanma hakkı kavramları incelenmiş, adil yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Türk hukukundaki

düzenlenme şekilleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise gerekçeli karar hakkının şekli ve maddi unsurları ile ihlal edilme şekilleri, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi ile adli ve idari yargı alanındaki temyiz mercileri olan Danıştay ve Yargıtay kararları ışığında değerlendirilmiştir. Son olarak, gerekçeli karar hakkının diğer hak ve özgürlüklerle olan ilişkisi üzerinde durularak, ulusal hukuk sistemimizde gerekçeli karar hakkının ihlal edilme sebepleri ile bu ihlallerin en aza indirilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

2. NORM ALANI: İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİNDE VE TÜRK HUKUKUNDA GEREKÇELİ KARAR HAKKININ DÜZENLENMESİ

2.1 GEREKÇE KAVRAMI VE GEREKÇENİN ÖNEMİ

Olayların, durumların ve insan davranışlarının gerekçesini öğrenme isteği, insanın varoluşundan beri duyduğu en temel ihtiyaçlardandır. İnsan tabiatı gereği etrafında olan biteni anlayıp kavramanın peşindedir. Bu sebeptir ki insanoğlu neden ve niçin sorusu üzerine sürekli düşünerek bilim ve felsefeyi geliştirmiştir.¹ Bilim ve felsefede olduğu gibi hukukta da gerekçe, yargı mercilerinin yargılama faaliyetleri sırasındaki eylem, işlem ve kararlarının yasal dayanaklarını oluşturan sebeplerin, hukuka, akla, mantığa ve vicdana uygun denetlenebilir mahiyette açıklanmasıdır.²

Gerekçeyi kelime anlamı olarak incelediğimizde eski dildeki karşılığının esbab-ı mucibe olduğunu, esbab kelimesinin ise sebep sözcüğünün Arapçadaki çoğul hali olduğunu görmekteyiz. Mucib kelimesi ise gerektirme, zorlama anlamlarına gelen icap sözcüğünden türemiştir. Bu bakımdan esbab-ı mucibe sözcüğünün günümüz Türkçesindeki birebir karşılığı ‘*zorlayıcı nedenler*’ olmaktadır. Batı dillerinde ise gerekçe genel olarak neden gösterme, sebep bildirme, bir önermenin kendiliğinden var ettiği gereklilik olarak da açıklanmaktadır.³

Gerekçe, bir önermeyi ispatlamaya yahut o iddiayı çürütmeye yönelik ileri sürülen bir akıl yürütmesidir. Belirli bir kavramdan bilinçli bir şekilde çıkarılan anlam, gerçeği gerçek olmayandan ve haklıyı haksız olandan ayırt etmeye yarayan bir tür temellendirme sürecidir. Gerekçeden bahsedebilmemiz için bir sonuç yada bir durumun bulunması gerekmektedir.⁴

¹ SUNAY, Zühal Aysun, ‘‘Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri’’, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 143, 2016, s.7.

² TAŞKIN, Ahmet, ‘‘Mahkeme Kararlarında Gerekçenin Önemi’’, *International Journal of Legal Progress*, Sayı: 2, 2015, s.209.

³ YERDELEN, Erdal, *Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.55.

⁴ TAŞKIN, s.210.

Gerekçe, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre: Hukuksal olarak; mahkeme kararlarının dayandığı kanuni ve hukuki sebeplerin gösterilmesidir.⁵ Mantıksal olarak ise; bir önermenin kendiliğinden var ettiği gerekliliği ifade etmektedir.

Muhakeme hukuku anlamında ise gerekçe, hakimın hükmünü dayandırdığı nedenler olarak ifade edilmiştir. Gerekçe, yargılama sonucunda verilen kararın hangi sebebe dayalı olarak verildiğini, kararın temellerini açıklar. Hakimlerin karar verirken vicdani kanaatlerine göre sonuca nasıl ulaştıklarının bir nevi açıklamasını, nedenini ve niçinini oluşturur.⁶

Yargılama mercileri, iddia ve savunma makamlarının ortaya koymuş olduğu delilleri tartışarak değerlendirdikten sonra hükümlerini verirler. Gerekçe de, hakimın hükmünü dayandırmış olduğu sebeplerdir.⁷ Yani gerekçe hükmün bir uzantısıdır.⁸

Hakim, hükmüne dayanak oluşturan olayı ve kanıtları hukuk düzleminde değerlendirerek gerekçesini oluşturur. Kararların gerekçeli olması, hükmün dayanmış olduğu kanuni ve hukuki sebeplerin, hüküm kısmında yer alması anlamına gelir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK) bir kararında gerekçeyi şöyle açıklamıştır:⁹ *“Gerekçe, hükmün dayanaklarının, akla, hukuka ve dosyanın muhtevasına uygun açıklanmasıdır. Bu nedenle, gerekçe bölümünde hükme esas alınan veya reddedilen bilgi ve belgelerin belirtilmesi ve bunun dayanaklarının gösterilmesi, bu dayanakların da geçerli, yeterli ve kanuni olması gerekmektedir. Kanuni, yeterli ve geçerli bir gerekçeye dayanılmadan karar verilmesi, kanun koyucunun amacına uygun düşmeyeceği gibi, uygulamada da keyfiliğe yol açacaktır. Bu itibarla keyfiliği önlemek, tarafları tatmin etmek, sağlıklı bir denetime imkan sağlamak bakımından, hükmün gerekçeli olmasında zorunluluk bulunmaktadır.”* Yargıtay'ın bu yaklaşımı gerekçenin somut nedenlere dayalı olması gerektiğini göstermektedir. Zira kararın esasını oluşturan gerekçedir.

⁵ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, E.T.: 11/07/2024, [www. https://sozluk.gov.tr/](https://sozluk.gov.tr/)

⁶ GEDİK, Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hakimın Delilleri Değerlendirme Serbestliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, Sayı: 21, 2019, s.918.

⁷ YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 238.

⁸ YERDELEN, s.5.

⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/6-886 E., 2022/799 K., K.T.:13/12/2022.

Doktrinde birçok tanımı yapılan gerekçe, en etkili ifade ile aslında ‘‘hükümün ruhudur.’’¹⁰ Hüküm canlı bir varlık olarak kabul edecek olursak, gerekçeyi ona hayat veren, hükümün varoluş sebebi olarak düşünebiliriz.

Gerekçe ile hakim, vermiş olduğu kararı akla, hukuka, hayatın olağan akışına ve dosya içerisinde bulunan bilgi ve belgelere uygun olarak açıklamaktadır. Hakim, hangi maddelere dayanarak hüküm kurmuşsa, kararının gerekçesinde o maddeleri neden uyguladığını yahut uygulamadığını, somut uyuşmazlığın mahkemece nasıl incelenip değerlendirildiğini yasal ve yeterli bir şekilde göstermelidir.¹¹

Gerekçe, mahkemenin yapmış olduğu yargılama sonucunda elde etmiş olduğu bilgi ve bulgular ile hüküm fıkrası arasında adeta bir köprü görevi görmektedir.¹² Bu özelliği sebebiyle gerekçe, dava taraflarının verilen mahkeme kararı ile tatmin edilmesi noktasında bir güvence olmakla birlikte, verilen hükümün yargısal denetiminin yapılabilmesi açısından da varlığı oldukça önemlidir.¹³

Mahkemeler, tarafların yargılama sırasında ileri sürmüş oldukları iddia ve savunmaları, davanın esasını oluşturan vakıaları ve delilleri değerlendirdikten sonra vermiş oldukları hükümün gerekçesini oluşturmaktadır.¹⁴ Bu sebeple kararların gerekçeli olması, karar mercileri olan mahkemeler nezdinde bir yükümlülüktür. Yargılama mercileri, hükme esas aldığı hukuk normlarını ve nedenlerini açıklamakla yükümlüdürler. Hükümün gerekçesi ile hakim uyuşmazlığı nasıl incelediği, olaya nasıl yaklaştığı ve olayı nasıl sonuçlandığı ortaya çıkacaktır.

Mahkeme karar verdiği zaman kararın ilk muhatabı davanın tarafları olmaktadır. Verilen gerekçe ile dava tarafları, iddia ve savunmalarının mahkeme tarafından değerlendirilip değerlendirilmediğini, haklı veya haksız bulunup bulunmadığını öğrenirler. Kanun yollarına

¹⁰ FABREGUETTES, M. P. ‘‘Adalet Mantiğı ve Hüküm Verme Sanatı (Adalet Bakanlığı Çevirisi)’’, Ankara, 2019, s.492.

¹¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 8-239/259, K.T.: 04/11/2003.

¹² İYİLİKLİ, Ahmet Cahit, ‘‘Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükümün Yetersiz Gerekçeye Feda Edilmesi’’, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.245

¹³ TANRIVER, Süha, ‘‘Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı’’, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2005, s.209.

¹⁴ PEKCANITEZ, Hakan, ATALAY, Oğuz, ÖZEKES, Muhammet, Medeni Usul Hukuku, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 441.

başvurarak verilen kararın bir üst derece mahkemesi tarafından değerlendirilmesini talep edebilirler.¹⁵

İHAM'a göre gerekçe, hukuki dinlenilme hakkının etkin olarak kullanılmasını ve kanun yoluna başvurunun kolaylaşmasını sağlar.¹⁶ Kararların üst derece mahkemeleri tarafından denetleniyor olması ise mahkeme hakiminin karar verirken daha dikkatli olmasını sağlar.

Gerekçeli kararlar, taraflara dinlenildiklerini göstermek, yargılama esnasında ileri sürmüş oldukları iddiaların dikkate alınıp alınmadığının, kural ve kaidelere uygun olarak incelenip incelenmediğinin, ayrıca demokratik toplumda kendi adlarına verilen kararların sebebinin toplumun geneli tarafından öğrenilmesini sağlar.¹⁷

Mahkemeler, ulaştıkları hükmün dayanaklarını gerekçelerinde yeterince açık ve net bir şekilde belirtmelidir. Gerekçeli karar, bir başvuru sahibinin mevcut herhangi bir temyiz hakkını etkin bir şekilde kullanmasını sağlamak açısından önemlidir.¹⁸

Gerekçe, mahkeme tarafından verilen hükmün neden ve niçinini ortaya koymaktadır. Sonucun kamuoyu ve taraflar nezdinde daha rahat anlaşılabilir kabul edilmesini sağlar. Dava taraflarının yargılama sırasında dikkate alındığı, ileri sürdükleri iddia, sav ve delillerin mahkemece değerlendirildiğinin bir göstergesidir. Gerekçe, verilen hükmün yorumlanmasını sağlayacak ancak asla hükmün kendisinin yerine geçemeyecektir.¹⁹

Gerekçe sayesinde sanığa yüklenen fiilin ne olduğu net bir şekilde izah edildiğinden, gerekçe ile *“non bis in idem”* ilkesinin güvencesi oluşturulmaktadır. Kararların gerekçeli olarak verilmesi, hukuk devleti ilkesi ile hukuki güvenlik ilkesinin bir gereğidir.²⁰

Mahkemelerin keyfiyetten uzak bir şekilde, kanun ve hukuk kurallarına uygun olarak karar verip vermedikleri ancak gerekçe ile anlaşılabilir denetlenebilecektir. Bu denetleme yalnızca

¹⁵ TURAN, Hüseyin, “Adil Yargılanma Hakkının Bir unsuru Olarak Mahkeme Kararlarında Gerekçe”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt: 31, Sayı:3, 2005, s.108.

¹⁶ Salov/Ukrayna, B.N.: 65518/01, K.T.: 06/09/2005.

¹⁷ TURAN, s.110

¹⁸ Hadjianastassiou/Yunanistan, B.N.: 12945/87, K.T.: 16/12/1992.

¹⁹ ÖZBEK, Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.744.

²⁰ “Mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olacağına ilişkin düzenleme genel olup, denetim sürelerinin belirlenmesinde de dikkate alınmalıdır. Aksinin kabulü, gerekçesiz, somut, dosya ve olaylarla ilgili ve uyumlu olmayan ve sanığın şahsi durumunu dikkate almayan kararlar verilmesine sebebiyet verir. Bu ise hukuk devletinin istikrar ve güven ilkesiyle çelişir.” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, K.T.:10/07/2014, 2014/28332 E., 2014/24429 K. sayılı kararına daire üyesi Doç. Dr. İbrahim Şahbaz’ın karşı oy yazısı.

üst dereceli mahkemeler tarafından değil, aynı zamanda kararı veren mahkemenin de kendisini denetleyebilmesini sağlar. Zira bir hükmün hukuk kurallarına uygun olup olmadığı ancak gerekçede yer verilen dayanaklardan anlaşılabilir. ²¹

Kararların gerekçeli olması, davanın tarafları ve kamuoyunun ilgili kararı benimsemesini sağladığı gibi ayrıca bilimsel hukukun gelişmesine de yardımcı olur. Gerekçe, hukukun gelişmesine, uygulamanın yerindeliğine, kararı veren hakim bilgi ve tecrübesinin artmasına da katkı sağlayacaktır. Mahkeme hükmünün benimsenmesi ile kararın emsal alınması mümkün olabilecektir. Hakim, hükmün gerekçesinde iddialara, delillere, savunmaya ve ulaştığı sonuca yer vererek uyuşmazlığı nasıl incelediğini, olaya nasıl yaklaştığını ve delilleri nasıl değerlendirerek sonuca ulaştığını açıklar. Kararın gerekçesinin tutarlı ve hukuka uygun olması, hükmün icrası ve denetiminin yanında hükmün anlaşılabilir olarak benimsenmesini de kolaylaştıracaktır. ²²

Gerekçe sayesinde hangi tarafın iddia ve savunmalarına itibar edilerek karar verildiği ya da hangi tarafın iddia ve savunmalarına itibar edilmediği kararda açıklanarak dava tarafları, kararın neden aleyhlerine ya da lehlerine verildiğini karardan öğrenebilir.

Hakim, gerekçe ile verdiği hükmün tarafsız, bağımsız, adil ve hukuka uygun bir şekilde keyfilik içermeyen, objektif değerlendirmelere dayanarak vicdani kanaate dayalı olarak verildiğini ispatlar. Kararın sübjektif değerlendirmelerden uzak hakim bilgi ve birikimine, kanunlara ve insan haklarına dayalı olarak verildiği ancak gerekçe ile anlaşılabilir. Gerekçesi olmayan bir karar hakkaniyet, hukukilik ve olaya uygunluk açısından tereddütlere sebebiyet verebilecektir. ²³

Bu anlamda kararların gerekçeli olması, mahkemenin tarafsızlığını ortaya koyması ve taraflar ile kamuoyu önünde hakim tarafsızlığını gösterebilmesi açısından önemlidir. Zira gerekçe ile mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı konusunda kuşkuya yer kalmayacaktır.

²¹ YILDIRIM, Akif, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:71, Sayı: 4, 2022, s.1698.

²² İNCEOĞLU, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi–4, *Avrupa Konseyi Yayını*, Ankara, 2018, s.192.

²³ ATAGÜN, Ömer Faruk, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s.58.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, davanın tarafları açısından temel bir insan hakkı, mahkemeler nezdinde ise bir yükümlülüktür.²⁴

Hakim, gerekçe ile keyfi şekilde karar veremeyecek ve hükmün icrası konusunda gerekçe ile ortaya çıkabilecek tereddütler de ortadan kalkmış olacaktır. Verilen gerekçe ile tarafsız ve bağımsız bir yargılama yapılıp yapılmadığı anlaşılabilecektir. Kararın taraflar tarafından üst yargı mercilerine taşınması halinde karar denetlenebilecek ve kararda bir hata olup olmadığı ortaya çıkacaktır.

Gerekçe ile kararın denetlenebilir hale gelmesiyle birlikte yargılamayı yapan hakimin davaya ve vakıalara hakim olup olmadığı da tespit edilebilecektir.²⁵ Gerekçe ile mahkemelerin vermiş olduğu kararların tarafların ve kamuoyunun adalet duygusunu tatmin etmesi ve kararların doğruluğunun denetlenmesi açısından önemi büyüktür. Ancak bu noktada doğru ve açıklayıcı gerekçeler ile üst derece mahkemelerinin etkili bir denetim yapmasıyla adaletin doğru bir şekilde tecelli ettirilmesi sağlanacaktır.²⁶

Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK) bu hususta vermiş olduğu bir kararda “... *keyfiliği önlemek, tarafları tatmin etmek, sağlıklı bir denetime imkân sağlamak bakımından, hükmün gerekçeli olmasında zorunluluk bulunmaktadır.*” demektedir.²⁷

Tüm bunların yanında gerekçenin öğretici bir işlevi de bulunmaktadır. Gerekçe sayesinde içtihatların oluşması, hukukun gelişmesi, yargı kararlarındaki yeknesaklık ve hukuki güvenilirlik sağlanarak gerekçenin eleştirilebilir, doktrin veya geniş bir çerçevede tartışılabilir bir hale gelmesi mümkün olabilecektir.²⁸

Gerekçe, sadece hukuki bilgiye sahip kimseler tarafından değil, kararı okuyan herkes tarafından anlaşılabilir olmalıdır. Yasal, yeterli ve makul bir gerekçeye dayanmadan, sadece

²⁴ AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 48, 2003, s.111.

²⁵ ÖZEKES, Muhammet, “Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerekçe”, *İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi–Uluslararası Konferans–İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay’ın Rolü Konferansı*, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007, s.77.

²⁶ AŞÇIOĞLU, s.112.

²⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/6-886 E., 2022/799 K., K.T.: 13/12/2022.

²⁸ CANDAN, Turgut, “Yargı Kararında Gerekçenin Önemi”, *Hukuk Adamları Birliği Dergisi*, Sayı:4, 2013, s.8.

vicdani kanaate dayanılarak karar verilmesi, kanun koyucunun amacına ters düşecek ve keyfiyete yol açacaktır.²⁹

Üst derece mahkemeleri hukuki denetimlerini gerekçe sayesinde yapmaktadır. İlk derece ve istinaf mahkemeleri tarafından verilen hükümler, gerekçeleri ile birlikte Yargıtay tarafından incelenerek gerekçelerine göre yorumlanır. Bu nedenle temyiz veya istinaf mahkemelerinde hükme göre yapılan denetimlerin temel aracı, hükmün gerekçeleridir.

Hükmün bağlayıcılığı gibi gerekçenin bağlayıcılığı da önemlidir. Mahkeme kararlarının uygulanabilir olması ancak gerekçe ile mümkün olacaktır. Gerekçenin bağlayıcı olabilmesi için açıklayıcı, anlaşılabilir ve sınırlarının iyi çizilmiş olması gerekmektedir.³⁰ Bu kararlara uygun olarak hareket etmesi gereken kanun koyucu veya idare, verilen kararın gerekçesi açık, net ve anlaşılabilir olması durumunda bu kararı uygulayabilecektir. Aksi durum, uygulamada güçlükler yaratabilecektir. Kararın gerekçesinin açık ve net olması, hükmün nasıl infaz edileceği hususunda tereddüde yer vermemelidir.³¹

Tüm bu açıklamalardan sonra özetlemek gerekirse; Hakim, hüküm verirken hükme esas aldığı iddia, savunma ve delilleri hukuk düzleminde ancak gerekçe ile değerlendirebilmektedir.³² Yargılama sonucunda sadece hükmün açıklanması yeterli değildir. Verilen kararın nedeninin açık ve detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Uyuşmazlığa konu olay ile olaya ilişkin iddia, savunma ve delillerden hareket edilerek varılan hüküm arasında neden ve sonuç ilişkisinin mutlaka bulunması gerekmektedir. Bu da ancak gerekçe sayesinde mümkün olmaktadır.

Gerekçe; tarafların yargılama sırasında ileri sürmüş oldukları iddia ve savların kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğinin bilinmesini, kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı ve verilen kararı denetlemelerini, tarafların temyize başvuru haklarını kullanabilmelerini, kararların denetlenebilir olmasını, hakimlerin karar verirken dikkatli davranmasını, hüküm ile açıklanan gerekçenin taraflar ve toplum tarafından kabul edilerek içselleştirilmesini, içtihatlar ile yargısal ve bilimsel hukukun gelişmesini, keyfiliğin

²⁹ GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Yönetmelik Yargı, 24. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s.503.

³⁰ İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008, s.241.

³¹ CANPOLAT, Prof. Dr. Talat, "Yargı Kararlarında Gerekçe", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.137.

³² TAŞKIN, s.243.

önlenmesini, hukukun üstünlüğünün ortaya konulmasını, soyut normlar ile somut vakıalar arasında bağ kurulmasını, hükmün dayanaklarının akla, hayatın olağan akışına, hukuka ve dosyadaki somut uyumsuzluğa uygun olarak açıklanmasını ve yargıya güven duyulmasını sağlayarak kararı veren yargı mercinin kendini denetlemesine de imkan verecektir.

2.2 GEREKÇELİ KARAR KAVRAMI

Gerekçeli karar kavramını anlayabilmek için öncelikle gerekçe ve karar kavramlarını değerlendirmek gerekir. Gerekçe kavramına yukarıda değinmiştik. Karar kavramı ise Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde, herhangi bir durum için tartışılarak verilen kesin yargı, hüküm olarak tanımlanmıştır. Yargılama hukuku açısından ise herhangi bir uyumsuzluk hakkında bir hükmün verilebilmesi için hukuki gerekçenin açıklanması gerekmektedir.³³

Öğretide ise, yargı mercilerinin bir uyumsuzluk hakkında ki hukuki gerekçeye dayandırarak vermiş oldukları irade beyanlarının açıklanmasıdır.³⁴ Yapılan muhakeme sonucunda hakimnin tarafların iddia ve savunmalarını dinleyerek bir değerlendirmede bulunduktan sonra vermiş olduğu nihai kararına da karar denilmektedir. Gerekçe ve karar kavramları birbirlerini tamamlayarak gerekçeli karar kavramını oluşturur.

Gerekçeli karar, yargılama yapan mahkemenin vermiş olduğu hükmün maddi ve hukuki sebeplerini, dayanaklarını, iddia ve savunma argümanlarını, delillerini tartışıp değerlendirerek hüküm fıkrasını karara bağladığı bir hukuk metnidir.³⁵ Uygulamada mahkemenin yargılama sonucunda ulaşmış olduğu hükmü gerekçesiyle açıklayarak yazmasına da gerekçeli karar denilmektedir.³⁶

Adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilen kararların gerekçeli olması, mahkemelerin objektif bir şekilde somut unsurlara dayanarak karar vermelerini sağlayarak toplumun yargıya olan güveninin tesis edilmesine hizmet eder. Kararların gerekçeli olarak verilmesiyle adaletin tecelli etmesi toplum tarafından denetlenebilir hale gelmektedir.

³³ PEKCANITEZ, Hakan, ÖZEKES, Muhammet, AKKAN, Mine, TAŞ KORKMAZ, Hülya, Pekcanitez Usul: Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.157.

³⁴ ÖZEKES, s.73.

³⁵ TUTUMLU, Mehmet Akif, Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçeli Karar, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s.47.

³⁶ KUNTER, Nurullah, YENİSEY, Feridun, NUHOĞLU, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s.1304.

Gerekçeli karar, mahkemelerin tarafsızlığını ortaya koyan, iddia ve savunma argümanlarının değerlendirildiği, muhakemeyi hüküm sonucuna ulaştıran maddi ve hukuki sebeplerin açıklanarak kesin yargıya varılan bir hukuk metnidir.

Gerekçeli karar ile kişilerin adil bir şekilde yargılanmaları sağlanmaktadır. Aynı zamanda yargı mercileri de gerekçeli karar ile kendilerini ifade edebilmektedirler.³⁷ Yargılama sonucunda esasa ve usule dair tüm hususların incelenerek değerlendirildiği ve uyuşmazlığın giderilmesi yönündeki hükmü açıklayan gerekçeli karar, tarafların ve hatta kamuoyunun yargıya olan güvenini pekiştirmektedir.³⁸

Gerekçeli karar, hakimi hüküm sonucuna götüren maddi ve hukuki nedenleri, tarafların iddia ve savunmalarını, olayda uygulanan veya uygulanmayan kanun maddelerini ve hakimın olaya ilişkin değerlendirmelerinin sebebini içermelidir.³⁹

Gerekçeli karar kavramı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 141. madde 3. fıkrasında "*Mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli yazılır.*" hükmü ile düzenlenerek mahkemeler nezdinde zorunlu hale getirilen bir yargılama kuralı olmuştur. Bu düzenleme ile birlikte gerekçeli karar, anayasal bir norm haline gelmiştir.

2.3 ADİL YARGILANMA HAKKI VE GEREKÇELİ KARAR HAKKI

Hak arama hürriyeti, Anayasa ve ülkemizin taraf olduğu İHAS'de koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğini ileri süren kişilerin, söz konusu ihlalin durdurulmasına veya etkilerinin giderilmesine yönelik yetkili makamlara başvuru yapabilmesidir. Bu başvuruların adil bir süreç içinde değerlendirilmesi ve hakkaniyete uygun bir şekilde sonuçlandırılması ise adil yargılanma hakkını oluşturur. Bu süreç adil ve hakkaniyete uygun bir şekilde yürütülmediğinde ise adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır.

Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan, muhakeme sırasında dava taraflarının hukuki ve fiili olarak eşit şartlarda yargılanmasını ve yapılan yargılama sonucunda adil bir kararın verilebilmesini sağlayan temel bir insan hakkıdır.⁴⁰

³⁷ ALBAL ULAŞ, Hilal, "Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, s.1246.

³⁸ ARTUÇ, Mustafa, *Hüküm Kurma Sanatı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.693.

³⁹ ALBAL ULAŞ, s.1248.

⁴⁰ KARATEPE, Şükrü, *Türk Anayasa Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s.166.

Bu hak, insan haklarının korunması ve etkin bir şekilde kullanılmasında önemli bir araç olarak hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu nedenle de birçok ulusal ve uluslararası metinde düzenlenmiştir.

İHAS madde 6'da düzenlenen adil yargılanma hakkı, bireyin medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar ve cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgili başvuruda bulunurken yada hakkında yargılama yürütülürken bu başvuruların veya yargılamaların adil bir süreç içinde değerlendirilerek sonuçlandırılmasını ifade etmektedir. Zira adil bir süreç yönetilmediği takdirde adil yargılanma hakkının ihlali söz konusu olacaktır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinde adil yargılanma hakkı düzenlenmiştir. İHAS madde 6; *"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemeye bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir"*.⁴¹

İHAS'ın 6. maddesinde adil yargılanma hakkına ilişkin bazı temel hak ve ilkelerin bir kısmı açıkça belirtilmiş, bir kısmı ise geniş bir yorumla İHAM tarafından maddeye zımnen dahil edilmiştir.⁴² İHAS madde 6/1'de açıkça sayılan haklar; yargılamanın kanunla kurulan, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, makul süre içinde, açık ve aleni şekilde, hakkaniyete uygun olarak yapılmasıdır. Ancak İHAM, maddede açıkça sayılmamasına rağmen birçok hak ve ilkeyi de zımnen bu madde içerisinde saymıştır. Silahların eşitliği ilkesi, hukuki kesinlik ilkesi, mahkemeye başvurma hakkı, duruşmada hazır bulunma hakkı ve gerekçeli karar hakkı bunlardan bazılarıdır.

Konumuzu oluşturan gerekçeli karar alma hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde açıkça yer almamakla birlikte İHAM'ın madde metnini geniş yorumlamasıyla edinilmiş, İHAS'ın 6/1

⁴¹ <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%20> (E.T : 05/12/2023)

⁴² İNCEOĞLU, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Council Of Europe, Ankara, 2007, s.10.

maddesinde adil yargılanma hakkının unsuru olarak açıkça düzenlenen hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamındadır. Gerekçeli karar alma hakkının İHAM'ın içtihatlarından doğan ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkının bir gereği ve sonucu olduğunu söylemek pekala mümkündür.

Günümüzde gerekçeli karar hakkı, temel bir hak olarak kabul edilmesinin yanı sıra adil yargılanma hakkının da temel bir unsurunu oluşturmaktadır.⁴³ İHAM, Sözleşme'nin madde 6/1 gereği, mahkemelerin kararlarında gerekçe göstermekle yükümlü olduklarını ifade etmektedir.⁴⁴ İHAM, İHAS madde 6'da yer alan hakkaniyete uygun yargılama ifadesinden yararlanarak gerekçeli karar hakkının adil bir yargılanma için gerekli ve zorunlu olduğunu belirtmektedir.

Gerekçeli karar hakkı, temel bir hak niteliği taşımasının ötesinde, temel hak ve özgürlüklerden en iyi şekilde yararlanılarak bu hakların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biridir.⁴⁵ Mahkeme kararlarının gerekçeli olmasının en önemli işlevi aslında adil yargılanma hakkını temin etmektir. Başka bir deyişle, adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından biri, verilen mahkeme kararlarının gerekçeli olmasıdır.⁴⁶

Gerek İHAM gerekse AYM, vermiş olduğu kararlarla adil yargılanma hakkı ile gerekçeli karar hakkının güvencesini oluşturarak, insan haklarına dair yasal düzenlemelerin gelişmesine ve hukukun gelişimine katkı sağlamaktadır.

2.3.1 Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Kavramlar

2.3.1.1 Adalet kavramı

Adalet kavramı Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde "hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme"⁴⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

⁴³ ÇETİNKAYA, Reşat, "AİHM ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.329.

⁴⁴ Van De Hurk/Hollanda, B.N.: 16034/90, K.T.: 19/04/1994.

⁴⁵ ÇETİNKAYA, s.323.

⁴⁶ TANIR YILMAZ, Ayşe, "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararları Işığında Gerekçeli Kararın Unsurları (Rapor)", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.287.

⁴⁷ <https://www.sozluk.gov.tr/>, E.T: 10/07/2024.

Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması tanımına baktığımızda, adalet kavramının sadece yasalara uygunluk ve yasaların adaleti sağladığını belirtmesi nedeniyle eksik bir tanım olduğunu görmekteyiz. Zira yasalar adaleti sağlama hususunda eksik kalabilir veya yasalara uygun düşen her şey adil olmayabilir.⁴⁸ Bu nedenle adalet kavramı, sadece yasalara uygunlukla sınırlı kalmayan daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Adalet kavramı etik, ahlaki, akılcı, hukuki, eşitlikçi, hakkaniyetli ve toplumsal boyutları olan soyut bir kavramdır.⁴⁹

Sözlükteki diğer bir tanım olan “herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” yi incelediğimizde; Platon ve Roma Hukuku’ndan öte gelen “hak edene, hak ettiğini verme”⁵⁰ düşüncesi, idare hukuku ve medeni hukuk alanlarında ki adalet kavramına uygun olmakla birlikte ceza hukuku alanında ki adalet kavramına uygun düşmeyecektir.⁵¹

Yukarıda adalet kavramının, hukuki ve toplumsal bir boyutu olduğuna değinmiştik. Toplumsal boyutu, adaletin herkes için eşit şekilde gerçekleşmesi gerektiği anlamına gelmekle birlikte, hukuki boyutu ise adaletin herkes için belli bir hukuk düzeni aracılığıyla uygulanmasıdır.⁵²

İHAS’a göre adil yargılanma hakkındaki adalet kavramı, mahkemeler tarafından yapılan yargılamalar sonucunda verilen kararların adaletle veya maddi hukuka uygun olup olmaması noktasında değil, yargılama süresince uygulanacak olan kuralların adaletle uygun olarak tesis edilip edilmediğine ilişkin bir güvence şeklinde yorumlanmaktadır.⁵³

2.3.1.2 Hak kavramı

Hak kavramı TDK’nin Türkçe Sözlüğü’nde “Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, doğru, gerçek, adaletli davranma, dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk, verilmiş emekten doğan manevi yetki, pay” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁴

⁴⁸ DEMİR, Eren, İnsan Hakları Açısından Gereksiz Karar Hakkı ve Hukuki Argümantasyon, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Ankara, 2023, s.27.

⁴⁹ ÇEÇEN, Anıl, Adalet Kavramı, Astana Yayınları, Ankara, 2020, s.20.

⁵⁰ YERDELEN, s.10.

⁵¹ DEMİR, s.28.

⁵² TEPE, Harun, Hukukta ve Yargıda Etik, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2022, s.29.

⁵³ İNCEOĞLU, s.218.

⁵⁴ <https://www.sozluk.gov.tr/>, E.T.:10/08/2024.

Hak, hukuken korunan ve sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi tanınan menfaattir.⁵⁵ Bu da hukukun bir düzeni ifade ederken, hakta düzenin sağlamış olduğu yetkileri ve koruduğu menfaati anlatmaktadır.⁵⁶

Hukuk, toplumda uyulması gereken zorunlu kuralları ifade ederken, hak kavramı ise bu kurallardan kişiler lehine doğan yetkiyi ifade etmektedir.⁵⁷ Hukuki ilişkilerin de temelini oluşturan hak kavramı üzerinde literatürde farklı teoriler bulunmaktadır.

Bunlardan irade kuramına göre hak, hukuk düzeni tarafından kişiler lehine tanınan irade kudreti veya hakimiyetidir. Menfaat kuramına göre ise, hukuk düzeni tarafından korunan menfaattir. Bunların sentezini yapan karma teoriye göre ise, kişilere sahip olduğu menfaati korumaları üzere tanınmış olan irade kudretidir.⁵⁸

Günlük hayatta kullanmış olduğumuz kişilik hakkı, bireysel başvuru hakkı ya da konumuz gereği gerekçeli karar hakkı gibi kavramlarda değinmiş olduğumuz hak kavramı aslında toplumda kişilerin kendi aralarındaki veya devletle aralarındaki ilişkiyi sağlarken dayandıkları bir olgudur. Bu nedenle hak kavramını işlevsel olarak çeşitli ihtiyaçları tanımlarken kullanmaktayız. Bu noktada bilmemiz gereken, bir hususun hak olarak nitelendirilebilmesi için pozitif hukukta yer alarak hukuki bir düzlemde korunması gerektiğidir.⁵⁹

İHAS kapsamında hak kavramından bahsedebilmemiz için iç hukukta tanınmış bir hakkın mevcut olması gereklidir. Bir başka ifadeyle, ulusal hukuk tarafından hak olarak tanınmayan, ulusal makamlar önünde hak sıfatıyla ileri sürülüp savunulamayan hiçbir iddia, olay veya mesele Sözleşme'nin 6'ncı maddesi uygulamasında yer bulamayacaktır.

Ancak uygulama bakımından Sözleşme'nin 6'ncı maddesi, Sözleşmeye taraf devletlere iç hukuklarının belli bir içerik ve şekilde olmasını emretmediği için, devletlerin iç

⁵⁵ OĞUZMAN, M. Kemal, Medeni Hukuk Dersleri, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s.78.

⁵⁶ GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 39. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017, s. 136.

⁵⁷ BİLGE, Necip, Hukukun Temel İlkeleri, 8. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s. 51.

⁵⁸ KARTAL, Kaya, "Adil Yargılanma Hakkı", *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 2009, s.46.

⁵⁹ ÖZDEMİR, Selman, "Hak Üzerine Bir Değerlendirme", *Adalet Dergisi*, Sayı: 56, 2016, s.127.

hukuklarında tanımış oldukları bir hakkın Sözleşme tarafından da tanınmış olma şartı aranmamaktadır.⁶⁰

2.3.1.3 Adil yargılanma hakkı kavramı

Temel bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkı, İHAS, Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve Anayasa’da güvence altına alınmış bir hak olup tanımı yapılmamıştır. Adil yargılanma hakkı kavramının terimsel olarak nasıl adlandırılması gerektiği ve bu hakkın tam olarak ne ifade ettiği doktrinde de oldukça tartışmaya konu olmuştur.⁶¹

Temel, evrensel ve anayasal bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkı, Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkeler tarafından hazırlanan İnsan Hak ve Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi ile kişilere tanınmış, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6’ncı maddesinde düzenlenmiştir.⁶²

Sözleşme’nin 6’ncı maddesinde güvence altına alınan ve adil yargılanma hakkı olarak adlandırdığımız bu hak, terim olarak günümüze kadar farklı ifadelerle dile getirilmiştir. Başlangıçta 6’ncı madde hükmü İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından “sağlıklı adalet yönetimi isteme hakkı”,⁶³ “adaletin tam olarak dağıtılması hakkı”⁶⁴ olarak ifade edilmiş daha sonraları ise “adil yargılama” bir diğer ifade ile “hakkaniyete uygun yargılama” halini almıştır.⁶⁵

Bu kavram Türk hukukunda “doğru yargılama”⁶⁶, “dürüst muhakeme”⁶⁷, “adil veya dürüst yargılanma hakkı”⁶⁸ gibi terimlerle ifade edilmektedir. Fakat en çok kullanılan ifade

⁶⁰ TURAN, s.69.

⁶¹ ÇIRAK, Ezgi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, s.1002.

⁶² TURAN, Hüseyin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2004, s.62.

⁶³ Delcourt/Belçika, B.N.:2689/65, K.T.:17/01/1970.

⁶⁴ Golder/Birleşik Krallık, B.N.:4451/70, K.T.:21/02/1975

⁶⁵ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil Yargılama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 1-4, 1994, s.200.

⁶⁶ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Divanı İçtihadına Göre Doğru Yargılama ve Kanıtların Değerlendirilmesi”, *İnsan Hakları Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 1994, s.2.

⁶⁷ FEYZİOĞLU, Metin, Tanıklık Ve Dürüst Muhakeme, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998, s.1.

⁶⁸ TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, SANCAKDAR, Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.223.

ise adil yargılanma hakkıdır. Zira Sözleşme'nin 6'ncı maddesiyle ilgili İHAM tarafından ülkemiz hakkında verilen kararların Türkçe'ye tercümesinde bu ifade kullanılmaktadır.⁶⁹

Türkiye'nin de taraf olduğu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesi adil yargılamayı '*fairness*' yani hakkaniyet olarak tanımlamış ve madde içinde geçen '*fair hearing*' yani '*hakkaniyete uygun dinlenme*' kavramını kullanmıştır. Ancak maddenin bütünü ele alındığında, İngilizce yayınların birçoğunda '*fair trial*' kavramının kullanıldığı görülmektedir.⁷⁰ Fair trial terimi ise '*hakkaniyetli yargılama*' ya da '*hakkaniyete uygun yargılama*' olarak dilimize çevrilmektedir.

Adil yargılanma hakkı kavramı, iç hukukumuzda daha önceleri bulunmamaktaydı. Ancak, 1982 Anayasasında 2001 yılında yapılan değişiklikle "*Hak arama hürriyeti*" başlığı altında 36. maddede "*adil yargılanma hakkı*" olarak düzenlenerek anayasal güvence altına alınmıştır.

İHAM, her ne kadar adil yargılanma hakkı kavramının belli bir tanımının olmadığını ve bu tanımın her somut olaya göre değişiklik göstereceğini belirtmiş ise de, asgari şartları belirlenen bu kavramın bir tanımı yapılması gerekirse yukarıda bahsettiklerimizden yola çıkarak adil yargılanma hakkını, '*kişilerin, herhangi bir uyuşmazlık halinde mahkemeye ulaşabildiği, uyuşmazlığın tarafları olan iddia ve savunma makamı arasında bir ayrım gözetilmeksizin eşit ve karşılıklı olarak, makul bir süre içinde, aleni bir duruşmada, gerçeğin ortaya çıkmasına imkan verecek şekilde kanuni, tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yapılan yargılama*' olarak tanımlayabiliriz.⁷¹

Adil yargılanma kavramı açısından önemli olan, yapılan yargılama sonucunun adil olup olmadığı değil, yargılama sonucunda adil bir karar verilebilmesi için gerekli olan usul ve koşulların yerine getirilip getirilmediğidir. Yani asıl mesele varılan sonuç değil, sonuca gidilen yoldur.⁷²

Özetlemek gerekirse; adil yargılanma hakkı sanılanın aksine yargılamanın sonucunun adil olmasını teminat altına almaz. Zira adalet, aslında bir idealdir ve ilgilinin bakış açısına göre

⁶⁹ Öcalan/Türkiye, B.N.: 46221/99, K.T.:12/05/2005.

⁷⁰ İNCEOĞLU, s.3.

⁷¹ TURAN, s.68.

⁷² İNCEOĞLU, s.7.

göreceli bir kavramdır. Adil yargılanma hakkı ise bu ideale ulaşma amacıyla çıkılan yolda, yapılan yargılamada kişiye tanınan hakları teminat altına almaktadır.

2.3.2 Adil Yargılanma Hakkının Unsurları

Adil yargılanma hakkı, kendi içerisinde birden fazla hakkı barındırmaktadır.⁷³ Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, maddenin genel çerçevesini çizerek genel kuralı ortaya koymuş ve adil yargılanma hakkı kavramını meydana getiren hak ve ilkelerin bir kısmını maddede açıkça saymıştır. Bunlar; yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme hakkı, aleni yargılanma hakkı ve makul sürede yargılanma hakkıdır. Maddede bazı haklar ise açıkça sayılmamıştır. İHAM adil yargılanma hakkının kapsamı hususunda sözleşmeyi geniş yorumlayarak hakkında açıkça düzenleme bulunmayan ve ciddi hak ihlallerine de yol açan unsurları adil yargılanma hakkının kapsamı altına almıştır.⁷⁴

İHAS'ın 6. maddesinde yer alan hakkaniyete uygun olarak yargılanma kavramına istinaden İHAM, maddede açıkça sayılmayan, ancak adil yargılanmanın zımni gereklerinden olduğunu kabul ettiği; silahların eşitliği ilkesi, gerekçeli karar hakkı, duruşmada bulunma hakkı, susma ve kendini suçlamama hakkı, mahkemeye başvurma hakkı, çelişmeli yargılanma hakkı gibi hakların bu unsurlardan olduğunu saptamıştır.⁷⁵

Sözleşme'nin 6. maddesinin 2. fıkrasında masumiyet karinesine, 3. fıkrasında ise suç şüphesi altında bulunan kişilerin haklarına yer verilmiştir. Maddenin 3. fıkrasında; itham edilen suçla ilgili bilgi alma hakkı, ücretsiz tercüman hakkı, savunmaya hazırlık yapmak için gerekli kolaylığa ve zamana sahip olma hakkı, bir müdafinin yardımından yararlanma hakkı, iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek hakkı, savunma tanıklarının da aynı şartlar altında dinletmek hakkı açıkça sayılmıştır.⁷⁶

⁷³ KOPUZ, Mehmet, "Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olan Çelişmeli Yargılanma Hakkı", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 19, 2022, s.17.

⁷⁴ İNCEOĞLU, Sibel, ARAT, Nilay, DUYMAZ, İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar, İdari Yargının Etkinliğinin Arttırılması ve Danıştay'ın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi, 2022, s.620.

⁷⁵ ŞEKER, Hilmi, "Strazburg Yargı Kararlarında; Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 2, 2007, s.198.

⁷⁶ CENTEL, Nur, "Adil Yargılama İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1-2, 2010, s.13.

1982 Anayasası'nda 2001 yılında yapılan değişiklikle hak arama hürriyeti başlığı altında 36. maddede adil yargılanma hakkı açıkça düzenlenmiştir. İHAS madde 6'da adil yargılanma hakkının unsurları olan bazı haklar açık bir şekilde, bazıları da zımni olarak düzenlenirken, 1982 Anayasası'nda ise bu hakkın unsurları farklı maddelerde düzenleme alanı bulmuştur. Buna göre; Anayasa madde 38/4'de masumiyet karinesi, 138. maddede mahkemelerin bağımsızlığı, madde 141'de ise aleni yargılanma hakkı ile gerekçeli karar hakkına yer verilmiştir. Gerekçeli karar hakkı ise, İHAM'ın, Sözleşme metnini geniş olarak yorumlaması suretiyle adil yargılanma hakkının bir unsuru olan hakkaniyete uygun yargılanma hakkının bir gereği ve sonucu olarak İHAM içtihatları ile ortaya çıkmıştır.⁷⁷

2.4 İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ VE ANAYASA METNİNDEKİ DÜZENLEMELER

Adil yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkına ilişkin kavramsal açıklamalar ile bu hakların içeriğini yukarıda incelemiştik. Bu başlık altında İHAS ve Anayasa'da yer alan adil yargılanma hakkı ve gerekçeli karar hakkının Sözleşme metni ve Türk hukukundaki düzenlenme şekillerini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

2.4.1 Adil Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Uyuşmazlıklar

Adil yargılanma hakkı, İHAS'ın 6. maddesinde yukarıda belirtmiş olduğumuz unsurları kapsayan fakat bu unsurlarla sınırlı olmayan genel nitelikli bir haktır. İHAM, adil yargılanma hakkını geniş olarak yorumlamaktadır. Bunun nedeni, her somut olayın kendi içerisinde tanımlamasının yapılarak karar verilmesi gerektiğidir.⁷⁸

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenleme alanı bulan adil yargılanma hakkı, Sözleşme'nin en kapsamlı maddelerinden biridir. Sözleşme, adil yargılanma hakkının kapsamını belirlerken medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar ve ceza davalarına ilişkin uyuşmazlıklar olarak sınırlandırmıştır.⁷⁹ 1982 Anayasamızda ise böyle bir

⁷⁷ DOĞRU KIZILKAYA, Ezgi, "Güncel İchtihatlar Işığında Gerekçeli Karar Hakkı", *Danıştay Dergisi*, Sayı:152, 2020, s.237.

⁷⁸ ŞEKER, s.450.

⁷⁹ ÇAKAN, Seher, AVCI, Orçun, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Mükellef Hakları: Mülkiyet Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, s.654.

ayırma gidilmeyerek tüm yargı yollarında geçerli olmak üzere bu hak düzenlenmiştir.⁸⁰ Sözleşme'nin aksine 1982 Anayasası 36. maddesinde medeni hak ve yükümlülükler ve suç isnadı ile ilgili uygulama alanında bir sınırlama getirilmemiştir.

İHAS, adil yargılanma hakkını düzenlerken norm alanını daraltmıştır. Madde 6/1'de "*Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai cezai sahada kendisine serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından davanın makul süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkına haizdir...*"⁸¹ Bu ifade ile İHAM, maddede yer alan adil yargılanmaya dair hak ve ilkelerin medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklar ve bir suç isnadının esasının karara bağlanmasında geçerli olduğunu belirterek, söz konusu uyumsuzluk bu iki durum içerisine girmediği zaman adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarını maddenin uygulama alanına girmemesi sebebiyle değerlendirmeyecektir.⁸²

Ayrıca İHAM, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurularda, başvurunun medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklar veya bir suç isnadının esasının karara bağlanması noktasında olup olmadığına karar verirken Sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukuklarındaki nitelendirmelere bağlı olmadığını belirtmektedir.⁸³

İHAS madde 6'nın ilk fıkrasında medeni haklara ilişkin bir yargılamada dava taraflarının usule ilişkin hakları, ikinci ve üçüncü fıkralarında ise bir suç isnadına ilişkin yargılamalarda şüpheli ve sanığın hakları garanti altına alınmaktadır.

Madde 6/1'in medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyumsuzluklarda uygulanması için; ulusal hukukta iki özel hukuk kişisi veya başvuru ile devlet arasında, sonucu başvuruçunun medeni hak ve yükümlülüklerini karara bağlayacak olan bir uyumsuzluğun olması gerekmektedir.⁸⁴

⁸⁰ TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, SANCAKDAR, Oğuz, İnsan Hakları El Kitabı, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, s.277.

⁸¹ 6366 sayılı Kanun ile onaylanan ve 19/03/1954 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokol için bkz.: resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf

⁸² İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, 3. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.210.

⁸³ KARAKEHYA, Hakan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi (Adil Yargılanma) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Eskişehir, 2007, s. 21.

⁸⁴ İNCEOĞLU, s.8.

Mahkeme öncelikle başvuru konusunun iddiasına konu olan, ulusal makamlar önünde hak olarak cereyan eden ve savunulabilir bir iddianın varlığını ve iddiaya konu hak ve yükümlülüğe ilişkin bir uyuşmazlığın mevcudiyetini aramaktadır.⁸⁵

Bu hak medeni hak ve yükümlülükler dair uyuşmazlıkların yanında madde 6/1’de belirtilen suç isnadı alanında da uygulanmaktadır. İHAM’a göre suç isnadı, yetkili bir merci tarafından kişiye suç işlediğinin bildirilmesidir.⁸⁶ Burada önemli olan, suç isnadının olup olmadığının elirlenmesi noktasındadır. Zira bunun belirlenmesi, olaya 6/2 ve 6/3 maddelerinin uygulanıp uygulanamayacağını belirleyecektir.⁸⁷

Başvuru konusu, ulusal hukukta ceza hukuku kapsamında nitelendirilmişse Mahkeme başvuruyu 6. madde kapsamında değerlendirecek; ancak başvuru ulusal hukukta ceza hukuku kapsamında nitelendirilmemişse Mahkeme, Engel/Hollanda davasında⁸⁸ belirlemiş olduğu ve Engel kriterleri olarak adlandırdığı kriterleri söz konusu başvuru konusuna uygulayarak başvuru konusunun 6. madde çerçevesinde cezai alanda olup olmadığına bakarak karar verecektir.⁸⁹

İHAM’ın Engel kriterleri olarak adlandırdığı ve suç isnadı olup olmadığını değerlendirdiği kriterler şunlardır: a) suçun iç hukuktaki tasnifi, b) suçun niteliği c) öngörülen cezanın ağırlığı ve niteliğidir.⁹⁰ Eğer başvurunun konusu ulusal hukukta ceza hukuku alanı dışında nitelendirilmişse, Mahkeme suçun niteliği ile öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı kriterlerini başvuruya uygulayarak 6. maddenin kapsamına girip girmediğine karar vermektedir.

Burada önemle belirtmemiz gereken husus, İHAM’ın bir suçun isnadı ve medeni hak ve yükümlülükler kavramlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunurken özerk bir yorumda bulunmasıdır. Yani, Sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukuklarındaki hukuk sistemlerine

⁸⁵ KOPUZ, s.19.

⁸⁶ ERGÜL, Ergin, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012, s.269.

⁸⁷ İNCEOĞLU, s.8.

⁸⁸ Engel/Hollanda, B.N.: 5100/71, K.T.: 08/06/1978.

⁸⁹ VITKAUSKAS, Dovydas, GRIGORIY, Dikov, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Strazbourg, 2012, s.17.

⁹⁰ İNCEOĞLU, s.9.

müdahale etmeden, İHAS'ın teminat altına almış olduğu hak ve ilkeleri, ulusal hukukların sınıflandırmalarda bulunurken etkisiz hale getirmelerine engel olmaktadır.⁹¹

İHAM, büyük bir önemle incelediği ve sıklıkla ihlal tespit ettiği 6. maddeyi geniş yorumlayarak, bireylerin adil yargılanmayı talep etme haklarını sadece medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin davalar ile ceza davaları için sınırlı tutmayarak, disiplin hukuku ve idari alandaki uyuşmazlıkları da bu hakkın güvencesi kapsamına almıştır.

1982 Anayasası'nda adil yargılanma hakkının düzenleniş şekli ile Sözleşme metnindeki düzenleme karşılaştırıldığında, 1982 Anayasası'nda adil yargılanma hakkının Sözleşme'deki gibi medeni hak ve yükümlülükler ile suç isnadıyla sınırlandırılmadığına yukarıda değinmiştik. Bu durum, özellikle bireysel başvuruların kapsam alanı ile ilgili yapılan tartışmalarda büyük önem kazanmaktadır.

2.4.2 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Gerekçeli Karar Hakkı

Muhakeme süreci hakkında bireye ve topluma bilgi veren, muhakemenin hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlayan, savunma hakkı ile kanun yolunun etkili olarak kullanılmasını amaçlayan gerekçeli karar hakkı, İHAS'ın 6/1. maddesinde açıkça düzenlenmemekle birlikte, İHAM'ın madde metnini geniş olarak yorumlaması suretiyle adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak ortaya koymuş olduğu içtihadi bir haktır.⁹²

Buna göre adil yargılanma hakkı, gerekçeli karar hakkını kapsamakta ve İHAM içtihatları ile demokratik toplumda çok önemli bir yere sahip olması sebebiyle maddenin dar olarak yorumlanması, hakkın amacına uygun düşmeyecektir.⁹³

Gerekçeli karar hakkı, tarafların hakkaniyete uygun bir şekilde yargılanmalarını sağlayarak kararın denetlenmesini amaçlamakta; tarafların yargılama sırasında ileri sürdükleri iddia ve savların kurallara uygun olarak incelenip değerlendirildiğini ve demokratik toplumda kendi adlarına verilen yargı kararlarının nedenlerini toplumun öğrenmesini sağlamaktadır.

⁹¹ TANER, Fahri Gökçen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s.41.

⁹² İNCEOĞLU, s.322.

⁹³ Delcourt/Belçika, B.N.: 2689/65, K.T.: 17/01/1970.

Uluslararası bir mahkeme olan İHAM, geliştirmiş olduğu ilkeler ve içtihatlar ile İHAS'a taraf olan ülkelere ulusal hukuk düzenlerinde standart olarak uymaları gereken bazı kurallar belirlemiştir. İHAM, adaletin düzgün yürütülebilmesi için mahkeme kararlarının dayandırdıkları gerekçeleri yeterince belirtmeleri gerektiğini belirtmiştir.⁹⁴

İHAM, belirlediği bu standartlar dahilinde her üye ülkeye söz konusu kurallar ile çelişmemek kaydıyla kendi hukuk düzenlerinde serbest bir alanları olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda İHAM, belirlemiş olduğu usul ve esaslara uyulması koşuluyla ulusal mahkemelerin gerekçelendirme yükümlülüklerini kendi ihtiyaç ve şartlarına göre şekillendirerek geliştirmelerine imkan vermektedir.⁹⁵

Ulusal mahkemeler, taraflar tarafından öne sürülen iddia, savunma ve ortaya konulan delillerin kabulü konusunda takdir hak ve yetkisine sahip iseler de bu yetkiyi kararlarında gerekçelendirerek belirtmekle yükümlüdürler. İHAM, mahkemelere kararlarını gerekçeleriyle vermelerini yükümlü kılmakla birlikte, bu yükümlülüğün her delil için ayrıntılı bir cevap verilmesi gerektiği anlamına gelmeyeceğini de belirtmiştir.⁹⁶

İHAM, yargılama mercilerinin, yaptıkları yargılama sonunda vermiş oldukları kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak dava taraflarının bilgilendirilmesi için gerekçe göstermelerini zorunlu kılmaktadır. Gerekçeli karar ile dava tarafları, kendi iddia ve savunmalarının mahkeme tarafından incelenip değerlendirildiğini anlarlar. Ayrıca gerekçeli karar ile verilen kararı beğenmeyen ya da doğru bulmayan taraflar, etkin bir şekilde kanun yoluna başvuru haklarını kullanarak ilgili kararın üst derece mahkemeleri tarafından gözden geçirilmesini isteyebilirler. Bu haliyle gerekçeli karar sayesinde ilgili karar denetlenebilir hale gelmektedir.⁹⁷

İHAM, gerekçeli karar hakkının ihlallerinin denetimini yaparken bir temyiz makamı gibi hareket etmez; yeniden yargılama yapmaz, ancak yapılan yargılamayı adil yargılanma

⁹⁴ Tatishvili/Rusya, B.N.: 1509/02, K.T.: 22/02/2007.

⁹⁵ TANER, s.48.

⁹⁶ Van de Hurk/Hollanda, B.N.: 16034/90, K.T.: 19/04/1994.

⁹⁷ KAYA, Gül Pelin, "AİHM Kararlarına Göre İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.113.

boyutuyla inceleyip değerlendirir.⁹⁸ İHAM bir temyiz merci değildir. İHAS'ın 6. maddesi sadece usuli bir koruma sağlamaktadır.

İHAM, ulusal mahkemelerin vermiş olduğu kararların adil olup olmadığını değil, adil bir karar verilebilmesi için gerekli olan koşulların yargılama sırasında sağlanıp sağlanmadığını incelemektedir. İHAM açıkça bir keyfilik söz konusu olmadığı sürece yerel mahkemelerin hukuku yorumlama şekillerinin sorgulanamayacağını belirtmiş⁹⁹ ve açık keyfiliği ise *“mahkemelerin belirli bir davada yürürlükteki hukuku açıkça hatalı veya keyfî amaçlara ulaşmak için uygulamaları veya adaleti reddetmeleri”* olarak tanımlamıştır.¹⁰⁰

İHAM, gerekçeli karar hakkının ulusal hukuk düzenlerindeki yerine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmelerde; yapılan muhakeme sonunda verilen mahkeme kararının makul olacak şekilde gerekçelendirilmesinin dava taraflarının dinlenildiklerini anlayarak kararı benimsemelerini sağlaması¹⁰¹, tarafların kanun yoluna başvurmalarını ve kararın üst derece hkemeleri tarafından denetlenebilmesini sağlaması¹⁰², keyfiliğe karşı güvence sağlaması¹⁰³, ve adaletin tecellesi için kamu denetimini sağlaması¹⁰⁴ gibi tespitlerde bulunmuştur.

İHAM, gerekçenin makul, meşru ve yeterli olması halinde Sözleşmeye taraf ülkelere gerekçelendirme yaparken gerekçenin içeriği ve formatını kendilerinin belirlemesi noktasında yetki tanımaktadır. Belirlenen yönde ve çizilen sınırlar içerisinde yerel mahkemeler gerekçelendirme yaparken somut olayın özelliğine, ülkelerin kendi hukuk kurallarına, örf, adet ve değer yargılarına göre yorumda bulunabileceklerdir.¹⁰⁵

İHAM içtihatlarında¹⁰⁶, hangi hallerde gerekçenin varlığının kabul edileceği, hangi şekilde gerekçenin uygulanacağı, hangi hallerde kararın gerekçeden yoksun bulunacağı hususlarında açık bir hükme rastlanmamakta; ancak kararın niteliği ve türüne göre

⁹⁸ İNCEOĞLU, s.192.

⁹⁹ BEKRİ, Nedim Muhammet, “Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 3, 2014, s 210.

¹⁰⁰ Andelkovic/Sırbistan, B.N.: 1401/08, K.T.: 09/04/2013.

¹⁰¹ Magnin/Fransa, B.N.: 26219/05, K.T.:10/05/2015.

¹⁰² Seryavin ve diğerleri/Ukrayna, B.N.: 4904/04, K.T.: 10/02/2011.

¹⁰³ Harisch/Almanya, B.N.: 50053/1, K.T.: 11/04/2019.

¹⁰⁴ Tatishvili/Rusya, B.N.:1509/02, K.T.: 22/02/2007.

¹⁰⁵ Ruiz Torija/İspanya, B.N.: 18390/91, K.T.: 09/12/1994.

¹⁰⁶ Higgins ve Diğerleri/Fransa, B.N.: 134/1996/753/952, K.T.:19/02/1998

gerekçenin değişebileceği ve davanın özel şartları doğrultusunda bunun değerlendirilmesinin daha doğru olacağı belirtilmiştir.

İHAM, gerekçeli karar hakkını, “adillik” kavramı altında değerlendirdiğinden, yargılamanın bir aşamasında yapılan gerekçe eksikliği, başka bir aşamada tamamlanabilecektir. Zira 6. maddenin diğer unsurlarından farklı olarak adillik unsuru yargılamayı bir bütün olarak ele almayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda kişinin adil bir şekilde yargılanıp yargılanmadığı, belli bir aşama veya usul ihlali açısından değil yargılamanın tüm aşamalarının analiz edilmesiyle elde edilebilecektir. Bunun sonucu olarakta yargılamanın bir aşamasındaki eksiklik, sonraki bir aşamada telafi edilebilecektir.¹⁰⁷

2.4.3 Türk Hukukunda Gerekçeli Karar Hakkı

2.4.3.1 Anayasal düzenlemeler

Sözleşme’nin 6/1 maddesinde gerekçeli karar hakkına açıkça yer verilmemesine karşın, Anayasa’nın 141/3 maddesinde yer alan “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır” düzenlemesi ile gerekçeli karar hakkı, Anayasa’da açıkça düzenlenerek Türk hukukunda Anayasal düzeyde korunmaktadır.

Gerekçeli karar hakkının kapsamında bulunduğu adil yargılanma hakkı, Anayasa’nın 36. maddesinin 1. fıkrasında herkesin sahip olduğu bir hak olarak düzenlenmiş olup, gerekçeli karar hakkı ise tüm mahkemelere yüklenmiş bir zorunluluk olarak Anayasa’da özel olarak düzenlenmiştir.¹⁰⁸

Anayasa’da açıkça bir hüküm bulunmasaydı bile, 2. maddede yer alan hukuk devleti ilkesi gereği adil yargılanma hakkı, anayasalarda açıkça yer alsın veya yer almasın, bu hakkın kapsamında bulunan hak ve ilkeleri hukuk sistemlerinin bir parçası haline getirmeyi zorunlu kıldığından, adil yargılanma hakkının içeriğini oluşturan unsurların hukuk sistemimizde düzenlenmesi gerekeceği açıktır.¹⁰⁹

Adil yargılanma hakkının içerdiği pek çok ilke veya hak, 1982 Anayasası’nın çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir. Örneğin, hak arama hürriyetini düzenleyen 36. madde, suç ve

¹⁰⁷ KAYA, s.106.

¹⁰⁸ BEKRİ, s.213.

¹⁰⁹ İNCEOĞLU, s.213.

cezaların esaslarını belirleyen 38. madde, mahkemelerin bağımsızlığını, hakimlik ve savcılık teminatını düzenleyen 138. ve 139. maddeler, duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olmasına ilişkin 141. madde ve mahkemelerin kuruluşuna ilişkin 142. madde Anayasa’da yer almaktadır.¹¹⁰

2001 Anayasa değişikliği ile adil yargılanma hakkı, ayrıca ve açıkça Anayasamızın bir parçası olarak kabul edilmiş ve böylelikle bir yandan kararların gerekçeli olması anayasal bir yükümlülük olarak belirlenerek, diğer yandan da adil yargılanma hakkına açıkça yer verilmekle bu hakkın uzantısı olan gerekçeli karar hakkı ayrıca güvenceye kavuşturulmuştur.¹¹¹ Anayasa’nın 90. maddesinin 5. fıkrasındaki düzenlemeyle de İHAS’ın 6. maddesi ve bu madde kapsamında olan gerekçeli karar hakkı, insan haklarına ilişkin sözleşmelerin normlar hiyerarşisinde kanunlar ile anayasa arasında bulunduğu hukukumuzda anayasal bir düzeyde korunmaktadır.

AYM, Anayasa’nın 141/3 maddesi, yargılama makamlarına kararlarını gerekçeli olarak yazmaları yönünde bir yükümlülük yüklese de, gerekçeli karar hakkının incelenerek değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulacak tamamlayıcı bir düzenleme olduğundan bu hakkın asıl kaynağı olmadığını belirterek, gerekçeli karar hakkının asıl kaynağının Anayasa’nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı olduğunu ifade etmiştir.¹¹²

Bilindiği üzere Anayasa’da 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası 23/09/2012 tarihi itibarıyla uygulamaya geçen bireysel başvuru yolu ile Anayasa’da güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler ile İHAS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamında bulunan herhangi bir hakkın kamu gücü tarafından yapılan hak ihlallerine karşı Anayasa Mahkemesine başvuru imkanı getirilmiştir.¹¹³

Bireysel başvuruda bulunabilmek için kamu gücü tarafından ihlal edilen ve ihlale konu olan işlem veya eylem hakkında yasalarda öngörülmüş olan tüm yargısal ve idari yolların tüketilmesi gerekmektedir. İhlalin bireysel başvuruya konu edilebilmesi için öncelikle kamunun bir işlem veya eylemde bulunması şart olup ayrıca ihlale konu olan hak ve

¹¹⁰ AKILLIOĞLU, Tekin, İnsan Hakları, SBF Yayıncılık, Ankara, 1995, s.49.

¹¹¹ SUNAY, Zühal Aysun, İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.17.

¹¹² Sencer Başat ve diğerleri, B.N.: 2013/7800, K.T.:18/06/2014.

¹¹³ SAĞLAM, Musa, EKİNCİ, Hüseyin, “66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, *Ankara Barosu Yayını*, Ankara, 2012, s.28.

özgürlüğün Anayasa, İHAS ve Türkiye'nin tarafı olduğu bazı ek protokollerde koruma altına alınmış olması gerekmektedir. Bu hak sayesinde gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine dair iddialar ile kişilerin AYM'ye başvuru imkanı sağlanmıştır. Böylelikle İHAS hükümleri ve İHAM içtihatları ile korunan gerekçeli karar hakkına İHAM'a başvuru öncesinde iç hukukumuzda da bir güvence sağlanmıştır. AYM'ye bireysel başvuru olanağı tanınmadan önce de AYM norm denetimi yaparken kararların gerekçeli olması hususuna ilişkin bir takım değerlendirmelerde bulunmuştur.¹¹⁴

Bireysel başvuru yolu getirildikten sonra AYM'nin gerekçeli karar hakkına ilişkin vermiş olduğu kararlardan, gerekçeli karar hakkı ilkesinin ulusal hukuk düzenimizdeki yerini daha iyi görebiliriz.¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda¹¹⁶, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesinin, insan hakları ve hukuki güvenliği sağlayarak Anayasa ve yasalara bağlı olan bir devlet olduğunu, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyetinin bir temel hak niteliği taşımakla birlikte, diğer temel hak ve özgürlüklerden yararlanılarak bu hak ve özgürlüklerin korunmasını da sağlayan bir güvence olduğunu bu bağlamda Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen gerekçeli karar yazma zorunluluğunun da hak arama hürriyeti ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷

AYM, gerekçeli karar hakkının İHAM içtihatlarıyla ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümlerinden biri olduğunu belirtmiş ve gerekçeli karar hakkını Sözleşme'nin 6. maddesi ve İHAM içtihatlarıyla yorumlayarak Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında değerlendirdiğini belirtmiştir.¹¹⁸

Zımni bir hak olarak uluslararası belgeler ve antlaşmalarda yer bulan gerekçeli karar hakkı¹¹⁹, ulusal hukuk sistemimizde daha yalın ve açık bir şekilde düzenlenmiştir. AYM, Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunması için, yargılama yapan mahkemelerin Anayasa'nın 36. maddesine göre; tarafların dayanaklarını, iddialarını ve delillerini etkili bir biçimde inceleme görevi olduğunu, bir mahkemenin, tarafların iddialarına yanıt vermekten ve şikayetlerini dinleyip değerlendirmekten kaçınması halinde

¹¹⁴ AYM, 1977/132 E., 1978/6 K., K.T:26/01/1978.

¹¹⁵ Akın Tekkurt, B.N.: 2016/8411, K.T.:20/10/2020.

¹¹⁶ AYM, 2012/69 E., 2012/149 K., K.T:11/10/2012.

¹¹⁷ Ahmet Sağlam, B.N.:2013/3351, K.T:18/09/2013.

¹¹⁸ Oğuz Tatış ve diğerleri, B.N.:2013/4186, K.T.:15/10/2014.

¹¹⁹ TANER, s.93.

davanın hakkaniyete uygun yargılama hakkının ihlal edilmiş olacağını belirterek bu konuda İHAM'ın içtihatlarını dayanak göstermiştir.¹²⁰

2.4.3.2 Diğer mevzuat düzenlemeleri

Ülkemizde yargı teşkilatı, adli ve idari yargı şeklinde yapılandırılmaktadır. Adli yargıya ilişkin uyuşmazlıklar, ceza ve hukuk davaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir suçun isnadı sonrasında yapılan soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) hükümleri uygulanır. Kişilerin birbirleriyle olan özel ilişkilerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) hükümleri uygulanacaktır. İdari yargıya ilişkin uyuşmazlıklarda ise, bir tarafın idare olduğu ve kamu gücünün kullanılmış olduğu durumlara da İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) hükümleri uygulanır.

Her usul kanunun kendine özgü kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar, hukuk devleti ilkesi gereği anayasaya aykırı olamayacağından dolayı mahkemeler nezdinde verilen her türlü kararın gerekçeli olması bir zorunluluktur. Bununla birlikte, yukarıda bahsettiğimiz yargılama usulü kanunlarının kendilerine özgü gerekçeli karar hakkı düzenlemeleri bulunmaktadır.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olması yükümlülüğü, ceza yargılamalarında büyük bir öneme sahiptir. Kanunsuz suç ve ceza olamayacağı için, ceza yargılamalarında somut olaya dair olgular ve hukuki nedenlerin hiçbir tereddüte mahal vermeyecek şekilde açıklanması, gerekçeli karar hakkının tartışmasız en önemli kriteridir. 01/06/2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) kararların gerekçeli olmasına ilişkin düzenlemeler genel olarak aynı Kanun'un 34 ve 230. maddelerinde yer almaktadır.

CMK'nın 34. maddesinin 1. fıkrası, *“(1) Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır. Gerekçenin yazımında 230'uncu madde göz önünde bulundurulur. Kararların örneklerinde karşı oylar da gösterilir.”* diyerek Anayasanın 141/3. maddesinde yer alan düzenlemeyle aynı ifadeleri içermektedir.

5271 sayılı CMK'nın 34. maddesi gereğince mahkemelerin vermiş olduğu kararların gerekçe içermesi genel bir kuraldır. CMK'nın 230. maddesinde ise hüküm gerekçesinde yer

¹²⁰ Kuznetsov/Rusya, B.N.: 184/02, K.T:11/04/2007.

alması gereken unsurlara yer verilmiştir. Bu maddede sayılan tüm unsurların gerekçede bulunması gerekir. Bu maddeye göre karar gerekçesinde, tarafların iddia ve savunmada ileri sürdüğü görüşlere, tartışılarak değerlendirilen delillere ve hükme esas alınarak kabul edilen veya reddedilen delillere ilişkin açıklamalara yer verilmesi gerekmektedir.

Ceza uyuşmazlıklarının çözüme ulaşabilmesi bakımından mahkeme kararlarının "*gerekçe*" bölümü oldukça önemlidir. CMK'nın 230. maddesi uyarınca, hükmün gerekçesinde, sübut bulan fiilin nitelendirilerek gösterilmesi ve sonuç olan hükümde ise sanık hakkında uygulanan uygulama dayanaklarının belirtilmesi zorunludur. CMK'nın 232. maddesinde ise hükmün gerekçesinde ve hüküm fıkrasında yer alması gereken hususlar sayılmıştır. Bu nedenle Anayasa'nın 141'nci maddesi ile CMK'nın 34, 230 ve 232'nci maddeleri uyarınca mahkeme kararlarının gerekçeli olarak yazılması zorunludur kanaatine ulaşmaktayız.

Mahkeme tarafından verilen beraat hükmünün gerekçesinde, CMK'nın 223. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığının gösterilmesi gerekmektedir. Ceza verilmesine yer olmadığına dair verilen kararın gerekçesinde ise, aynı maddenin 3. ve 4. fıkralarında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığının gerekçede gösterilmesi gerekmektedir.

Hükmün, CMK'nın 230. maddesi kapsamında ifade edilen gerekçeyi içermemesi, CMK'nın 289. maddesinin 1. fıkrasının g bendi gereğince mutlak bozma nedeni sayılmaktadır. CMK'nın 302. maddesinin 2. fıkrası da Yargıtay'ın bozma sebeplerini gerekçesinde ayrı ayrı göstermesi gerektiğini düzenlemektedir. Ceza hukuku yargılamalarında sık sık karşılaşılan gerekçeye dair noksanlık halleri AYM de bireysel başvurulara sebebiyet vermektedir.¹²¹

Ceza mahkemeleri tarafından verilen kararlardaki ihlalleri gidermenin en önemli yolu aslında yargılamanın yeniden yapılmasıdır. Nitekim yerel mahkemeler tarafından verilen ceza hükmünün İHAS veya eki Protokollerinin ihlal edilerek verildiğinin ve hükmün bu tür bir aykırılığa dayandığının İHAM kararı ile kesinleşmiş olması halinde bu durum 5271 sayılı

¹²¹ BIÇAK, Vahit, "Ceza Hukuku Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Yargı Sistemine Etkileri", *Anayasa Yargısı*, Cilt: 35, Sayı:1, 2018, s.71.

CMK'nın 311. maddesinde tahdidi olarak düzenlenen yargılanmanın yenilenmesi sebeplerinden sayılmıştır.¹²²

CMK'nın 311. madde 1. fıkrasının f bendi ile yargılama sonucunda verilen hükmün kesinleşmesi halinde kesinleşen dava, maddede tahdidi olarak sayılı olan durumların gerçekleşmesi halinde yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülebilecektir. Yeniden yargılama yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda ise İHAM tarafından verilen ihlal kararı tazminat gibi başka yollarla da giderilebilecektir. İHAM tazminata karar verse de yeniden yargılama yapılabilecektir.

Mahkemelerin gerekçeli karar yükümlülüğü sadece ceza yargılamaları için değil aynı zamanda hukuk yargılamaları için de geçerlidir. Zira bireylerin yargılaması yapılan medeni yargı davalarında da, haklarında verilen kararların gerekçeli olarak verilmesi noktasında korunması gereken menfaatleri bulunmaktadır.¹²³

01/10/2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 27. maddesinde, yargılamaya hakim ilkelerden biri olan “*hukuki dinlenilme hakkı*” düzenlenmiştir. Buna göre, İHAS ve İHAM'ın belirlemiş olduğu hakkaniyete uygun yargılanma hakkı çerçevesinde ki hukuki dinlenilme hakkının hukuk yargılamalarında da geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

HMK'nın “*hukuki dinlenilme hakkı*” başlığını düzenleyen 27. maddesi “(1)*Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. (2) Bu hak; a) Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, b) Açıklama ve ispat hakkını, c) Mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir.*” düzenlemesini içermektedir.

Hukuki dinlenilme hakkı gereği, dava tarafları sahip oldukları haklarla bağlantılı olan durumlarda söz hakkı sahibi olmalıdır. Bu hak, tarafların davadan bilgi sahibi olmalarını, açıklama ve ispat hakkını kullanabilmelerini, mahkemenin tarafların görüş ve düşüncelerini

¹²² EKİNCİ, Bezar Eylem, “Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesi'nin Temel Tespitleri ve İhlal Kararlarının Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 39, Sayı: 2, 2023, s.209.

¹²³ ÇETİNKAYA, s.335.

dikkate alarak değerlendirmelerde bulunup kararlarını açık bir şekilde gerekçelendirmelerini sağlar.¹²⁴

HMK'nın 27. maddesine göre yargılamada, tarafların iddia ve savunmaları hukuki dinlenilme hakkı kapsamında olup bu görüş ve düşüncelere gerekçede yer verilmesi gerekir. Hukuki dinlenilme hakkı gereği iddia ve savunmaların gerekçede yer aldığıın tespit edilmesi, hükme esas alınan delillerin tartışılması ve hukuki nedenlerin ortaya konulması ancak gerekçe ile mümkündür.

HMK'nın 297. maddesinin birinci fıkrada c bendinde, *“Tarafların iddia ve savunmalarının özeti, anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususlar, çekişmeli vakıalar hakkında toplanan deliller, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, sabit görülen vakıalarla bunlardan çıkarılan sonuç ve hukuki sebepler”* gerekçenin içermesi gereken unsurlara yer verilmiştir.

Anayasal bir düzenleme olan gerekçeli karar hakkı, HMK'nın 297. maddesi 2. fıkrasında da düzenlenmiştir. İlgili maddede, gerekçeli kararın sahip olması gereken unsurlar ile şekil ve esasına ilişkin unsurlar düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre gerekçeli karar, iddia, savunma ve delillerin incelenerek değerlendirildiği, maddi ve hukuki sebeplerin açıklanarak hüküm ile kesin bir yargıya ulaşılan hukuk metinleridir.

HMK'nın 298/2 maddesinde; *“Gerekçeli karar, tefhim edilen hüküm sonucuna aykırı olamaz.”* demektedir. Uygulamada kısa kararın önceden tarafların yüzüne okunduğu ancak kararın gerekçesinin sonradan yazıldığı durumlarda, gerekçeli kararın hükme uygun olması gerekmektedir. İlgili maddede, gerekçeli kararın tefhimle açıklanan hükmün sonucuna aykırı olamayacağı ayrıca hükümde gerekçe ile birlikte karşı oyun da yer alması gerektiği düzenlenmiştir.

HMK'nın 436. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde, hakem kararlarının da gerekçeli olması gerektiği düzenlenmiştir. Aynı Kanun'un 439. maddesi 2. fıkrasının f bendinde ise, 423. maddede tanınan hukuki dinlenilme hakkına uyulmamasının, hakem kararlarının iptaline sebebiyet vereceğinden bahsedilmiştir.

¹²⁴ PEKCANITEZ, s.755.

HMK'nın 370. maddesinin 1. fıkrası, Yargıtay'ın vermiş olduğu onama kararlarına ilişkindir. İlgili madde; “*Yargıtay, onama kararında, onadığı kararın hukuk kurallarına uygunluk gerekçesini göstermek zorundadır.*” demektedir. Maddenin 4. fıkrası ise, “*Karar, usule ve kanuna uygun olup da gösterilen gerekçe doğru bulunmazsa, gerekçe değiştirilerek ve düzeltilerek onanır.*” hükmünü içermektedir. HMK'nın 371. maddenin 1. fıkrası ise kısmen yapılan bozma kararları ile kararın tamamen bozulması halinde de gerekçe gösterilmesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)'nın 1. maddesinin 3. fıkrası, hakim karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanması gerektiğini belirtmektedir. demektedir. Söz konusu gereklilik, karar gerekçelerinin tatmin ediciliğini artırmaya yönelik bir düzenlemedir.

İdari Yargılama Hukuku'nda ise gerekçe kavramı, diğer hukuk yargılamalarından farklıdır. İdare hukukuna hakim olan ilkeler, kamu gücünü barındırarak, işlem ve eylemlerin icrai nitelikte olması nedeniye bireyin iradesi söz konusu hukuki ilişkiye yansıtılamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle, idare karşısında güçsüz konumda bulunan vatandaşları korumak, idarenin yargısal denetimi ile mümkün olabilecektir.¹²⁵

Özel hukuk yargılamalarında iki taraf için de önem arz eden gerekçe, idari yargılamalarda sadece idarenin yargılamaya konu hukuka aykırı tutumundan haberdar edilerek bu aykırılığı gidermesini sağlayacak bir araçtır. İdari yargılamalar sonucu verilen kararın gerekçelendirilmesi ile idare, söz konusu karara uyarak hukuka aykırı eylem veya işlemine son verebilecektir. İdari yargılamada gerekçe sayesinde idare, bilgilenererek hukuka aykırı işlem veya eylemine son verebilecektir. Mahkeme, gerekçe sayesinde idarenin hukuka aykırı olan tutumunun aykırılık nedenlerini idareye izah edebilecektir.¹²⁶

Türk idari yargılama hukuku alanında verilen kararlarda bulunması gereken hususlar arasında sayılan kararın dayanağı olan hukuki deliller ve gerekçe hususu birkaç farklı yerde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda 2575 sayılı Danıştay Yasası'nın 49. maddesi 2. fıkrasında “*ilgili makam, gerekçesini bildirmek*” ve 51. maddesi “*... kararların gerekçeleri*

¹²⁵ TANRIVERDİ, Ayşe Almıla, “İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma”, *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2023, s.556.

¹²⁶ TURAN, Burcu, “AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:1, 2022, s.187.

kararda belirtilir...” hükmü ve 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun “Kararlarda bulunacak hususlar” kenar başlıklı 24. maddesinin e bendinde kararın dayandığı “... *hukuki sebepler ile gerekçesinin*” şeklinde düzenlenmiştir.¹²⁷

Yine aynı Kanunun “Yürütmenin durdurulması:” kenar başlıklı 27’nci maddesinin ikinci fıkrasında: “*gerekçe göstererek*” yürütmenin durdurulmasına karar verilebileceğini düzenlemiştir.

İYUK’un “Temyiz incelemesi üzerine verilecek kararlar” kenar başlıklı 49’uncu maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde: “*1. Temyiz incelemesi sonunda Danıştay; a) Kararı hukuka uygun bulursa onar. Kararın sonucu hukuka uygun olmakla birlikte gösterilen gerekçeyi doğru bulmaz veya eksik bulursa, kararı, gerekçesini değiştirerek onar.*” düzenlenmiştir.

Aynı Kanunun “Kararlar” kenar başlıklı 51’inci maddesinde: “*Kararlarda, toplantıya katılanların ad ve soyadları, işin konusu, verilen kararların gerekçeleri, azınlıkta kalanların görüşleri ve karar tarihi belirtilir. Kararlar, toplantıya katılan Başkan ve üyeler tarafından imzalanır.*” düzenlemesi ile kararlarda gerekçenin bulunması düzenlenmiştir.

31/1/2002 tarihli ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulan Danıştay İçtüzüğü’nün “Kararlar” kenar başlıklı 32’nci maddesinde: “*Kararlarda, toplantıya katılanların ad ve soyadları, işin konusu, gerekçe ve sonucu*” düzenlemesi ile, 11/07/2015 tarihli ve 29413 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe konulan Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin İdari İşler ile Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin “Kararlarda bulunacak hususlar” kenar başlıklı 20’nci maddesinde: “(1) Kararlarda; d) *Kararın ve karşı oyun gerekçesi ile sonucu* yer alır hükümlerine yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere, idari işlemlerin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönleri bakımından hukuka uygunluk denetimini gerçekleştiren ve idari eylem ve işlemlerden dolayı açılan tam yargı davalarını hükme bağlayan idari yargı mercilerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının gerekçeli olması zorunluluğu ve gerekçenin kanun yolu denetiminde inceleneceği açıkça hükme bağlanmıştır.

¹²⁷ ATAY, Ender Ethem, ‘Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması’, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 147, 2018, s.30.

Gerekçeli karar yükümlülüğü, Anayasa'nın 143. maddesinde olduğu gibi idari yargılama hukukunda da bütün karar türleri için getirilmiş ve kararlar arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Ancak yürütmenin durdurulması hakkında, *“İYUK Madde 27’de yer alan koşulların bulunmaması nedeniyle red”* şeklinde verilen kararların, bu karara karşı tarafların gidebileceği kanun yolu olan itirazda, talebin reddinin gerekçesinin belirtilmesi önem arz etmektedir.¹²⁸

Bu düzenlemelerden de görüleceği üzere, Anayasa ve kanunlarımızda gerekçe yükümlülüğüne ilişkin genel nitelikteki düzenlemeler, gerekçeli karar hakkına dair korumayı sağlamak için yeterli olsa da gerekçeli karar hakkına ilişkin daha nitelikli ve detaylı düzenlemelere mevzuatlarımızda yer verildiğini görmekteyiz. Ancak asıl korumanın usul kanunlarında yapılan düzenlemelerle değil, gerekçeli karar hakkına ihtimam gösteren yargı kararlarıyla mümkün olacağını düşünüyoruz.

¹²⁸ TURAN, s.190.

3. UYGULAMA: İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI

İHAS'ın adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde gerekçeli karar hakkının açıkça yer almadığını ve İHAM'ın 6. maddeyi geniş olarak yorumlaması suretiyle bu hakkın içtihadi bir hak olarak 6. madde kapsamında olduğunu yukarıda ifade etmiştik. İHAM içtihatları ile tanınan gerekçeli karar hakkı, tüm ulusal hukuk düzenleri üzerinde etkili olarak ulusal ve uluslararası boyutta geçerli olan bir kavram olmuştur.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne göre yerel mahkemelerin, kararlarını dayandırmış oldukları gerekçeleri yeterli açıklıkta belirtmeleri gerekmektedir. Zira İHAM, kanun yoluna başvuru hakkı ile savunma hakkının etkin olarak kullanılabilmesi için yargı kararlarının gerekçeli olmasının önemine vurgu yapmıştır.¹²⁹

Uluslararası bir mahkeme olan İHAM, geliştirmiş olduğu ilkeler ve içtihatlar¹³⁰ ile İHAS'a taraf olan ülkelere ulusal hukuk düzenlerinde standart olarak uymaları gereken bazı kurallar belirlemiştir. İHAM, Sözleşmeye üye olan her ülkeye, belirlemiş olduğu kurallar ile çelişmemek koşulu ile serbest bir alan tanımış ve ulusal mahkemelerin İHAM içtihatları ile belirlenen usul ve esaslara uymaları koşuluyla gerekçelendirme işlemlerini kendi sosyal, siyasal ve kültürel şartlarına göre şekillendirmelerine imkan vermiştir.

İHAM, adından da anlaşılacağı üzere bir insan hakları mahkemesidir ve görev alanı da sadece insan hakları ihlallerinin tespit edilmesidir. İHAM, Sözleşme'de yer alan temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapılan ihlallerin dışında kalan maddi vakıaların değerlendirilmesi veya ulusal hukuk kurallarının incelenmesine ilişkin hataları tespit etmekle görevli değildir. İHAM, bu görevin temyiz mahkemelerinin görev alanına girdiğini ve kendisinin bir temyiz mahkemesi olmadığını belirtmektedir.¹³¹ Ayrıca İHAS'ın 6. maddesinin dava sonucunu garanti etmeyerek usuli bir koruma sağladığını da ifade etmiştir.¹³² Bu sebeple, gerekçeli karar hakkına ilişkin incelemeler yapan İHAM, ancak açıkça bir keyfilik, tutarsızlık veya

¹²⁹ Suominen/Finlandiya, B.N.: 37801/97, K.T.: 01/07/2013.

¹³⁰ Sencer Başat ve Diğerleri, B.N.: 2014/7800, K.T.: 18/06/2014.

¹³¹ Vyerentsov/Ukrayna, B.N.: 20372/11, K. T.: 11/04/2013.

¹³² Blücher/Çek Cumhuriyeti, B.N.: 58580/00, K.T.: 11/01/2005.

hukuki belirsizlik yaratacak şekilde makul yorum sınırlarının aşılması hallerinde ihlal tespitinde bulunabilecektir.¹³³

İHAM, adil yargılanma sürecinin vazgeçilmezi olarak gördüğü gerekçeli karar hakkına oldukça önem verdiği için gerekçeli kararın temel taşı oluşturarak gerekçede çeşitli özellikler aramaktadır. Gerekçede bulunan tutarsızlık ve keyfilik içeren açıklamaları gerekçenin noksanlığına bağlamaktadır. Bu nedenle de Mahkeme birtakım durumları gerekçeli karar hakkının ihlali olarak kabul ederken bazı halleri de ihlal niteliğinde değerlendirmemiştir. Özellikle İHAM, hukuki nitelendirmeler söz konusu olduğunda bu konuda yetkisinin bulunmadığını belirterek yargılama yetkisinin kullanılması anlamına gelebilecek durumlardan özenle kaçınmaktadır.¹³⁴

İHAM, gerekçeli karar hakkıyla ilgili olarak yaklaşımını iki temel ilkeye dayandırmaktadır. Bunlardan ilki, muhakeme sürecinde tarafların hukuki dinlenilme haklarına uygun davranılması yükümlülüğü¹³⁵, ikinci olarak ise devlet adına kamu gücünü kullanan hakim yetkilerinin sorumlulukla dengelenmesidir. Ancak bu sayede yargının bağımsızlığı denetlenebilecektir.¹³⁶

Ulusal hukukumuzda ise Anayasa'da 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası 23/09/2012 tarihi itibarıyla uygulamaya geçen bireysel başvuru yolu ile kamu gücü tarafından yapılan hak ihlallerine karşı Anayasa Mahkemesine başvuru imkanı getirilmiştir. Bireysel başvuru, 2010 Anayasa değişikliğinden itibaren hukuk düzenimizde uygulanmakta olan hukuki bir korumadır. Bu koruma temel hak ve özgürlüklere ilişkindir.¹³⁷ Bu hak sayesinde gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine dair iddialar ile kişilerin AYM'ye başvuru imkanı sağlanmıştır.¹³⁸ Artık Anayasa Mahkemesi sadece anayasaya uygunluk denetimi yapan bir mahkeme değil, aynı zamanda İHAS hükümleri ve İHAM içtihatları ışığında temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında ülkemizde önemli bir dayanak olmuştur.

¹³³ Tatishvili/Rusya, B.N.: 1509/02, K.T.: 22/02/2007.

¹³⁴ ŞEKER, Hilmi, Esbab-ı Mucibe'den Retoriğe Hukukta Gerekçe, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s.76.

¹³⁵ Hadjianastassiou/Yunanistan, B.N.: 12945/87, K.T.:16/12/1992.

¹³⁶ ŞEKER, s. 65-67.

¹³⁷ ATAGÜN, s.87.

¹³⁸ AYM, 1977/132 E. – 1978/6 K., K.T.:26/01/1978.

Anayasa Mahkemesi karar verirken Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile birlikte İHAS'a bağlı kalmaktadır. Ancak İHAS'ın koruma mekanizması ikincil nitelikte olduğu için ve İHAS'ın üye devletlerin asgari uzlaşısı ile ortaya çıkmış bir metin olması dolayısıyla Sözleşme, Anayasamızda düzenlenen temel hak ve özgürlüklere nazaran daha dar bir kapsama sahiptir.¹³⁹

AYM önüne gelen bireysel başvurularda, gerekçeli kararın noksan olup olmadığı veya gerekçenin tutarlı olup olmadığı gibi kriterleri değerlendirerek, adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği konusunda karar vermeye yetkili ve görevlidir. AYM de Anayasa madde 143/1 gereği ilk derece mahkemeleri gibi vermiş olduğu kararları gerekçelendirmelidir.¹⁴⁰

AYM vermiş olduğu bir kararda:¹⁴¹ *“Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 36. maddesine “...ile adil yargılanma” ibaresinin eklenmesine ilişkin gerekçede, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerce de güvence altına alınan adil yargılanma hakkının madde metnine dâhil edildiği vurgulanmıştır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1 numaralı fıkrasındaki hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamına gerekçeli karar hakkının da dâhil olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin birçok kararında vurgulanmıştır. Dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkı güvencesini de kapsadığının kabul edilmesi gerekir.”* diyerek gerekçeli karar hakkı gibi ilke ve haklara, Sözleşme'nin 6. maddesi ve İHAM içtihatları ışığında yorumda bulunarak Anayasanın 36. maddesi kapsamında yer verdiğini belirtmektedir.¹⁴²

¹³⁹ DOĞRU, Derya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamasında Takdir Marjı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2018, s.62.

¹⁴⁰ ERGÜL, Ozan, Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İçtihat İstikrarsızlığı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s.124.

¹⁴¹ Akın Tekkurt, B. N.: 2016/8411, K.T.: 20/10/2020.

¹⁴² Güher Ergun ve Diğerleri, B. N.: 2012/13, K.T.: 02/07/2013.

Ayrıca AYM, adil yargılanma hakkının güvencesi kapsamında değerlendirdiği gerekçeye oldukça önem verdiğini belirterek, gerekçeyi mahkemeler açısından bir yükümlülük olarak değerlendirmiştir.¹⁴³

Bu açıklamalar ışığında aşağıda gerekçeli kararın şekli ve maddi unsurları ile gerekçeli karar hakkının ihlalini teşkil eden ve etmeyen durumları, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Yargıtay kararları ışığında inceleyecek; sonrasında ise gerekçeli karar hakkının diğer hak ve özgürlüklerle olan ilişkisini değerlendireceğiz.

3.1 GEREKÇELİ KARARIN ŞEKLİ VE MADDİ UNSURLARI

3.1.1 Takdir Marjı Doktrini

Takdir marjı kavramı genellikle “Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında veya yorumlanmasında, Mahkeme tarafından üye devletlere tanınan belirli bir hareket alanı ya da değerlendirme serbestisi”¹⁴⁴ olarak tanımlanmaktadır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin başlangıç kısmı, 15 Nolu Ek Protokol'ün eklenmesi ile birlikte; sözleşme ve ek protokollerinde yer alan hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunmasında öncelikli olarak sözleşmenin tarafı olan üye devletlerin birincil sorumluluğu olduğunu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin ise bu sorumluluğun, İHAS'a uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini denetlemek yoluyla, sözleşme hükümlerinin uygulanmasına ikincil yetki ile katıldığını ifade etmektedir.

İkincillik ilkesi, insan haklarının korunmasında asıl sorumluluğun devletlere ait olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda, temel hak ve özgürlüklerin korunması veya sınırlandırılmasında Sözleşmeyi yorumlayarak ilk değerlendirmeyi yapma yetkisi ulusal makamlara aittir.

İHAM'ın bu ikincil konumu nedeniyle, İHAS'ı yorumlama yetkisi ilk aşamada ulusal makamlara aittir. İHAM ise ikincilliği sağlamak için taraf devletlere belli bir takdir marjı

¹⁴³ Sencer Başat ve Diğerleri, B.N.: 2014/7800, K.T.: 18/06/2014.

¹⁴⁴ DOĞRU, s.9.

tanınmaktadır. Bu noktada takdir marjı, ikincilliğin sağlanmasında yararlanılan bir araç olmaktadır.¹⁴⁵

Takdir marjı, İHAM'ın Sözleşmeye taraf olan devletlere bıraktığı bir hareket alanıdır. Takdir marjı doktrininin, üye devletin Sözleşmenin uygulanmasından birinci derecede sorumlu olması ve İHAM'ın ise tamamlayıcı bir rol oynamasına dayanan iş bölümünün sonucu olduğu ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Bu sebeple de takdir marjı, ikincilik ilkesini gerçekleştirmek için gerekli olup, Sözleşme sisteminde, uluslararası sistem ile birincil olan ulusal makamlar arasındaki ilişkiyi sağlamaktadır.

İHAS'a göre İHAM'ın yargılama yetkisi ikincil niteliktedir. Yani Mahkeme, bir temyiz merci veya dördüncü derece mahkemesi konumunda değildir.¹⁴⁷ Dolayısıyla üye devletlerin yargılama makamları önünde ileri sürülmemiş olan iddia veya talepler Mahkeme'nin yargılamasında ileri sürülemeyecektir. Bu şekilde mahkemenin yargı yetkisi, yani bireysel başvuru, kanun yollarından ayrılmaktadır.

Takdir marjı doktrini, İHAM'ın yargı yetkisinin ikincilliğiyle ilgilidir.¹⁴⁸ r.1 İHAS'ın 1. maddesi uyarınca, Sözleşmede yer alan temel hak ve özgürlükleri tanımak görevi üye devletlere aittir. İHAM'ın yetkisi de üye devletlerin bu görevi yerine getirirken Sözleşmede yer alan normlara uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini denetlemektir. İHAM'ın bu yetkisi ikincil nitelikte bir yetkidir. Ülkemizde temel hak ve özgürlükleri birincil düzeyde koruma yetkisine sahip olan yüksek mahkeme, Anayasa Mahkemesidir.¹⁴⁹

İHAM'a göre¹⁵⁰ temel hak ve hürriyetleri koruma ve çıkan uyuşmazlıkları çözme konusunda ilk sorumlu olan üye devletlerdir. Zira üye devletler, kendi toplumlarının koşul ve şartlarını Mahkeme'ye kıyasla daha iyi bilme imkanına sahip oldukları için Sözleşmedeki hakların

¹⁴⁵ DOĞRU, s.11.

¹⁴⁶ ATAKAN, Arda, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Takdir Yetkisi Doktrinine İlişkin Bir İnceleme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3-4, 2010, s.29.

¹⁴⁷ GÖKCAN, Hasan Tahsin, "Bireysel Başvuruda İkincilik İlkesi ve Denetim Yetkisinin Sınırları Sorunu", *TBB Dergisi*, Sayı: 135, 2018, s.17.

¹⁴⁸ ÇOBAN, Ali Rıza, "Strasbourg'da Herküllere İhtiyacımız Var Mı? Ulusal Takdir Yetkisi ve Evrensel Standartlar Arasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 3, 2008, s. 194.

¹⁴⁹ ALGAN, Bülent, "Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Yaklaşımı: Hebat Aslan ve Firas Aslan Kararı Örneği", *Anayasa Yargısı*, Cilt: 31, 2015, s.206.

¹⁵⁰ Handyside/Birleşik Krallık, B.N.: 5493/72, K.T.:07/12/1976.

tanınması, korunması ve sınırlandırılması hususunda hukuk kuralı koyma ve Sözleşme'yi yorumlayarak hangi durumlarda müdahalenin gerekli ya da zorunlu olacağını takdir etme yetkisine sahiptirler.¹⁵¹

Sözleşmeye ek 15 nolu protokolün 1. maddesinde, ikincilik prensibi ile uyumlu olacak şekilde İHAM'da tanımlanan temel hak ve özgürlükleri gerçekleştirmek konusunda öncelikli sorumluluğun üye devletlere ait olduğu, üye devletlerin de bunu sağlarken takdir marjlarının bulunduğu belirtilmiştir.

Buna göre üye devletler, kendi toplumlarının koşul ve şartlarını İHAM'a kıyasla daha iyi bilme imkânına sahip oldukları için Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin tanınması, korunması ve sınırlandırılması noktasında Sözleşmeyi yorumlarken hangi durumlarda müdahalenin gerekli ya da zorunlu olacağını takdir etme yetkisine sahiptirler. İHAM ise üye devletlerin Sözleşme hükümlerini yerine getirip getirmediğini denetleme noktasında ikincil yetkiye sahiptir.

Takdir marjı, Sözleşmeye üye devletlere sınırsız bir hareket alanı sağlamayacaktır. İHAM, üye devletin yapmış olduğu müdahalenin amacının meşruluğunu ve demokratik bir toplumdaki gerekliliğini, meşru amaç ve orantılılık konularında İHAM'ın ilkelerine riayet edilip edilmediğini değerlendirerek üye devleti yargılayabilecektir. Ancak bu durum, İHAM'ın üye devletin yerine geçerek devlet adına daha iyi bir karar verebileceği anlamına gelmeyecektir.¹⁵²

Takdir marjı doktrini ilk kez Kıbrıs davasının Komisyon raporunda dile getirilmiştir. Bu davada¹⁵³ Kıbrıs'ta ortaya çıkan olağanüstü durumda, Birleşik Krallık'ın durumun gerektirdiği önlemleri alma konusunda belirli bir takdir marjından yararlanması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵⁴ Daha sonra Lawless¹⁵⁵ davasında, davalı olan hükümetin toplumun yaşamını tehdit eden acil bir durumun bulunup bulunmadığını belirleme konusunda takdir marjı olduğu ifade edilmiştir. Diğer bir davada ise İHAM, ulusal sorunları çözmek için

¹⁵¹ GÖKCAN, s.18.

¹⁵² GÖZÜBÜYÜK, Şeref, GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s.159.

¹⁵³ Ashingdane/Birleşik Krallık, B.N.: 8225/78, K.T.: 28/05/1985.

¹⁵⁴ Yunanistan/Birleşik Krallık, B.N.:176/56, K.T.: 26/09/1958.

¹⁵⁵ Lawless/ İrlanda, B.N.: 332/57, K.T.:01/07/1961.

durumun gerekliliklerini belirlemek konusunda ulusal makamların geniş bir takdir marjı olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶

İHAM, Sözleşme'nin 6/1, 6/3-b ve 6/3-c maddelerinde yer alan güvenceleri sağlayacak araçları seçmeleri konusunda üye devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımıştır. İHAM, gerekçeli karar hakkına ilişkin olarak vermiş olduğu bir kararında¹⁵⁷; şirket sahibi ve genel müdürü olan başvuruçunun, kredi kullandığı bankaya karşı yürüttüğü hukuk davasında delil sunma isteğinin gerekçe gösterilmeden reddedilmesi karşısında, sunulan delillerin esasa etkisinin olup olmadığı göz ardı edilerek salt talebin reddedilmesinin gerekçelendirilmemesini eleştirmiştir. Yerel mahkemenin belirli bir davada argümanları seçerken ve tarafların beyanlarını destekleyen kanıtları kabul ederken belirli bir takdir marjına sahip olmasına rağmen, bir makamın kararlarını gerekçe göstererek faaliyetlerini gerekçelendirmek zorunda olduğunu, mahkemenin başvuran tarafından sunulan delilleri kabul etmeyi reddetmesinin sağlam temellere dayanıp dayanmadığını incelemenin İHAM'ın görevi olmadığını, bu nitelikteki sorunları belirlemenin ulusal mahkemelere ait olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada kapsam bölümünde belirtilen hususların dışında kalan tüm unsurların bulundurulması hususunda takdir marjı kabul edilmekte olup İHAM içtihatları, gerekçe metninde yalnızca karara etki eden iddia ve savunmalara yer verilmesi gerektiği yönündedir.

Anayasal bir güvence olan gerekçeli karar hakkının ihlal edilip edilmediği bireysel başvuru yolu ile denetlenmektedir. AYM ve İHAM, istinaf ve temyiz mercileri gibi davaları yeniden incelemeye yetkili değildirler. İHAM ve AYM'nin, derece mahkemelerinin gerekçelerinin hukuka uygun olup olmadığını denetleme gibi bir görevleri bulunmadığı gibi, ilk derece mahkemesi kararlarındaki hukuka aykırılıkları gidermek gibi bir görevleri de yoktur. Gerekçeli karar hakkı açısından bir tarafın ileri sürdüğü iddianın veya itirazın ciddiyetine ve gerekçede buna yanıt verilip verilmediğine bakmaktadırlar. Bu nedenle davayı gören mahkeme, yürürlükte bulunan hukuk kurallarını yorumlama ve bu somut olaya uygulama yönünden takdir yetkisine sahiptir. Dolayısıyla bireysel başvuru incelemelerinde, derece

¹⁵⁶ İrlanda/Birleşik Krallık, B.N.:5310/71, K.T.:18/01/1978.

¹⁵⁷ Suominen/Finlandiya, B.N.: 37801/97, K.T.: 01/07/2013.

mahkemelerinin hangi delile dayanarak karar vermesi gerektiğine adil yargılanma hakkı üzerinden müdahale edilemeyecektir.¹⁵⁸

İHAM, iç hukukun yorumlanmasında öncelikli görevin ulusal makamlara ait olduğunu, kendi görevinin ise ulusal hukuk makamlarının yorumlarının etkilerinin Sözleşme ile uyumlu olup olmadığını tespit etmekle sınırlı olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹

İHAM bu sebeple ulusal mahkeme kararlarının doğru veya iç hukuka uygun olup olmadığı hususuyla ilgilenmediğini ve iç hukukun yorumuna ilişkin tartışmalara karışmayacağını belirterek gerekçeli karar hakkı ile ilgili vermiş olduğu bir kararında; *“görevinin, ulusal mahkemelerin başvuru sahiplerinin ileri sürdüğü ilgili ve önemli noktalara yanıt vererek kararlarını yeterince gerekçelendirip gerekçelendirmedikleriyle sınırlı olduğunu”* ifade etmiştir.¹⁶⁰

O halde Anayasa’ya ve Sözleşme’ye uygunluk denetimi adı altında bir temel hakla bağlantı kurulmadan delil değerlendirmesi yapılması veya hukuk kurallarının yorumlanması, Anayasa Mahkemesi’nin ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin yetki sınırlarını aşması anlamına gelecektir.

Ülkemizde bireysel başvuru hakkı, Anayasa’da düzenlenen hak ve özgürlüklerden sadece İHAS ve eki Protokollerinde yer alan haklar bakımından kullanılabilir. Anayasamızda temel hak ve özgürlükler daha geniş kapsamlı düzenlenmesine karşın, temel hak ve özgürlüklerin birincil düzeyde koruma mahkemesi olan Anayasa Mahkemesi tarafından İHAM’ın asgari denetim standartları ile sınırlı olacak şekilde ve Anayasa’ya göre daha sınırlı düzeyde bulunan İHAS kapsamındaki temel hak ve özgürlükler yönünden yapılması eleştiriye oldukça açıktır. AYM’nin takdir marjına İHAM içtihatları ile benzer yaklaşımda bulunduğu, vermiş olduğu kararlardan anlaşılmaktadır.

AYM, bireysel başvuru yolu açılmadan önce de takdir marjına kararlarında değinmiştir. AYM, kadınların evlilik öncesi soyadlarını tek başına kullanamamaları ile ilgili bir kararında İHAM’ın bu konudaki içtihadına göndermede bulunarak takdir marjını kullanmış ve¹⁶¹:

¹⁵⁸ YILDIRIM, s.1733.

¹⁵⁹ Waite ve Kennedy/Almanya, B.N.: 26083/94, K.T.: 18/2/1999.

¹⁶⁰ Deryan/Türkiye, B.N.: 41721/04, K.T.: 21/7/2015.

¹⁶¹ AYM, 2009/85 E., 2011/49 K., K.T.: 10/03/2011, 2009/47 E., 2011/51 K., K.T.: 17/03/2011.

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de soyadı kullanımı ile ilgili başvuruları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesinde yer alan özel hayatın ve aile hayatının korunması ilkesi kapsamında incelemiş ve kararlarında, nüfusun eksiksiz ve doğru olarak kaydedilmesi, aile adlarının istikrarına verilen önem, kişisel kimlik saptaması veya belli bir ismi taşıyanların belli bir aile ile bağlantılarının kurulabilmesi gibi kamu yararının gerekleri uyarınca, soyadı değiştirme imkânına yasal sınırlamalar getirilebileceği; ulusal yasakoyucunun bu sınırlamaları da kendi devletiyle ilgili tarihi ve siyasal yapısına bağlı kalarak seçmesinde takdir hakkının bulunduğunu belirtmiştir.” diyerek yasama organının takdir yetkisini göz önünde bulundurarak Anayasaya aykırı bulmamıştır.

Ancak zamanla İHAM soyadı hakkındaki içtihadını değiştirmiş ve evli kadınların evlilikten önceki soyadlarını kullanımının sınırlandırılmasının, eşler arasında ayrımcılığa yol açtığı gerekçesiyle bu konuda taraf devletlerin takdir marjını kaldırmıştır.¹⁶² Bu durumda AYM’nin de soyadına ilişkin verdiği kararda ileri sürmüş olduğu takdir marjı gerekçesi ortadan kalkmıştır. Oysa AYM, takdir marjını toplumumuzun ihtiyaçlarını temel alarak uygulamış olsaydı, ileri sürmüş olduğu gerekçe de halen devamlılığını sürdürebilirdi.

Anayasa Mahkemesi, takdir marjına ilişkin İHAM içtihatlarıyla benzer olan bu yaklaşımını önüne gelen başka bir bireysel başvuruda da¹⁶³ göstermiş ve Anayasamızın 34. maddesinde *“herkes önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.”* düzenlemesi bulunmasına karşın, İHAM’ın kararlarına atıfta bulunarak *“toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izin alma şartına bağlanmasının hakkın özüne dokunmayacağına”* karar vermiştir. Bu konuda ulusal hukukumuz daha özgürlükçü bir düzenleme getirmişken, bunu bir kenara bırakarak İHAM’ın takdir marjına dayanıp özgürlükleri daha sınırlayıcı bir karar vermiştir. Oysaki İHAM, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün izin gibi bir takım yasal koşullara bağlanmasını taraf devletlerin takdir marjına bırakmıştır.¹⁶⁴

İHAM içtihatlarında¹⁶⁵, ilk derece mahkemesi tarafından mahkumiyet kararı verildikten sonraki bir aşamada verilen tutuklama kararı, mahkumiyete dayalı özgürlüğün kısıtlanması olarak nitelendirilerek, tutukluluk olarak kabul edilmemektedir. Bu sebeple de temyiz

¹⁶² DOĞRU, s.65.

¹⁶³ Ali Rıza Özer ve diğerleri, B.N.: 2013/3924, K.T.: 06/01/2015.

¹⁶⁴ Bukta ve diğerleri /Mısır, B.N.: 25691/04, K.T.: 17/07/2007.

¹⁶⁵ Solmaz/Türkiye, B.N.: 27561/02, K.T.: 16/01/2007.

aşamasında tutuklulukta geçirilen süre, tutukluluk süresinin hesabında kayda alınmamaktadır. Oysaki Anayasamızın 38/4 maddesi *“hiç kimse suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar suçlu sayılamaz.”* düzenlemesini içermektedir. Buna göre mahkumiyet kararı kesinleşinceye kadar kişi masum sayılmaktadır.¹⁶⁶ Buradan anlaşılabacağı üzere ulusal hukukumuz temel hak ve özgürlükler noktasında İHAM’a göre daha iyi bir koruma sağlarken AYM bu konuya dair bir kararında¹⁶⁷; *“Tutukluluk süresinin hesabında ilk derece mahkemesi önünde yargılama aşamasında geçen sürelerin dikkate alınması gerekir. Zira kişi yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm edilmişse, bu kişinin hukuki durumu “bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu” olma kapsamından çıkmakta ve tutmanın nedeni ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak tutma haline dönüşmektedir. Nitekim temyiz AİHM, mahkûmiyet kararı sonrası tutulma halini tutukluluk olarak nitelendirmemekte ve aşamasında geçen süreyi tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır.”* diyerek yine İHAM’ın görüşüne atıfta bulunarak ulusal hukuk kurallarımızı görmezden gelmiş ve tartışmalı bir karara imza atmıştır.

AYM, ulusal hukukumuzda İHAM’dan daha yetkili olduğu için, İHAM’a kıyasla daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilecektir. Ancak yukarıda değinmiş olduğumuz kararlar ışığında, AYM’nin uluslararası bir mahkeme olan İHAM tarafından üye devletlere tanınan takdir marjını aynen uygulama eğiliminde olduğunu söylememiz pekala mümkündür. Ancak AYM’nin bu yaklaşımı doğru değildir; çünkü İHAM takdir marjını ulusal organlara bırakmakta olup, AYM de bu takdir marjından yararlanacak olan ulusal makamlardan biri olmasına karşın, kendisi ayrıca bir değerlendirme yapmaktan kaçınarak, sanki ikincil yetkiye sahip bir organmış gibi sahip olduğu takdir marjı kullanımını yasama organına bırakmaktadır. Oysaki İHAM takdir marjını, Sözleşme’nin ikincilliğinin sağlanması, üye devletlerin egemenliğine saygı gösterilmesi ve üye devletler arasındaki yerel ve kültürel farklılıklar nedeniyle uygulamada farklılıklar olabileceğinden, üye devletlere değerlendirme serbestisi yaratmak amacıyla tanımıştır. Bu anlamda Anayasa Mahkemesi, egemenliğine saygı duyulan devletin bir yüksek mahkemesi olduğu için, takdir marjının bu anlamıyla ulusal makamlar tarafından kullanılması uygun değildir. Zira ulusal makamlar zaten o

¹⁶⁶ TUNÇ, Hasan, “Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2013, s. 1643.

¹⁶⁷ Savaş Çetinkaya, B.N.: 2012/1303, K.T.: 21/11/2013.

toplumun bir unsuru olduğu için, o kültürel ve ahlaki yapının içerisinde olduğundan, bu konuların değerlendirmesini yaparak karar vermekten kaçınamayacaklardır.

3.1.2 Şekli Unsurlar

Gerekçeli karar ilkesinin şekli unsurları, bir mahkeme kararının biçimsel olarak nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair gereksinimlerdir. Şekli unsurlar, gerekçeli kararın hukuki geçerliliği ve taraflar açısından anlaşılabilirliğini sağlamak için önemlidir. Bu unsurlar, kararın nasıl yazılması gerektiği ve hangi temel bilgilere yer verilmesi gerektiğini düzenler. Şekli unsurlar, kararın usule uygun ve anlaşılır bir şekilde oluşturulmasını sağlar ve kararın hukuken geçerliliğini güvence altına alır.

Gerekçeli karar metninde mahkemenin adı, dosya numarası, tarafların isimleri ve dava konusunun yer alması gerekmektedir. Metinde açıkça kararın alındığı tarih ve karar numarasının da belirtilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler, kararın zamanlamasını ve referans numarasını belirler. Ayrıca kararı veren hakimlerin isimleri ve imzaları, karar metninde yer almalıdır. Bu, kararın resmi ve geçerli olduğunu gösterir. Ayrıca kararda tarafların iddia ve savunmaları, mahkemenin görüşleri ve delillerin değerlendirilmesi, hukuki dayanaklar ve uygulanan kanun maddeleri, kararın sonuç bölümü, yargı yolu ve başvuru süresi yer almalıdır. Gerekçeli kararın şekil açısından önemli bir diğer unsur ise, kararın dilinin sade, açık ve anlaşılır olmasıdır. Hukuki terminoloji kullanılsa bile, kararda anlaşılması güç ifadelerden kaçınılmalı ve taraflar kararın neyi içerdiğini kolayca anlayabilmelidir.

Bu şekli unsurlar, gerekçeli kararın hukuki geçerliliğini ve taraflar arasındaki şeffaflığı sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Kararın düzgün bir şekilde düzenlenmesi ve sunulması, hem adil yargılanma hakkının hem de hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu uygulamasına göre Anayasa'nın 141 ile CMK'nın 34, 230 ve 232. maddeleri uyarınca mahkeme kararlarının gerekçeli olarak yazılması zorunlu olup gerekçeli kararda; “Başlık”, “Sorun”, “Gerekçe” ve “Sonuç-Hüküm” bölümlerinden oluşması gerekmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun buna ilişkin kararı¹⁶⁸; ‘*Başlık bölümünde hükmü veren mahkemenin adı, mahkeme başkanının ve üyelerinin veya hakim,*

¹⁶⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2016/1414 E., 2020/101 K., K.T.: 13/02/2020.

cumhuriyet savcısının, zabıt katibinin, katılanın, mağdurun, varsa vekilin ve kanuni temsilcinin adı ve soyadı, sanığın açık kimliği ile varsa müdafisinin adı ve soyadı, beraat kararı dışında suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, sanığın gözaltında veya tutuklu kaldığı tarih ve süre ile halen tutuklu olup olmadığı, “Sorun” bölümünde; iddia ve savunmada ileri sürülen görüşlerin ortaya konması gerektiği, “Gerekçe” bölümünde; mevcut delillerin tartışılıp değerlendirildikten sonra, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirlenmesi, delillerle sonuç arasındaki bağ üzerinde durularak, niçin bu sonuca ulaşıldığının ortaya konulmasıyla, hukuki nitelendirme ve sonuç bölümünde açıklanan uygulamaların dayandığı olguların açıklanmasının gerektiği” unsurların yer alması gerekmektedir. Bu karar, gerekçeli kararda bulunması gereken unsurları açık bir şekilde izah etmektedir.

3.1.3 Maddi Unsurlar

Bir mahkeme kararında tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği hususu her davanın niteliği ve koşullarına bağlı olarak değişebilir. AYM'nin kararlarında sık sık dile getirdiği makul gerekçe kavramından, gerekçeli kararın sahip olması gereken niteliklere yönelik bir takım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Buna göre; davaya konu somut olay ve olgular hakkında iddia, sav ve delillerin değerlendirilmesi, somut uyuşmazlığa uygun hukuk kurallarının yorumlanıp davaya uyarlanması, uyuşmazlıkta varılan sonuç ve bu sonuca varılması noktasında hakimin kullanmış olduğu takdir yetkisinin sebeplerinin gerekçeli kararda belirtilmesi gerekmektedir.¹⁶⁹

Makul gerekçeye göre, davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, tarafların ve kamuoyunun, o davada hangi nedenle haklı ve haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıkta bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkrasının bulunması zorunludur.

İHAM ise vermiş olduğu kararlarında¹⁷⁰, iki hususa açık ve kesin bir yanıt verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; dava taraflarının uyuşmazlığın sonucu açısından belirleyici

¹⁶⁹ Sencer Başat ve Diğerleri, B.N.: 2014/7800, K.T.: 18/06/2014.

¹⁷⁰ Perez/Fransa, B.N.:47287/99, K.T.: 12/02/2004.

olan temel iddialarının yanı sıra Sözleşme ve eki protokolleri tarafından güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlüklere ilişkin iddialardır.

Gerekçeli kararda öncelikle davaya konu olan olaylar objektif ve somut bir şekilde değerlendirilerek hukuki uyuşmazlık belirlenmelidir. Mahkeme tespit ettiği hukuki uyuşmazlığı hukuka uygun olarak çözümleyebilmek için gerekçeli kararda somut olayı hangi yasa maddelerine, hangi hukuki normlara dayandığını belirtmeli ve somut olayı hukuki normlar ile yorumlayarak uygulamalıdır. Hükme varırken izlemiş olduğu yolda hangi delil, iddia ve savlara dayandığını belirterek delillerin değerlendirmesinde bulunmalı, hükme nasıl ulaştığını sebep ve sonuçlarını açıklayarak gerekçe ile hüküm arasında bağlantıyı kurmalıdır. Kararın gerekçesiz yazılması, ihlal kararlarına sebebiyet vereceği gibi kararın hukuki denetimine de engel olacağından karar gerekçeli olarak yazılmalıdır. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğu için gerekçeli karar hukuka ve amacına uygun olmalı, taraflar bakımından hukuki güvenceler sağlanarak adaletin tesisine de yönelik olmalıdır.

Sonuç olarak gerekçeli karar hakkının maddi unsurları, olayların doğru ve objektif bir şekilde belirlenmesi, hukuki normların doğru uygulanması, kararın mantıklı ve tutarlı bir şekilde açıklanması, olaylar ve hukuki normlar arasında doğru bir bağlantı kurulması gibi temel esaslara dayanmaktadır. Bu unsurlar, hem tarafların kararı anlamasını sağlar hem de kararın denetlenebilir olmasını mümkün kılar. Gerekçenin içeriğinde bulunması zorunlu olan unsurların eksikliği, hak ihlallerine sebep olmaktadır.

3.2 GEREKÇELİ KARAR HAKKININ İHLAL EDİLME ŞEKİLLERİ

Gerekçeli karar hakkının ihlal edilme şekillerinin genellikle adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi ve diğer temel haklar olan hak arama hürriyeti, ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi haklar olarak gerçekleştiği ifade edilebilir.¹⁷¹

Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi sebebiyle gerek İHAM gerekse AYM'ye yapılan başvurular sonucunda verilen kararlar neticesinde yeni içtihatlar oluşmakta ve insan haklarına ilişkin normların gelişmesine katkı sağlanmaktadır.

¹⁷¹ ÇETİNKAYA, Reşat, Gerekçeli Karar Hakkı, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2022, s.62.

Gerekçeli karar hakkının ihlal edilip edilmediği yargılamanın bütününe bakılarak tespit edilir. Yargılama aşamalarından birinde gerçekleşen gerekçe eksikliğinin sonraki aşamalarda telafi edilmesi halinde gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğinden söz edilemeyecektir.

Gerekçeli karar hakkına yönelik verilen ihlal kararları, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Gerekçeli karar hakkına yönelik yapılan hukuki düzenlemelerle, yargılamalarda keyfiyetin önüne geçilmesine, dava taraflarının haklarının ihlal edilmemesine, hak arama hürriyetini kullanan vatandaşların haklarından faydalanmalarının sağlanacağı açıktır. Bu noktada gerekçeli karar hakkına ilişkin İHAM ve AYM'nin vermiş olduğu ihlal kararlarını incelemek, söz konusu normlara katkı sağlayacaktır. Aşağıda gerekçeli karar hakkının İHAM, AYM, Danıştay ve Yargıtay kararlarında ihlal edilme şekillerine değineceğiz.

3.2.1 Gerekçeli Karar Hakkına Aykırılık Teşkil Eden Durumlar

İHAM, adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan gerekçeli karar hakkına, vermiş olduğu ihlal kararlarında sık sık değinmektedir. Bu sebeple de İHAM'ın gerekçeli karar hakkının kapsamını belirleyen geniş bir içtihat havuzu oluşmuştur. Verilen kararlarda sıklıkla önceki kararlara atıflar bulunmaktadır.

İHAM'ın ihlal tespitindeki en önemli kriteri kararın keyfi olarak verilip verilmediğinin denetlenmesi noktasındadır. Bu sebeple öncelikli olarak gerekçeli karar hakkının ihlali sonucunu doğuracak ve en sık karşılaşılan durum yetersiz ve makul olmayan gerekçedir. İkinci durum ise, kanuna uygun olmayan gerekçedir. Böyle bir durumda somut olayın niteliği ve şartlarına göre bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

AYM, gerekçeli karar hakkı ilkesinin ihlal edildiğine dair yapılan başvuruları inceleyip karara bağlarken vermiş olduğu kararlarda şu hususlara önemle vurgu yapmaktadır; gerekçe, dava konusuyla ilgili olmalı, yeterli bir açıklama içermeli ve de makul olmalıdır. Gerekçede, kararın sonucuna etki edebilecek şekilde olan iddia veya itirazlara ayrıca ve açıkça yanıt verilmesi gerekir. Gerekçe çelişki içermemelidir. Bu saymış olduğumuz hususlar tahdidi değildir.

AYM bireysel başvuru yolu ile yapılan başvurularda, İHAM kararlarıyla uyumlu olacak şekilde kararlar vermektedir. Ülkemizde adli ve idari yargı alanında temyiz kanun yolu denetimi yapan Yargıtay ve Danıştay, İHAM ve AYM içtihatlarını benimseyerek onlarla paralel kararlar vermektedirler.

Bu açıklamalar ışığında bu başlık altında öncelikle İHAM ve AYM olmak üzere Yargıtay ve Danıştay tarafından hükmedilen ihlal kararları ile ihlal olmadığı tespit edilen kararların içeriğinden yola çıkılarak, hangi durumların adil yargılanma hakkı kapsamındaki gerekçeli karar hakkı ihlaline sebebiyet verdiği mahkeme kararları ile açıklanacaktır.

3.2.1.1 Yetersiz gerekçe

Ülkemizde verilen kararlarda gerekçe ile ilgili sıklıkla eleştirilen konulardan biri gerekçelerin yetersiz olmasıdır. Bu tür kararların şeklen gerekçeleri vardır. Ancak bu gerekçe, maddi uyuşmazlığı gerekçelendirme noktasında yetersiz kalmaktadır.¹⁷²

Yetersiz gerekçe, gerekçenin soyut, genel ve belirsiz kavramlardan oluşarak maddi olaya ve hukuki kurallara ilişkin gerekli ve yeterli açıklamalara yer verilmemesi olarak da ifade edilmektedir. İHAM tarafından yetersiz gerekçe, kararın soyut, müphem, belirsiz kavramlardan oluşması, maddi vakıa ve hukuki kuralların yeteri kadar açıklanmaması olarak tanımlanmaktadır.¹⁷³

İHAM'a göre yargı mercileri vermiş oldukları kararlarda yeterli ve makul gerekçe göstermelidirler. Gerekçe gösterme yükümlülüğünün kapsamı, kararın niteliğine göre değişmekle birlikte davaya konu somut olayın içinde bulunduğu şartlar ışığında da değerlendirilerek belirlenir.¹⁷⁴ Eksik veya yetersiz gerekçe göstermek, gerekçeli karar yükümlülüğünün yerine getirilmesi anlamına gelmeyecektir.¹⁷⁵

İHAM, ulusal mahkeme kararlarının taraflarca ileri sürülen iddia ve savunmalara yeteri kadar gerekçe sunması gerektiğini kararında şöyle dile getirmiştir¹⁷⁶: “Sözleşme’nin amacı,

¹⁷² SELÇUK, Sami, “Yargıtay’ın (Bozma Mahkemesinin) ve Temyiz Yolunun İyi Algılanması ve Kurumsallaşması Sorunlar”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1-2, 1992, s.37.

¹⁷³ SUNAY, 2016, s.24-25.

¹⁷⁴ Higgins ve Diğerleri/Fransa, B.N.: 134/1996/753/952, K.T.:19/02/1998.

¹⁷⁵ TÜRK BEN, Faruk, Anayasal Bir Zorunluluk Olarak Gerekçeli Karar, Selçuk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2009, s.80.

¹⁷⁶ Van de Hurk / Hollanda, B.N.: 16034/90, K.T.: 19/04/1990.

teorik ve varmış gibi görünen yanıltıcı hakları değil, uygulamaya dönük ve etkili olacak hakları güvence altına almaktır. Bu hak, ancak iddia ve savunmalar gerçekten “dinleniyorsa” yani mahkeme tarafından usulüne uygun olarak değerlendirilirse etkili olabilir. Diğer bir deyişle, 6. maddenin etkisi diğerlerinin yanı sıra “mahkemeyi” ilgili olup olmadıklarına ilişkin değerlendirmesine halel getirmeksizin, taraflarca ileri sürülen görüşleri, iddiaları ve delilleri düzgün bir şekilde inceleme görevi altına almaktır.”

Yetersiz gerekçe, gerekçenin yok olması halinden farklıdır. Bu gerekçesizlik halinde, hükmün gerekçesinde yazılan açıklamaların; davanın taraflarını yeteri kadar tatmin etmediği, delillerin yeteri kadar tartışılmadığı, hangi iddia, savunma ve savlara üstünlük tanındığının yeterince yanıtlanmadığı ve hüküm fıkrasının yeteri kadar izah edilmediği anlaşılmalıdır. AYM, vermiş olduğu bir ihlal kararının gerekçesinde asgari düzeyde dahi olsa bir gerekçe aramakta, gerekçenin olmamasını ise kabul etmemektedir.¹⁷⁷

Yargıtay Hukuk Daireleri (YHD), gerekçe yokluğuna dayalı bozma kararlarında Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararına (YİBK) atıf yaparak¹⁷⁸, *"Gerekçenin geçerli ve yasal olması için ilgili bilgi ve belgelerin doğru bir şekilde değerlendirildiğini göstermesi gerekmektedir. Gerekçe, yasa koyucunun amacına uygun olmalıdır ve kararı aydınlatmak, keyfi uygulamaları önlemek ve tarafları tatmin etmek için vazgeçilmezdir."* gerekçenin anayasal düzeyde korunmasının önemine dikkat çekmiştir.

Bu doğrultuda Yargıtay 4. Hukuk Dairesi önüne gelen bir davada;¹⁷⁹ davacı taraf, katıldığı ihalenin icra memurunun kusurlu bir eylemi nedeniyle feshedildiğini ve yatırmış olduğu ihale bedelinin de kendisine geç ve eksik yatırıldığını iddia etmiştir. Yargılama sonucunda ilk derece mahkemesi tarafından davanın kabulüne karar verilmiş, istinaf incelemesi sonucunda, ilk derece mahkemesi kararının kaldırılarak, yasal faizi aşacak şekilde hesaplama yapılmasının usul ve yasaya aykırı olduğu, yasal faiz oranları dikkate alınarak re'sen hesaplama yapıp sonucuna göre davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi de önüne gelen davanın temyiz incelemesinde, BAM tarafından re'sen hesaplama yapılması yasal düzenlemeler ve usul ekonomisine uygun bulunmuş ise de re'sen yapılan hesaplamanın dava taraflarının idrak edebileceği şekilde net, anlaşılır ve denetime

¹⁷⁷ Salih Söylemezoğlu, B.N.: 2013/3758, K.T.: 06/01/2018.

¹⁷⁸ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, 1976/3-4 E., 1976/3 K., K.T.:07/06/1976.

¹⁷⁹ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 2020/2928 Esas, 2022/2424 Karar, K.T.:14/02/2022.

imkan verecek şekilde olması gereği tam olarak yerine getirilmediğinden kararın bozulmasına karar vermiştir. Görüldüğü üzere Yargıtay, somut olayda tarafların hükmü denetleyememesini, yapılan hesaplamanın dava taraflarının idrak edebileceği şekilde anlaşılır ve açık olması gerekirken olmaması halini bozma sebebi olarak görmüş ve HMK'nın 24. maddesinde düzenlenen mahkeme kararlarının açık olması gerektiği ifadesini somut olaya uyarlamıştır.

Danıştay ise bir kararında¹⁸⁰, mahkeme kararlarının gerekçeli olarak verilmesi gerektiğini, gerekçenin ise davaya konu somut uyuşmazlıkla ilgili olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca gerekçeli karar yükümlülüğünün hakim önüne gelen somut uyuşmazlıkla ilgili saptamış olduğu maddi vakıalar ile hüküm arasındaki hukuki değerlendirmelerden ibaret olduğunu; ancak gerekçeli karar sayesinde hukuka uygunluk denetiminin sağlanabildiğini ifade etmiştir.

Danıştay yine bir kararında¹⁸¹, gerekçenin, hüküm fıkrasıyla birlikte esaslı unsurlardan olduğunu, iddia, savunma ve olayların açık bir şekilde ortaya konulduğu takdirde gerekçenin temyiz kanun yolu hakkının etkin şekilde kullanılabilmesine imkan verebildiğini belirtmiştir. Hukuki dayanaklardan yoksun, yeterli ve açık olmayan kararlarda, hukuki dayanakların ortaya konulmamasının ise bozma nedeni olduğuna değinmiştir.

İHAM¹⁸², gerekçenin adil yargılanma hakkı ile olan sıkı bağlantısı hasebiyle gerekçeli kararlarda yeterli gerekçe gösterilmemesi halini ihlal sebebi olarak değerlendirmektedir. İHAM'a göre gerekçe gösterme yükümlülüğü, kararın niteliğine göre değişebileceğinden, mahkemelerin karar verme süreçlerindeki farklılıklar, yasal düzenlemeleri, yerel hukuk normları ve hukuki görüşleri nedeniyle mahkemenin gerekçe verme yükümlülüğünü ihlal edip etmediği, somut davanın koşulları ışığında belirlenecektir.

Mahkemeler, davaya konu maddi olay ve olguların ispatlanmasını, hukuk kurallarının yorumlanarak uyarlanmasını, delillerin incelenerek değerlendirilmesini, hakim varmış olduğu kanaati ve kullanmış olduğu takdir hakkının sebeplerini makul olarak gerekçelendirmelidirler. Adil yargılanma hakkı kapsamında bir ihlalin gerçekleştiğinden söz

¹⁸⁰ Danıştay 7. Dairesi, 2320/2904, K.T.: 23/09/2002.

¹⁸¹ Danıştay 13. Dairesi, 2822/4487, K.T.:28/05/2008.

¹⁸² Jokela/Finlandiya, B.N.: 28856/95, K.T.: 21/05/2002.

edilmemesi için yazılan gerekçelerde herhangi bir keyfiyet olmamalı ve makul bir gerekçe gösterilmelidir.

Yargı kararlarının gerekçeli olması, hakimın takdir yetkisini yerine getirirken gözetmiş olduğu unsurları detaylı olarak açıkladığı alandır. Bu durum keyfiliği önler. Lakin bir kararın gerekçeli olup olmadığı veya gerekçenin yeterli olup olmadığı hususlarının üst yargı makamları tarafından incelenmesi son derece önemlidir. Gerek AYM gerekse İHAM bu konuda oldukça özenli davranarak, detaylı şekilde inceleme yapmaktadırlar.

İHAM'ın yetersiz gerekçenin farklı görünüşleri ile ilgili çeşitli kararları mevcuttur. İHAM, savunma hakkı ile kanun yolunun etkin kullanılmasını önleyecek belirsiz kavramlarla oluşturulan gerekçeleri kabul etmemektedir.

Bu konuya ilişkin bir kararında¹⁸³; baro kaydı daha önce silinmiş olan avukat bir başvurunun baroya tekrar kayıt edilmesine ilişkin talebinin, Baro Konseyi tarafından gerekçe gösterilmeksizin yalnızca istisnai koşulların bulunmadığı belirtilerek reddedilmesi üzerine İHAM, Baro Konseyi'nin karar alma usulünü aleni yargılama yapılmaması ve istisnai koşullar düzenlemesinin, bu konuya dair içtihatların belirli olmadığını, başvurunun dayandığı koşulların hangi gerekçe ile istisnai olmadığını kararda ortaya konulmadığını, bu nedenle de aleni yargılama yapılmadığını, hem de gerekçesiz karar verildiğinden bahisle Sözleşme'nin 6/1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Somut olayda karar belirsiz olsa da gerekçe ile temellendirilmiştir. Ancak gerekçe yeterli olmadığı için müphemdir. Hükmün dayandırıldığı istisnai koşullar kavramı da kararda açıklanmamıştır. Bu sebeple kararın belirsiz kavramlarla temellendirilerek yeteri kadar açık olmaması ihlal nedeni sayılmıştır.

Yetersiz gerekçenin diğer bir görünümü ise, kararda sadece yasal ifadelere atıf yapılarak yasada yer alan kavram ve terimlerin tekrarlanmasıdır. Bu konuda İHAM bir kararında¹⁸⁴; başvuru haksız yere tutuklandığını iddia ederek tazminat talebinde bulunmuştur. Ancak başvurunun haksız tutuklamaya kendi kusuruyla sebep olduğundan bahisle haksız tazminat talebi reddedilmiştir. Kararın gerekçesinde ise maddi olayların takdiriyle ilgili kanuni bir terim olan başvurunun ağır ihmali teriminin tekrar edilmesinden öteye varan

¹⁸³ H./Belçika, B.N.:8950/80, K.T:30/11/1987.

¹⁸⁴ Georgiadis/Yunanistan, B.N.: 21522/93, K.T: 29/05/1997.

bir gerekçe gösterilmemiştir. İHAM ise, tazminat hakkının elde edilebilmesi için belirleyici olan yasadaki ağır ihmal kavramının açık olmadığını ve ulusal mahkemenin daha detaylı gerekçeler göstermesi gerektiğini belirterek ihlal kararı vermiştir.

Mahkeme, soyut olan yasal terimlerin tekrarlanmasını başlı başına yeterli bir gerekçe olarak görmemekte, yasadaki soyut kavramların gerekçe ile somutlaştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu kararlarda mevcut bir gerekçe bulunmakla birlikte bu gerekçe içeriği ve formatı dolayısı ile tatmin edici nitelikte değildir. Bu da hükmün etkinliğini zedelemektedir.

İHAM bu konuyla ilgili başka bir kararında¹⁸⁵; başvuru emeklilik maaşının kısmi olarak kesilmesi nedeniyle İHAM'a başvurmuş ve Emeklilik Kurulu tarafından verilen kararın yetersiz gerekçelere dayandığını, Sosyal Güvenlik Mahkemesi'nin de aynı gerekçeleri onayladığını belirterek adil yargılama hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. İHAM, Emeklilik Kurulu kararının ilk kısmında, sadece ilgili yasa maddelerine atıfta bulunularak genel koşulların belirtildiğini, ikinci kısımda ise başvuru kişinin zihinsel sağlık durumunun kötü olduğuna dair belirtilen nedenlerin yeterli ve tatmin edici olmadığını ifade ederek başvuru kişinin daha önce tam malullük maaşı almasına rağmen sadece kısmi emekli maaşı almasını onaylayan kararda, başvuru kişinin sağlık durumunun kötüleşmesine atıfta bulunulmasını ve kararın gerekçesinin yeterli olmayarak başvuruda belirsizlik hissi uyandırdığı vurgulayarak yetersiz gerekçe kavramını somutlaştırmıştır.

İHAM önüne gelen bir davada¹⁸⁶; başvuru, kamu görevinden ihraç edilmesine ilişkin açılan davanın iptali için dava açmıştır. İdare mahkemesinin yargılama yaparken değerlendirmelerini sadece ceza yargılamasında kendisine atfedilen suçlara dayanarak yaptığını belirtmiştir. Başvuru kendisine ait CV'sinin terör örgütü üyelerine ait bir evde bulunduğu ve örgütün vermiş olduğu ders ve programlara katıldığına dair iddialara dayanan idare mahkemesi kararının gerekçeden yoksun olmamakla birlikte verilen kararın çok kısa olduğunu belirtmiştir. İHAM söz konusu davada adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğini ancak gerekçe yoksunluğundan ziyade gerekçenin yetersiz olduğuna ilişkin tespitlerde bulunmuştur.

¹⁸⁵ Hirvisaari/Finlandiya, B.N.: 49684/99, K.T.: 27/09/2001.

¹⁸⁶ Urat/Türkiye, B.N.: 53561/09, K.T.: 27/11/2018.

Yukarıdaki İHAM kararlarından görüldüğü üzere İHAM, gerekçenin yasal olması, belirsiz, soyut ve genel kavramlara dayanılarak karar verilemeyeceğini ifade etmiştir. AYM de vermiş olduğu kararlarda sık sık kararların gerekçeli olması ve gerekçelerin makul ve yeterli olmasını vurgulamıştır. AYM bu konuda vermiş olduğu aşağıda değineceğimiz kararla belli tanımlamalar getirip konuyu aydınlatarak Danıştay ve Yargıtay uygulamalarına da yol göstermektedir.

Anayasa madde 141/3'ün getirmiş olduğu zorunluluk nedeniyle mahkeme kararlarının gerekçeli olması zorunludur; ancak yazılan kararın gerekçesinin istenen niteliklerden uzak olması da yetersiz olması anlamına gelecektir.

AYM, yetersiz gerekçe ile ilgili İHAM içtihatlarına benzer bir yorumda bulunarak¹⁸⁷; dava taraflarının, hangi nedenlerle haklı veya haksız görüldüklerini anlayarak değerlendirebilmeleri ve hukuka uygunluk denetimini yapabilmeleri için hükmün kapsamı ve içeriği ilgili olarak usulüne uygun şekilde kavramların açıklanarak oluşturulan kuşkuyla yer vermeyecek bir gerekçe bölümünün bulunmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.

AYM önüne gelen bir bireysel başvuru kararında¹⁸⁸; *“Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği, davanın niteliğine ve şartlarına bağlıdır. Muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olması hâlinde davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce ilgili ve yeterli bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”* diyerek gerekçenin yeterliliği hususunda kendi görüşünü belirtmiştir.

AYM, kararların gerekçeli olması gerektiğini ifade ederken makul gerekçe kavramına değinmiştir. Makul gerekçe kavramı ise İHAM tarafından kullanılan bir kavram olmayıp, AYM'nin pek çok kararında yer verdiği bir kavram olmuştur. AYM, makul gerekçeyi bir kararında şöyle açıklamıştır¹⁸⁹; *‘makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı*

¹⁸⁷ Nurten Esen, B.N.: 2013/7970, K.T.: 10/06/2015.

¹⁸⁸ Sencer Başat ve Diğerleri, B.N.: 2014/7800, K.T.: 18/06/2014.

¹⁸⁹ İbrahim Atas, B.N.: 2013/1235 K.T.: 18/06/2013.

veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuyla yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur.” AYM’nin makul gerekçe tanımından bir gerekçenin içermesi gereken asgari hususları çıkarmak mümkündür. AYM’ye göre gerekçede; uyuşmazlık konusu maddi olay ve olguların mahkeme tarafından nasıl nitelendirildiği, hükmün hangi neden ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığı, maddi olay ve olgularla hüküm arasındaki bağlantının yer alması gereklidir.

AYM, gerekçenin kararda ulaşılmak istenen amaç ile uygun ve orantılı olması gerektiğini ifade etmiştir. Buna ilişkin bir kararında¹⁹⁰; “...yapılacak değerlendirmelerin temel eksen, müdahaleye neden olan Derece Mahkemelerinin kararlarında dayandıkları gerekçelerin ifade özgürlüğünü kısıtlama bakımından demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülülük ilkesine uygun olduğunu inandırıcı bir şekilde ortaya koyup koyamadığı olacaktır.”¹⁹¹ Bu nedenle somut başvuruda müdahalenin arzulan hedeflere uygun olup olmadığının ve RTÜK ile Derece Mahkemelerinin kararlarında belirtilen gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir...” diyerek bu hususta ilgili ve yeterli kavramlarını kullanmıştır.

AYM de, İHAM’a benzer şekilde vermiş olduğu kararlarda, dava taraflarının, mahkeme tarafından hangi nedenlerle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri ve hukuka uygunluk denetimini yapabilmeleri bakımından, dosya içeriği ve somut uyuşmazlıkla uyumlu olacak şekilde kavramların açıklanarak kuşkuyla yer vermeyecek şekilde bir gerekçe oluşturulmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.¹⁹²

Danıştay’da yetersiz gerekçelendirme konusunda İHAM ve AYM ile benzer görüşlere yer vermiştir.¹⁹³ Öğretmen olarak görev yapan davacı, 672 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Kamu Personeline İlişkin Alınan Tedbirlere Dair Kanun Hükmünde Kararname eki listesinde adı olması nedeniyle kamu görevinden çıkarılması işleminin iptali istemiyle dava açmıştır. Danıştay vermiş olduğu kararda:¹⁹⁴ “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

¹⁹⁰ Naif Şaşma, B.N.:2015/3782, K.T.:09/01/2019.

¹⁹¹ Mehmet Ali Aydın, B.N.: 2013/9343, K.T.: 04/06/2015.

¹⁹² Nurten Esen, B.N.: 2013/7970, K.T.: 10/06/2015.

¹⁹³ Danıştay Başkanlığı 5. Daire, 2022/8700 E., 2022/5420 K., K.T.: 24/06/2022.

¹⁹⁴ Danıştay Başkanlığı 5. Daire, 2022/8700 E., 2022/5420 K., K.T.: 24/06/2022.

içtihatlarına göre, bir uyuşmazlık ayrıntılı ve yeterli gerekçeyle yer verilmeden karara bağlanıyorsa adil ve hakkaniyete uygun yargılama açısından ihlal gerçekleşebilmektedir. Soyut, genel ve belirsiz kavramların veya kanunda yer alan ifadelerin tekrarından ibaret olan, maddi ve hukuki unsurların yüzeysel olarak ele alındığı gerekçelendirme şekli, yetersiz gerekçelendirme olarak ifade edilir. Buna örnek olarak, kararda yalnız yasal ifadelere atıf yapılması, başka bir anlatımla kanunda yer alan terim ve kavramların tekrarlanması hali gösterilebilir. Dolayısıyla, soyut yasal anlatımların tekrarlanması başlı başına yeterli olarak görülmemekte olup, yasadaki soyut kavramların gerekçe aracılığıyla analiz edilerek somutlaştırılması gerekmektedir. Yetersiz gerekçeyle verilmiş bu kararlarda da aslında gerekçe bulunmakla birlikte, bu gerekçelendirme içerik ve format bakımından tatmin edici düzeyde olmamaktadır. Bu durum ise, tek başına hükmün etkinliğini ve saygınlığını zedelemektedir.” diyerek yetersiz gerekçenin vatandaşın adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini, verilen hükme karşı dava taraflarında soru işaretleri oluşmasına sebebiyet verdiğini belirterek İHAM ile benzer bir karar vermiştir.

Danıştay, yetersiz gerekçeyle ilgili bir kararında¹⁹⁵; ‘‘temyizen incelenen mahkeme kararında, konuyla ilgili mevzuat hükümlerine yer verildikten sonra, dosyadaki bilgi ve belgelerin incelenmesi sonucu tesis edilen işlemde kamu yararı ve hizmet gereklerine aykırılık bulunmadığından bahisle davanın reddine karar verilmiş, ancak yargısal incelemeyle varılan sonucun hukuki dayanakları ortaya konulmamış, karar yukarıda belirtilen anlamda denetlenmesine ve temyiz hakkının kullanılmasına yeterli açıklıkta gerekçelendirilmemiştir.’’ diyerek yeterli gerekçe gösterilmemesi nedeniyle hükmün bozulmasına karar vermiştir.

İdari Yargı alanında idare mahkemesi tarafından verilen gerekçesiz kararlar mutlak temyiz sebebi sayılmaktadır. İYUK 49. madde 2. fıkrası gereğince temyiz incelemesi sonunda Danıştay, ‘‘Kararı hukuka uygun bulursa onar. Kararın sonucu hukuka uygun olmakla birlikte gösterilen gerekçeyi doğru bulmaz veya eksik bulursa, kararı, gerekçesini değiştirerek onar.’’ demektedir.

Uygulamaya bakıldığı zaman idari yargıda temyiz kanun yolu olan Danıştay, mahkeme kararının gerekçesini ve kararın sonucunu hukuka uygun bulduğunda ancak gösterilen

¹⁹⁵ Danıştay 13. Daire, 2007/2822 E., 2008/4487 K., K.T.: 28/05/2008.

gerekçeyi doğru, eksik ya da yeterli bulmazsa kararın gerekçesini değiştirerek onar. Gerekçeyi değiştirerek onama 6545 Sayılı Kanunla gelmiş olup İYUK madde 49/1-a'da yer almaktadır. İYUK madde 49/1-b'de ise Danıştay tarafından temyiz kanun yolu incelemesi sonunda ilk derece mahkemesi kararı genel itibari ile hukuka uygun bulunup yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmayan durumlarda kararda ki maddi hatalar ile düzeltilmesi mümkün olan eksiklik veya yanlışlıklar, bozmaya sebep olmayacak şekilde hata ve eksiklikler düzeltilerek onaylanacaktır.

Yargıtay'da eksik ve yetersiz gerekçenin kanun yolu aşamasında giderilebilecek bir eksiklik olduğu düşüncesinden yola çıkarak, davanın sonucuna etki edebilecek nitelikteki bir iddianın değerlendirilmemiş olmasını bozma nedeni olarak değerlendirmemiştir. Buna ilişkin olarak bir kararında¹⁹⁶; sanık hakkında kasten öldürmeye teşebbüs suçundan 7 yıl 2 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırılmasına ve hak yoksunluklarına karar verilmiştir. Kararın istinaf edilmesi üzerine Bölge Adliye Mahkemesi (BAM) başvuruyu ilk derece mahkemesi kararının gerekçesine atıfta bulunarak esastan reddetmiştir. Yargıtay 1. Ceza Dairesinin önüne gelen dava dosyasında, sanığın meşru savunmaya ilişkin iddialarını “katılanın olay anında silahsız olduğunun anlaşılması ve sanığa yönelik tek somut eyleminin boynunu sıkmaktan ibaret olması, sanığın bu eyleme, öldürmeye elverişli suçta kullandığı bıçak ile karşılık vermesi karşısında meşru savunma veya meşru savunmada sınırın aşılması koşullarının oluşmadığı” şeklinde değerlendirerek gerekçe eksikliğini gidererek kararı onamıştır.

Yine Yargıtay bir kararında gerekçenin ne olduğunu, neleri içermesi gerektiğini ve yetersiz gerekçe söz konusu olduğunda nasıl karar vereceğine dair detaylı bir karar vererek şöyle demiştir¹⁹⁷: “*Gerekçe doyurucu olmalı, kararın neden, nasıl, hangi hukuki gerekçeyle ve hangi deliller değerlendirilmek suretiyle verildiği hususlarını içermelidir. Bu hususları içermeyen kararların gerekçeli olduğundan bahsedilemez. Ayrıca kararda maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiği, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığı ortaya konulmalı, maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantı açıklanmalıdır. Tarafların o dava yönünden hukuk düzenince hangi nedenle haklı ya da haksız olduğunu anlayıp değerlendirilebilmeleri ve Yargıtay'ın hukuka*

¹⁹⁶ Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 2022/7048 E., 2023/124 K., K.T.: 12/01/2023.

¹⁹⁷ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, 2016/3267 E., 2018/236 K., K.T.: 25/01/2018.

uygunluk denetimi yapabilmesi için, ortada, usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini ayrıntılarıyla gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçenin bulunması bu yasal ve Anayasal düzenleme karşısında zorunludur. Aksi halde, kararın gerekçeli olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Yeri gelmişken maddi olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı açıklamayan sadece yapılan yargılamayı özetleyen gerekçenin de yeterli olmadığı ve doktrinde zahiri gerekçe (görünürde gerekçe) olarak adlandırıldığı unutulmamalıdır. Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere tarafların mahkemeye hükmün hangi maddi ve hukuki sebebe dayandırıldığını anlayabilmeleri ve Yargıtay'ın kararın usul ve yasaya uygun olup olmadığının denetlenmesi ancak kararın gerekçeli olmasıyla mümkündür. Gerekçesi olmayan ya da görünürde gerekçeli olan kararların Yargıtay'ca denetimi yapılamaz.”

Yargıtay¹⁹⁸, ilk derece mahkemesinin sanığın mahkumiyetine ilişkin “...takdirenden asgari hadden 1 yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına, neden ve koşulları bulunmadığından bu cezasından artırım ve indirim yapılmasına takdirenden yer olmadığına.”¹⁹⁹ şeklinde karar vermesini yetersiz gerekçe nedeniyle bozmuş ve neden ve koşulları bulunmadığından ifadesinin neleri içerdiğini belirtmediğini ifade etmiştir. Yargıtay vermiş olduğu kararlarda ilk derece mahkemelerinin sanık hakkında temel ceza tayininde bulunurken takdirenden ve teşdidinden denilerek hüküm kurulmasını ceza yargılaması açısından yetersiz gerekçe olarak görmekte ve bozma nedeni yapmaktadır. Yargıtay ilk derece mahkemelerinin üst haddenden ceza tayininde bulunurken bunun gerekçelerini kararda göstermeleri gerektiğini ifade ederek takdir ve teşdidin nedenlerinin açıklanmasını istemektedir.

Yukarıda da değindiğimiz İHAM içtihatlarına göre ulusal hukukta somut bir uyuşmazlık, detaylandırılmadan yetersiz bir gerekçe ile karara bağlanıyorsa adil yargılanma hakkı açısından bir ihlal söz konusu olacaktır. Çünkü kararın yeterli olması, içeriği ve niteliği ile ilgilidir. Gerekçeler denetlenebilir ve ölçülebilir nitelikte olmalıdır. Yetersiz gerekçe halinde, hükmün aleniyeti ve denetlenebilirliği sağlanamamaktadır. Ayrıca kararda yalnız kanunda yer alan terim ve kavramların tekrarlanması da ihlale sebebiyet verebilecektir. Bu

¹⁹⁸ Yargıtay 14. Ceza Dairesi, 2011/17788 E., 2011/1565 K., K.T.: 27/10/2011.

¹⁹⁹ Yargıtay 13. Ceza Dairesi, 2011/28547 E., 2013/2195 K., K.T.: 31/01/2013.

nedenle soyut ve yasal kavramların tekrarlanması başlı başına yeterli olmayacağı gibi yasadaki kavramların gerekçe ile somutlaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Yargı yetkisini kamu gücü olarak kullanan hakimlerin somut uyuşmazlığa ilişkin tespit edilen sorunları açıklama ve çözüme kavuşturma gibi temel görevleri bulunmaktadır. Bu noktada hakimlerin en önemli görevleri kararların gerekçelendirilmesidir. Gerekçe, yargısal gücü kullanan hakimin düşünme ve analiz etme faaliyetinin bir sonucudur. İHAM ve AYM kararlarını incelediğimizde ihlal kararlarının büyük bir çoğunluğunun yetersiz gerekçeden kaynaklandığını görmekteyiz. Bu da sorunun yargı yetkisini elinde bulunduran uygulayıcılardan kaynaklandığı izlenimini uyandırmaktadır. Hakimlerin gerekçeli karar yazma yükümlülüklerine rağmen, kimi zaman mantıksal temeli olmayan, gerekçeden yoksun ya da yetersiz şekilde gerekçelendirilen kararlar verdikleri görülmektedir.

Bu noktada hakimlerin yasal zorunluluk bulunmasına rağmen gerekçe yazma kurallarına tam olarak uymamalarının nedenleri araştırılmalı ve yasa uygulayıcılara gerekçeli karar yazımı ve gerekçeli karar hakkı konusunda farkındalık artırıcı eğitimler ve faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

3.2.1.2 Yasal gerekçe gösterilmemesi

Devletin hukuk kuralları ile bağlı olması, hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Yargılama faaliyetlerinde hukuk kuralları egemen olacağından, yargı kararlarının gerekçeleri de yasalara dayanmalıdır.

Anayasa'nın 138/1 maddesi, hakimlerin karar verirken bağımsız olduklarını, Anayasa, kanunlar ve hukuka uygun olacak şekilde vicdani kanaatlerine göre hüküm vermeleri gerektiğini belirtmektedir. Hakim, Anayasa, kanunlar ve hukuk kurallarına göre, edindiği vicdani kanaati de göz önünde bulundurarak karar vermelidir. Bu kapsamda verilen kararın gerekçesinin de yasal olması beklenecektir. Zira kararın meşru bir dayanağa sahip olması gerekmektedir.

Dava taraflarının karara erişebildiği, söz konusu uyuşmazlığa uygulanabilecek kanun maddelerini öngörebildiği, kaynağı yasal düzenlemelere dayalı olan karar yasal gerekçesi olan bir karardır. Yasal gerekçe, bir karar veya eylemin hukuki dayanağını oluşturan, yasal

düzenlemeler tarafından öngörülen nedenler olarak tanımlanabilir.²⁰⁰ Ancak kısaca yasal gerekçe için gerekçenin kanunla uyumlu olması da diyebiliriz. Gerekçenin yasal olması halinde keyfiliğin önüne geçilerek hukuki güvenliğin teminatı da sağlanacaktır.

İHAM'a göre somut uyuşmazlığa uygulanması öngörülen kanunlara dayanmayan bir gerekçe, adil yargılanma hakkının ihlalini oluşturacaktır.²⁰¹ Ayrıca yasal dayanağı anlaşılamayan gerekçeler içinde aynısını söyleyebiliriz.

İHAM buna ilişkin bir kararında²⁰²; başvuru ekonomik olarak sıkıntı yaşamış ve tatil ücretini ödemeyen işvereni hakkında kamu davası açarak ilk derece mahkemesi tarafından yapılan yargılamada davayı kazanmıştır. Ancak üst dereceli mahkeme, ilk olarak açılan davada ortaya konulan bilgi, bulgu ve delilleri somut olayla ilişkilendirmeden ve iş kanununa herhangi bir atıf yapmadan kararı bozmuştur. Temyiz Mahkemesi de, kararın yasal dayanağının ne olduğuna değinmemiş ve somut olaya nasıl uygulanması hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. İHAM'da herhangi bir yasal dayanağı olmayan karar nedeniyle ihlal kararı vermiştir.

İHAM yine vermiş olduğu bir kararda²⁰³; başvuru, orduda askerlik yaptıktan sonra emekli olmuş ve hukuk diploması alarak Baronun levhasına kaydolmak için başvuruda bulunmuştur. Ancak Baro Yönetimi; başvuru hukuk dışında başka bir mesleğinin olması, baroda fazlasıyla avukatın bulunması ve başvuru baro yemini de etmemesini gerekçe göstererek reddetmiştir. Başvuru verilen karara karşı Yüksek İdare Mahkemesi'ne dava açmış ancak Baronun vermiş olduğu kararlar Yüksek İdare Mahkemesi'nin denetimine girmediğinden açmış olduğu dava hakkında ret kararı verilmiştir. İHAM ise, söz konusu somut uyuşmazlıkta uygulanabilecek açık bir yasal düzenleme olmasına karşın bu yasal düzenlemenin keyfi olarak uygulanmayarak yasal dayanağı olmayan gerekçenin yazılmasını gerekçeli karar hakkının ihlali olarak saymıştır.

AYM'ye göre mahkeme gerekçe gösterirken, somut uyuşmazlığa ilişkin vakıa ve olguların mahkeme tarafından nasıl incelenerek nitelendirildiğini ve *“kurulan hükmün hangi*

²⁰⁰ ŞEKER, s.22.

²⁰¹ De Moor/Belgium, B.N.: 16997/90, K.T.: 23/06/1994.

²⁰² Andelkovic/Sırbistan, B.N.: 1401/08, K.T.: 09/04/2013.

²⁰³ De Moor/Belçika, B.N.:16997/90, K.T.: 23/06/1994.

*nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını*²⁰⁴” ortaya koymaktadır. Bu sebeple gerekçe maddi vakıa ile hüküm arasında ki mantıksal bağlantıyı kurmakla birlikte yasal dayanağa da sahip olmalıdır.

AYM de önüne gelen bir davada²⁰⁵; özel bir şirket tarafından rüzgar enerji santrali (RES) kurmak üzere ilgili Bakanlıktan alınan Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) olumlu şeklinde alınan kararın iptali için İdare Mahkemesine dava açılmıştır. İdare Mahkemesi dosyada bulunan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunu inceleyerek dava konusu işlemin iptaline hükmetmiştir. Danıştay Dava Dairesi ise, mahkeme kararına dayanak oluşturan bilirkişi raporunda yer verilen tespit ve değerlendirmelerin, uyumsuzluk konusu ÇED olumlu kararına esas ÇED Raporunun hatalı veya eksik olduğunu ortaya koyabilecek mahiyette, somut ve teknik verilerle desteklenmediği, bilirkişi raporunda, soyut ve genel nitelikte birtakım çekince ve öngörülere yer verildiği, anılan raporda eksiklik olarak belirtilen hususların ise ÇED Raporunu kusurlandırmaya yeterli olmadığı gerekçeleriyle İdare Mahkemesi kararının bozulmasına ve davanın kesin olarak reddine oyçokluğuyla hükmetmiştir.

Yerel mahkemeler tarafından verilen kararlar yasal bir gerekçeye dayanmalıdır. İlgili kanun metni, geçerli olmasının yanında o dava için uygulanabilir de olmalıdır. Yürürlükten kaldırılmış, iptal edilmiş ya da herhangi bir şekilde geçerli olmayan bir yasanın ya da dava ile ilgisi olmayan bir kuralın davada uygulanması adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğuracaktır.

Hukuk kurallarının uygulandığını ancak gerekçenin yasal olması halinde anlayabiliriz. Bu anlamda yasal gerekçe, gerekçeli kararın en önemli unsurlarındandır diyebiliriz.²⁰⁶ Belirtmemiz gerekir ki İHAM, gerekçeli karar hakkını incelediği kararlarda, yasal gerekçe kriteri konusunda daha az ihlal kararı vermektedir.

3.2.1.3 Norm, terim ve kavramların tekrarıyla gerekçenin oluşturulması

Bu ihlal hali mahkeme gerekçelerinde kanun maddesinin tekrar eder şekilde yazılması ile gerçekleşmektedir. Her dava somut olayın niteliği ve içeriği itibarıyla farklı olmasına

²⁰⁴ İbrahim Ataş, B.N.: 2013/1235, K.T.:13/06/2013.

²⁰⁵ Agah Aral ve Diğerleri, B.N.: 2016/13031, K.T.: 29/09/2020.

²⁰⁶ Andelkovic/Sırbistan, B.N.: 1401/08, K.T.: 09/04/2013.

rağmen, benzer davalarda üst yargı mercilerinin vermiş oldukları emsal kararlar ile şablon atıflarla oluşturulan gerekçeli kararlar adil yargılanma hakkının ihlali nedeni sayılacaktır.

Somut uyuşmazlıkta kabul edilen fiil ve olguların hukuki durumu ve olaya uygulanabilirliği sorgulanmadan yasal ifadelerin tekrarlanması, gerekçe sayılmadığı gibi gerekçe yükümlülüğünü de karşılamamaktadır.

Dosyada bilirkişi raporundaki görüşlerin tekrar edilmesi ile oluşturulan kararlar da ihlal nedeni sayılacaktır. Yasalarda yer alan müphem ve soyut kavramların tekrar edilerek dosyadaki somut olay örgüsü içinde harmanlanmadan yapılan gerekçelendirme de makul ve yeterli bir gerekçelendirme sayılmayacaktır. Emsal alınan kararlar veya kararda uygulanan yasal düzenlemeler, dava dosyasında bulunan gerçekler ile ilişkilendirilmelidir.

Bu ihlal şekli en çok ceza yargılamasında hapis cezasının ertelenmesi, hapis cezasını adli para cezasına çevirilmesi, hükmün açıklanmasının geriye bırakılması gibi seçenek yaptırımlar uygulanırken söz konusu seçenek yaptırımların uygulanabilmesi için var olması gereken koşul ve şartların somut olayda değerlendirilmesi sırasında ilgili yasa maddesinde yazılı olan hususların tekrar edilmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Özellikle koruma tedbirlerinden tutukluluk hali ve tutukluluğun devamı kararlarında yer alan; ‘suçun vasıf ve mahiyeti’, ‘kanunda öngörülen cezai yaptırım miktarı’, ‘kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin mevcudiyeti’ gibi ifadelerin sık sık tekrarlanarak dosyadaki mevcut uyuşmazlığa uyarlanmaması, birçok hak ihlaline sebebiyet vermektedir.

İHAM önüne gelen bir davada²⁰⁷, başvuran hakkında verilen karar içeriğinin somut olayın çözümlenmesinde yetersiz olduğunu, Atina’da bulunan İstinaf Mahkemesi’nin kararında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 533. maddesinin 2. fıkrası hükümlerinin tekrar edildiğini, yasa maddesinin somut olaya uygulanması dışında herhangi bir gerekçenin sunulmadığını tespit ederek adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kanaatine varmıştır.

İHAM, yine önüne gelen bir davada²⁰⁸; “Genelde, “delillerin durumu” ifadesi ciddi suç göstergelerinin varlığı ve sürekliliğine dair önemli bir unsur olsa da söz konusu davada,

²⁰⁷ Sakkopoulos/Yunanistan, B.N.: 14249/04, K.T.: 22/05/2007.

²⁰⁸ Kalay/Türkiye, B.N.: 16779/02, K.T.: 22/09/2005.

başvuranın şikayetçi olduğu tutukluluk süresini, tek başına haklı çıkarmaya yetmez. Dolayısıyla, mahkemenin yürüttüğü basmakalıp muhakemeyi de değerlendiren İHAM, yedi buçuk aylık sürenin, özellikle de başvuranın önceden yaşamış olduğu sekiz buçuk yıllık tutukluluğunun ışığında, haklılığının kanıtlanmadığı görüşündedir.” diyerek başvurucunun tutukluluk halini ve yargılamanın gerekçesizliğine atıfta bulunarak kararı eleştirmiştir. Bu konuda İHAM tekrarlanan kanun maddelerinin gerekçe olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

Yargıtay vermiş olduğu bir kararda²⁰⁹; “*somut uyuşmazlıkta, temyiz konusu kararın gerekçesinde; davaya konusu olay ve alacaklar tartışılmadan Dairemizin bozma kararı yazılmak suretiyle davanın kısmen kabulüne karar verildiği belirtilmiştir. Bozma ilamına ve bilirkişi raporuna atıf yapılması, kararın gerekçeli olduğunu göstermez. Bu nedenlerle, mahkeme kararı yukarıda belirtilen ilke ve esaslara açıkça aykırıdır. Mahkemece davacının her bir alacak kalemine ilişkin olmak üzere taleplerin kabulüne veya reddine dair gerekçe belirtilerek tereddüt oluşturmayacak şekilde hüküm kurulmalıdır. Sonuç olarak, mahkemenin gerekçeli kararının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 141. maddesinin amacına, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 297. ve 298/2. maddelerine aykırı olduğu anlaşıldığından kararın salt bu nedenle bozulması gerekmiştir.”* diyerek kararı bozmuştur.

Danıştay’ın vermiş olduğu bir kararı ise İHAM²¹⁰, ilgili kanun maddelerinin tekrar edilmesini gerekçeli karar hakkının ihlali olarak değerlendirmiş, “*Mahkeme, yukarıda belirtilenlerin altını çizerek, somut olayda Danıştay’ın, başvuranın, usulsüz şekilde işten çıkarılmasına itiraz etmek için gerektiği şekilde ileri sürdüğü tek karar düzeltme yolunun neden -mevcut durumda olduğu gibi- yalnızca hileli, dolayısıyla yasa dışı belgelere dayanılarak verilen kararları cezalandıran İYUK’un 54. maddesinin 1. fıkrasının d) bendinde öngörülen amaca aykırı olduğunu açıklamaksızın, genel bir kabul edilemezlik tespitinin arkasına sığınmakla yetinmesinin kabul edilemez olduğuna hükmetmektedir.”* diyerek karar vermiştir.

²⁰⁹ Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, 2021/6516 E., 2021/10672 K., K.T.:23/06/2021.

²¹⁰ Tel/Türkiye, B.N.: 36785/03, K.T.:17/10/2017.

Yukarıda da değindiğimiz gibi bu ihlal şekline ülkemiz uygulamasında en çok tutukluluk kararı ve tutukluğun devamı kararlarının gerekçesinde rastlamaktayız. Bu kararlarda hakimler çoğu zaman kopyala yapıştır usulü ile gerekçeler yazılmaktadır. Genellikle tutuklama kararlarında gerekçesiz bir şekilde kanun maddelerinin tekrarlandığını ve şablon bir metin üzerinden olayların anlatılıp düzenlendiğini görmekteyiz.

Başka bir bakış açısına göre de bazen hakimlerin ihsas-ı rey endişesiyle tutuklama kararlarında gerekçe sunmaktan imtina ettiklerini görüyoruz. Halbuki 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu madde 101’de mutlaka tutuklama kararının veya tutukluluğun devamı kararının gerekçesinin gösterilmesi gerektiği düzenlenmektedir. Gerekçeli kararın bu şekilde şablon kararlar veya tekrar eden kanun maddeleri ile özensiz biçimde yazılması, gerekçeli karar hakkının yanında hukuki dinlenilme hakkı ve hak arama özgürlüğü gibi birçok insan hakkının da ihlaline yol açmaktadır.

3.2.1.4 Çelişkili kavramlar içermesi

Somut olaydan kopuk, belirsiz, anlam karmaşasına sahip, sebep ile sonucun, kavramlarla terimlerin birbiriyle uyuşmaması yahut birbirini tutmaması veya birbirine zıt, karşıt anlam taşıması durumu çelişkiyi ifade etmektedir.

Bu gerekçesizlik hali, dava dosyasındaki somut olaydan bağımsız şekilde değerlendirilerek, dosyada bulunan bilgi ve belgelerle ilişkilendirilmemiş, akla, mantığa ve hayatın olağan akışına aykırı, hüküm fıkrası ile hükmün gerekçesi arasında çelişkiler içeren bir gerekçesizlik türüdür. Mahkemece hükme dayanak olarak gösterilen gerekçeler tutarlılık göstermek zorundadır.

Gerekçede çelişkili ifadelerin bulunmaması gerekmektedir. Uyuşmazlıkla ilgisi olmayan iddia ve savunmalara gerekçede yer verilerek gerekçede çelişki yaratılmamalıdır. Gerekçeli kararda birden fazla zıt düşüncenin yer alması da çelişki yaratacağından ihlal nedeni sayılacaktır. Bu durumda hükmün gerekçesinin olmaması değil de gerekçesi ile çelişkiye düşmesi temyiz sebebi olacaktır.

Sanık hakkında sanığın sosyal, şahsi, ve adli sicil durumu olumsuz olarak değerlendirilerek hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanmasına yer olmadığına karar verilmesine rağmen hapis cezasının ertelenmesine sebep olarak yine sanığın sosyal, şahsi ve

adli sicil durumunun gerekçe gösterilmesi, gösterilen gerekçeler arasında çelişki oluşturacağı için yasal ve yeterli bir gerekçe sayılmayacaktır.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın 62. maddesinde düzenlenen takdiri indirim sebepleri uygulanırken uygulama gerekçeleri arasında çelişki oluşturulmuş olması da Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından hükmün bozulmasına sebebiyet veren nedenlerden sayılmaktadır.²¹¹

Hakimin takdir hakkının kullanılacağı hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi, seçenek yaptırıma çevrilmesi ve takdiri indirimin uygulanması hallerinde muhakeme sırasında sanığın sosyal ve kişilik özellikleri, yargılama sürecindeki hali, tutum ve davranışları ile sabıkası incelenerek yeniden suç işlemeyeceği konusunda varılan kanaat gerekçesiyle açıklanmalı, biri için varlığı kabul edilen olgu diğeri için kabul edilmeyerek kararda herhangi bir çelişkiye mahal verilmemelidir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu bu konuya ilişkin bir kararında²¹²; hapis cezasının ertelenmesine engel sabıkası olmayan, duruşmalara katılan, pişmanlık göstermediğine ilişkin bir beyanı ya da dosyaya yansıyan olumsuz bir davranışı olmayan sanığın yargılama sürecindeki davranışları göz önünde bulundurularak pişmanlık duyup duymadığı değerlendirilerek hakkında TCK'nın 51. maddesinde düzenlenen erteleme hükümlerinin hükmünün uygulanıp uygulanmayacağına karar verilmesi gerekirken, *“sanığın mahkemece gözetilen geçmiş hali ve suç işleme eğilimi nazara alınarak cezasının tecili halinde ileride suç işlemekten çekineceği yolunda mahkememize müspet kanaat gelmediği...”* şeklindeki gerekçeyle hapis cezasının ertelenmemesi sebeplerinin gerekçede gösterilmediği ve sanığın yargılama sırasındaki olumlu hali ile sanığa uygulanan takdiri indirimi çelişkili bulmuştur.

AYM önüne gelen bir davada²¹³; *“...Bir mahkeme kararının gerekçesi, o davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyar; maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantıyı gösterir. Tarafların hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri ve hukuka uygunluk denetimini yapabilmeleri için ortada*

²¹¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 768-187 K., K.T.:08/05/2012.

²¹² Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 1165-446 K., K.T.: 18/10/2018.

²¹³ Sabri Oruç, B. N.: 2014/4863, K.T.:29/09/2016.

usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini kuşkuyla yer vermeyecek açıklıkta gösteren bir gerekçe bölümünün bulunması zorunludur.'' diyerek tarafların ileri sürmüş olduğu görüş ve düşüncelerini yanıtlayacak şekilde açık ve anlaşılır olmasını gerektirecek nitelikte gerekçelendirme yapılması hususunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yargıtay da vermiş olduğu kararlarda, kısa karar ile gerekçeli kararın çelişkili olmasını da bozma nedeni olarak kabul etmektedir.²¹⁴ Uygulamada mahkemelerin iş yoğunluğu ve bir takım imkansızlıklar nedeniyle hakimlerin önce kısa kararı, yani hükmü açıkladıkları gerekçeyi ise daha sonra yazdıkları bilinmektedir. Hakimin hükmü tarafların yüzüne açıkladıktan belki de aylar sonra gerekçeli kararı yazarken, dosyadan ve dosyadaki somut uyuşmazlık ve delillerden uzaklaşarak hükmü değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Bu da kısa karar ile gerekçeli karar arasında çelişkiler olabilmesine neden olmaktadır.

3.2.1.5 Kanun yolunda gerekçeden kaçınma

Bu ihlal şekli, dava konusu olay irdelenmeden, benzer bir dava kararı veya davada yer alan bilirkişi raporunun gerekçesinin değerlendirilmeyip somut olaya uyarlanmadan benimsenmesi, bozma gerekçesinin aynen kabul edilmesi, ısrar kararında ilk atfın benimsenmesi, onama kararlarında üst mahkemeler tarafından ilk derece mahkemesinin gerekçesinin benimsenmesi hallerinde ortaya çıkabilmektedir.²¹⁵

Üst derece mahkemesinin vermiş olduğu kararlar ile ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararlar farklılık göstermektedir. Uyuşmazlığın ilk derece mahkemesinde çözülmesi esastır. Üst derece mahkemeleri, ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararı denetleyerek buna göre bir karar vermektedirler.

Bu noktada istinaf ve temyiz kanun yolunda verilen kararları birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. İstinaf kanun yolu aşamasında, ilk derece mahkemesinin vemiş olduğu istinafa konu edilen kararlar denetlenir. Ayrıca gerekli görüldüğü takdirde uyuşmazlık istinaf mahkemesi tarafından ilk derece mahkemesinin yerine geçilerek yeniden incelenebilecektir.

²¹⁴ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, 1991/7 E., 1992/4, K.T.: .10/04/1992.

²¹⁵ SUNAY, s.36.

Temyiz kanun yolunda ise maddi olaylara ve delillerin değerdendirilmesine girilmeksizin ilk derece mahkemesi kararının hukuki y6nden doğru olup olmadığına bakılmaktadır.

Gerekęeli karar hakkı sadece ilk derece mahkemeleri için değil aynı zamanda istinaf ve temyiz kanun yollarında verilen kararlar için de geçerlidir. İstinaf veya temyiz makamlarınca verilen karar gerekęeleri kısa olabileceği gibi sadece derece mahkemesi kararına da atıf şeklinde olabilmektedir. Bunun içinde ilk derece mahkemesi kararlarında gerekęenin bulunması şarttır.

Dava konusu olay yeteri kadar incelenip değerdendirilmeden s6z konusu mevcut dava hakkında 6ncesinde yapılmış olunan inceleme ve değerdendirmelere bağlı kalınarak bir gerekęe yazılması da aslında bir gerekęesizlik halidir. Benzer bir davanın emsal kararı alınarak veya davada bulunan bilirkişi raporu hakkında bir değerdendirme yapılmaksızın, bozma gerekęesinin aynen kabul edilmesi, ilk derece mahkemesinin kararına atıfta bulunarak ya da 6st yargı mercinin kararı benimsenerek karar verilmesi de bu gerekęesizlięe sebep olmaktadır.²¹⁶

Temyiz kanun yolu incelemesiyle ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararın uygun bulunduğu durumlarda, ilk derece mahkemesi kararının gerekęesi aynen yazılarak veya ilgili karara atıfta bulunularak temyiz aşamasında 6ne s6r6len hususların incelendiğinin belirtilmesi, tarafların 6ne s6rd6ę6 iddia ve savların 6st dereceli mahkeme tarafından değerdendirildiğini bilmeleri noktasında 6nem arz etmektedir. Aksi halde AYM tarafından gerekęeli karar hakkının ihlal edildiği sonucuna varılacaktır.²¹⁷

Kanun yolu denetimi yapan mahkemenin, denetimini yaptığı mahkeme kararına katılması durumunda buna ilişkin kararını ayrıntılı şekilde gerekęelendirme zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna karşın 6st dereceli mahkeme, sonucu değiştirebilecek nitelikteki talebin veya ilk kez kanun yolu aşamasında 6ne s6r6len esaslı iddianın varlığına rağmen ilk derece mahkemesi kararına atıf yaparak o iddiayı geğiştirir ise bu durumda gerekęeli karar hakkını ihlal etmiş olacaktır.

²¹⁶ Ayşen Esen Danacı, B. N.: 2017/17765, K.T.:03/06/2017.

²¹⁷ Sabri Oruç, B.N.: 2014/4863, K.T.: 29/09/2016.

Buna göre üst derece mahkeme kararında gerekçe gösterme yükümlülüğü; alt derece mahkeme kararının gerekçesinin niteliği ve içeriği ile ilgilidir. Alt derece mahkemenin yargılama sırasında taraflar tarafından ileri sürülen iddiaları makul biçimde ele alarak, kararında dayanmış olduğu gerekçeleri detaylı şekilde incelediği hallerde, istinaf veya temyiz talebini reddeden üst derece mahkemenin, alt derece mahkemenin kararının gerekçesini uygun bulması durumunda ayrıntılı gerekçe gösterme yükümlülüğü bulunmamaktadır.²¹⁸

Bir diğer ifadeyle üst derece mahkeme, alt derece mahkeme ile aynı fikir ve düşüncede olması halinde alt derece mahkemenin gerekçesine atıfta bulunarak karar verdiğinde gerekçeli karar hakkını ihlal etmeyecektir. Fakat ilk derece mahkemesi kararının yetersiz gerekçeye sahip olması durumunda, üst derece mahkeme bu karara atıf yaparak geçiştirme yaparsa gerekçeli karar hakkı bakımından adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş sayılacaktır.

İHAM'a göre, ilk derece mahkemesi kararının hukuki ve maddi unsurlarına ilişkin bir sorunun üst derece mahkeme önünde dile getirilmesi halinde, üst derece mahkemenin kararında dile getirilmiş olan iddia veya savın göz önünde bulundurularak incelendiğini ortaya koyacak makul bir gerekçe göstermesi gereklidir.²¹⁹

Kanun yolu incelemesinde ortaya çıkan ve incelenip değerlendirilmemiş iddia ve savları tartışmaktan imtina eden temyiz mercilerinin adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verdikleri bilinmektedir.

Bu konuda AYM önüne gelen aynı davada²²⁰; tıp fakültesinde öğretim üyesi olarak profesör kadrosunda görev yapmakta olan başvuru ayrıca mesai saatleri dışında özel muayenehanesinde hekimlik faaliyeti yürütmektedir. Üniversite yasal düzenlemeler uyarınca 2015 yılı Ocak ayından itibaren başvurucuya üniversite ödeneğini ve ek ödemeleri ödemişir. Başvuru 2547 sayılı Kanun'un geçici 70. maddesinin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurarak, idari işlemin iptali ve yapılmayan ödemelerin yasal faiziyle birlikte tahsil edilmesini istemiştir. İlk derece mahkemesi ise Anayasa'ya aykırılık iddiasını yerinde görmeyerek işin esasına geçip davayı reddetmiştir. Başvuru, kanuni

²¹⁸ Cihangir Yıldız/Türkiye, B.N.: 39407/03, K.T.: 17/04/2018.

²¹⁹ Cihangir Yıldız/Türkiye, B.N.: 39407/03, K.T.: 17/04/2018.

²²⁰ Ayşen Esen Danacı, B.N.: 2017/17765, K.T.: 03/06/2017.

düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğunu belirterek karara karşı istinaf itirazında bulunmuştur. İstinaf Mahkemesi kararı usul ve hukuka uygun bularak itirazı oybirliğiyle reddetmiştir. İstinaf itirazının reddi üzerine başvuru karar düzeltme talebinde bulunmuştur. Karar düzeltme başvurusu da İstinaf tarafından reddedilmiştir. Başvurucu, kanun yolu aşamasında verilen İstinaf Mahkemesi kararında gerekçe bulunmadığını, ayrıca benzer nitelikteki davalarda farklı kararlar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Karar düzeltme aşamasında tesis edilen idari işleme dayanak gösterilen ilgili Kanun'un maddesi Anayasa'ya aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.

İHAM önüne gelen bir davada²²¹; uyuşmazlığın çözümünde belirleyici olan iddia ve savların mutlaka gerekçeli olarak değerlendirilmesi gerektiği, bir üst yargı mercinin iddia ve savı ele alarak açık ve somut bir şekilde yanıtlaması gerektiği halde sessiz kalışının zımni bir ret anlamına mı geldiği yoksa yerel mahkemenin zaman aşımı iddiasını ihmal edip etmediği hususlarının gerekçeden anlaşılmadığını belirterek bu durumun Sözleşme'nin 6/1 maddesi gereğince adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geldiğini ifade etmiştir.

3.2.1.6 Gerekçeye erişimin sağlanamaması

Gerekçeli karar sayesinde davanın tarafları, verilen yargı kararının neden verildiği hakkında bilgi sahibi olup kendilerine tanınan başvuru yollarını kullanabilirler. Ancak bunun için tarafların gerekçeye sağlıklı bir şekilde ulaşabilmeleri şarttır. Gerekçeye erişimin sağlanamaması savunma hakkı ve kanun yolunun etkin bir şekilde kullanılmasının önüne geçer.

İlk derece mahkemesinin gerekçesi öğrenilmeden bir üst yargı mercine başvuruda bulunulmak zorunda kalınması İHAS'ın 6/1 maddesi yönünden ihlale sebebiyet verecektir. Bu şekilde kanun yollarına etkili başvuru yolu engellenmiş olacağı için adil yargılanma hakkının ihlali söz konusu olacaktır.

Taraflara yapılan bildirim ile verilen karardan haberdar olmalarının sağlanması adil yargılanma hakkının bir gereğidir. İHAM, savunma hakkı gereği başvuru yollarının etkili

²²¹ Ruiz Torija/İspanya, B.N.: 18390/91, K.T.: 09/12/1994.

olarak kullanılabilmesi için tarafların gerekçeli karara güvenli bir şekilde ulaşmaları gerektiğini söylemektedir.

İHAM bir kararında²²²; başvuran hakkında mahkumiyet kararının duruşmada yüzüne açıklanmasının ardından, gerekçeli karar başvurucuya tebliğ edilmeden temyiz kanun yoluna başvuruda bulunmak zorunda kalmasının ve kararın gerekçesi kendisine tebliğ edildikten sonra başvurunun temyize konu nedenlerini genişletememesinin, adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verdiğini, gerekçeli karar yükümlülüğünün ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararlara karşı kanun yolu mercine başvuru hakkının etkin olacak şekilde kullanılabilmesi yönünden çok mühim olduğunu belirtmiştir.

İHAM gerekçeli kararın davanın taraflarına süresi içerisinde tebliğ edilmesi yükümlülüğüne büyük önem vermektedir. Bu yükümlülüğün nedeni ise tarafların üst yargı makamlarına kanun yolu başvurusunda bulunurken hak kaybına uğramalarını engellemektir. İHAM'a göre, kanun yoluna etkili olarak başvurulabilmesi için ilk derece mahkemesi kararının süresi içerisinde dava taraflarına tebliğ edilmesi gerekmektedir.²²³

Gerekçeli kararın süresi içerisinde tebliğ edilmemesi halinde taraflar kararın dayanmış olduğu gerekçelerden habersiz şekilde üst yargı mercilerine başvurmak zorunda kalacaklardır. Ancak gerekçe içeren yazılı mahkeme kararının, hüküm tarafların yüzüne açıklandıktan sonraki bir tarihte tebliğ edilmesi, tarafların temyiz kanun yoluna başvuru haklarını engellemiyorsa adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden söz edilemeyecektir.

İHAM konuya ilişkin bir kararında²²⁴; *“öleyda başvurucu, Üst Mahkeme kararının okunduğu duruşmada duydukları ve not ettikleriyle sınırlı olarak hukuki noktalardan temyiz etmek durumunda kalmış ve bu nedenle temyize dayanak olarak genel sebeplerin dışında bir sebep gösterememiştir. Bu sınırlama, birincisi Üst Mahkeme Başkanının açık duruşmada okuduğu kararın gerekçesinin ilk derece mahkemesi kararının gerekçesinden farklı olması, ikincisi Üst Mahkemenin gerekçeli kararının başvurucuya temyiz mahkemesine yapılacak temyiz süresi içinde verilmemiş olması, son olarak başvurucuya temyiz sebeplerini değiştirme imkanı verilmemiş olması biçimindeki üç etmenin bir araya gelmesiyle*

²²² Georgiadis/Yunanistan, B.N.: 21522/93, K.T.: 29/05/1997.

²²³ Deryan/Türkiye, B.N.:41721/04, K.T.: 21/07/2015.

²²⁴ Hadjianastassiou/Yunanistan, B.N.:12945/87, K.T.: 16/12/1992.

oluşturmuştur.'' diyerek gerekçeye erişilememesi ile hem kanun yoluna etkili başvuru hakkının hem de savunma hakkının kısıtlandığını ifade etmiştir.

İHAM'ın önüne gelen davaya konu başka bir olayda²²⁵; askeri sırları açıkladığı gerekçesiyle başvuru iki buçuk yıl hapis cezasına mahkum edilmiş, üst mahkeme bu cezada indirim yaparak beş ay hapis cezasına çevirmiş ve cezayı tecil etmiştir. Başvurucunun tutuklu kaldığı dört buçuk aylık süre de cezadan indirilmiştir. Üst mahkemenin gerekçeli kararı, ancak bir buçuk ay sonra başvurucuya tebliğ edilmiştir. Fakat Askeri Ceza Kanunu'nda yer alan düzenleme, kararın yüze karşı okunmasından sonra kararın en fazla beş gün içinde temyiz edilebileceğini öngörmüştür. Başvurucu üst mahkemenin gerekçeli kararı kendisine tebliğ edilmeden, 5 günlük süre içerisinde kararı temyiz etmiş ve mahkumiyetinin dayanağı olan kanun maddesinin, somut olay gözetilmeden yanlış yorumlandığını ileri sürmüştür. Temyiz mahkemesi, temyiz başvurusunun belirsizlikler içermesi ve üst mahkemenin kararında somut ve belirli bir hata olmadığı gerekçesiyle temyizi reddetmiştir. Başvurucu İHAM'a başvurarak adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.²²⁶ İHAM'da kararında; *''Somut olay değerlendirildiğinde başvuru sahiplerinin kısa kararla birlikte kararın gerekçesini öğrenemediği, dolayısıyla karar gerekçesini bilmeyen başvuru sahiplerinden kısa kararın tefhiminden itibaren istinaf kanun yoluna başvurmalarını beklemenin başvuru sahiplerine ağır bir külfet yüklediği anlaşılmıştır. Bu durumda kanun yolu mercilerinin somut olayın koşullarında istinaf süresini, İcra Mahkemeleri tarafından karar gerekçesi açıklanmadan tefhim tarihinden itibaren başlatmasına ilişkin yorumlarının öngörülemez nitelikte olduğu, başvuru sahiplerinin katlanmak zorunda kaldığı külfetin hedeflenen meşru amaçla orantısız olduğu, dolayısıyla müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.''* gerekçesi ile gerekçeli karar hakkının ihlaline kanaat getirmiştir.

AYM bu konuyla ilgili olarak bireysel başvuru yolu ile önüne gelmiş bir davada²²⁷; sürelerle ilişkin kanun hükümlerinin yorumunda hukuki güvenlik ve istikrar ile mahkemeye erişim hakkı arasındaki hassas dengenin gözetilmesi gerektiğini ifade ederek konunun, orantılılık ilkesi kapsamında ele alınması gerektiği yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Hukuk

²²⁵ Hadjianastassiou/Yunanistan, B.N.: 12945/87, K.T.:16/12/1992.

²²⁷ İhsan Yücel ve Necmiye Anaç, B.N.:2019/12803, K.T.:14/09/2022.

Muhakemeleri Kanunu’nun hükmün kapsamına ilişkin 297. maddesinde belirtilen unsurları taşımayan bir hükmün geçerli bir şekilde tefhim edilmiş sayılamayacağı ve dolayısıyla kanun yoluna başvuru süresinin gerekçeli karar tebliğ edilmeden başlamayacağına işaret eden Anayasa Mahkemesi, karar gerekçesini bilmeyen başvurulardan kısa kararın tefhiminden itibaren istinaf kanun yoluna başvurmalarını beklemenin başvurulara ağır bir külfet yüklediği sonucuna varmıştır.

Türk hukukunda, uygulamada ilk derece mahkemeleri genellikle karar duruşmasında davanın sonucu olan hükmü açıklamakta, gerekçeli kararı ise daha sonra yazarak taraflara tebliğ etmekteydi. İtiraz, istinaf ve temyiz süresinin kararın tefhiminden itibaren işlemeye başladığı durumlarda ise taraflar, herhangi bir hak kaybı olmaması adına esasen usul hukukunda bir karşılığı bulunmayan ancak uygulamada yapılan *süre tutum dilekçesi* olarak bilinen bir dilekçeyle karara karşı itiraz, istinaf ya da temyiz kanun yoluna başvurulduğunu mahkemeye bildirmektedirler. Gerekçeli kararın taraflara tebliği ile de kanun yoluna başvuruya ilişkin ayrıntılı dilekçelerini sunmaktalardı. Süre tutum dilekçesi süresi içerisinde sunulmadığı içinde kanun yolu mahkemeleri tarafından, kanun yolu başvuruları reddedilmekte ve bu durum uygulamada ciddi hak kayıplarına sebep olmaktaydı.

Bu durumun hedeflenen meşru amaçla orantısız olduğu ve bu nedenle mahkemeye başvuru hakkına ölçüsüz müdahale yapıldığına kanaat getiren Anayasa Mahkemesi, bu gerekçelerle başvurulardan Anayasanın 36. maddesi ile güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir.²²⁸

Daha sonra Trabzon 2. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından CMK’nın 231. maddesinin birinci fıkrası ile 273. maddesinin birinci fıkrasının Anayasa’ya aykırı olduğu düşüncesiyle iptalleri istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan inceleme sonucunda; CMK’nın 273. maddesinin birinci fıkrasının iptaline ilişkin başvuru içeriğinde belirtilen hususlara ilişkin yapılan değerlendirme neticesinde ise “... hükmün açıklanmasından itibaren...” ibaresinin Anayasa’nın 13. ve 36. maddelerini ihlal eder nitelikte olduğuna dolayısıyla da söz konusu kuraldaki ibarenin iptaline karar verilmiştir.²²⁹

²²⁸ İhsan Yücel ve Necmiye Anaç, B.N.:2019/12803, K.T.:14/09/2022.

²²⁹ AYM, 2022/144 E., 2023/137 K., K.T.: 26/07/2023.

8. Yargı Paketi kapsamında 7499 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 12 Mart 2024 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), 2004 sayılı İcra İflas Kanunu (İİK), 6100 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HMK), 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)'da kanun yoluna başvuruda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile birlikte artık kanun yoluna başvuru süresi kararın tefhimi ile değil gerekçeli kararın tebliğinden itibaren başlamaktadır. Bu durum tarafların gerekçeye erişiminin sağlanması noktasında önemli bir adım olmakla birlikte artık uygulamada yaşanan ve hak kayıplarına yol açan gerekçeye erişimin sağlanamaması ile ilgili sıkıntıların giderilerek bu hususta İHAM ve AYM tarafından verilen ihlal kararlarının azalacağını düşünmekteyiz.

3.2.1.7 Gerekçenin makul sürede yazılmaması

Makul süre içinde gerekçeli kararın yazılması zorunluluğu İHAM'ın gerekçeli karar hakkı konusunda önemli gördüğü bir kriterdir. Yargılamanın makul sürede yapılması ile gerekçeli kararın makul sürede yazılması zorunluluğu birbiriyle ilişki içerisindedir. Zira makul süre içerisinde gerekçeli karar yazılmadığı zaman adil yargılanma hakkının bir ögesi olan makul süre içinde yargılanma ilkesi de otomatik olarak ihlal edilmiş sayılacaktır.

Gerekçenin makul süre içerisinde yazılmaması, yargılamanın sürüncemede kalmasını, davaların makul sürede sonuçlandırılmamasını ve tarafların uzun süren yargılama nedeniyle yargıya olan güvenlerini sarsmaktadır.

Gerekçenin geç yazılarak taraflara geç ulaştırılması da yargılamanın uzamasına neden olacaktır. İHAS madde 6'da *“... yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir.”* diyerek makul sürenin adil yargılanma hakkının temel unsurlarından birisi olduğunu ifade etmiştir.

İHAM önüne gelen bir davada²³⁰; *“bütün hak arayanlar için geçerli olan bu hükmün amacı bu kişilerin yargılama işlemlerinin sürüncemede kalmasına karşı korumak; özellikle ceza davalarında suçlanan kişinin uzun süre davasının nasıl sonuçlanacağı endişesi ile*

²³⁰ Stogmüller/Avusturya, B.N.: 1602/62, K.T.: 10/01/1969.

yaşamalarını önlemektir.” demiş ve makul sürede yargılamaya ilişkin taraf devletlere yüklenen görevi açıklamıştır.

İHAM yine bir davada²³¹; mahkemenin karar verdikten iki ay sonra taraflara bildirimde bulunmasını eleştirmiş, gerekçenin yazılmasındaki gecikmenin ise mahkemeye atfedilebileceğinden bahisle adil yargılanma hakkının ihlaline karar vermiştir.

AYM de vermiş olduğu bir kararda;²³² *“davanın sonuçlarından yararlanabilmesinin en önemli aşamalarından biri gerekçeli kararın yazılmasıdır. Bu yükümlülük başvurucunun talebine, tutumuna veya sorumluluğuna bağlı olmaksızın mahkemeye aittir. Başvuruya konu olayda yargılamanın tek dereceli yargılama sisteminde 3 yıl 5 ay 23 gün sürdüğü anlaşılmıştır. Başvuruya konu dava, hukuki meselenin çözümündeki güçlük, maddi olayların karmaşıklığı, delillerin toplanmasında karşılaşılan engeller, taraf sayısı gibi ölçütler dikkate alındığında karmaşık olmaktan uzaktır. Bunun yanında yargılamada yedi duruşma neticesinde davanın açılmasından 2 yıl sonra kısa karar tefhim edilmiş ise de tefhim tarihinden gerekçeli kararın yazılmasına kadar 1 yıl 1 aylık süre geçmiştir. Bu durum tek başına yargılama sürecinin uzamasına neden olmuştur.”* diyerek ihlal kararı vermiştir.

3.2.2 Gerekçeli Karar Hakkına Aykırılık Teşkil Etmeyen Durumlar

Yukarıda gerekçeli karar hakkına aykırılık teşkil eden durumları incelemiştik. Bu başlık altında İHAM ve AYM’nin gerekçeli karar hakkına aykırılık olarak değerlendirmedeği, istisnai olarak nitelendirilen durumlar ele alınacaktır. Burada yer verdiğimiz kararlar adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası ile açılan ancak İHAM ve AYM tarafından bir ihlalin var olmadığının tespit edildiği durumlara ilişkindir.

İHAM ve AYM gerekçeli karar hakkının ihlali sonucunu doğurmayan durumları belirleyerek bunların; tarafların bütün iddia ve savunmalarına ayrıntılı şekilde cevap vermeme serbestisi, temyiz mahkemelerince verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmaması ve ülkemizde var olmayan ancak bazı Avrupa Konseyi üyesi

²³¹ Buchholz/Almanya, B.N.: 7759/77, K.T.: 06/05/1981.

²³² Elkin Turizm Tarım Temizlik İnşaat Gıda Yemek Hayvancılık Otomotiv İthalat İhracat Ltd. Şti, B.N.: 2020/6926, K.T.: 31/01/2023.

Ülkelerin yargılama sistemlerinde yer alan jürili yargılama sistemlerinde verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmamasına ilişkindir.

3.2.2.1 Tarafların tüm iddia ve savunmalarına mahkemelerin ayrıntılı cevap vermek zorunda olmaması

Adil yargılanma hakkı bakımından gerekçeli karar hakkı ilkesinin en temel güvencelerinden birisi dava taraflarının iddialarının karşılanması hususudur. Ancak bu, dava taraflarının ileri sürmüş olduğu her iddia ve savunma mahkeme tarafından değerlendirilerek yanıtlanması anlamına gelmeyecektir. Davanın niteliği ve kapsamına göre yargılamanın uzamaması için karara etkisi olmayan hususlar gerekçe kapsamında tartışılmayabilir. Yani yargılama sırasında ileri sürülmüş olan her türlü iddia ve savunma gerekçeli kararda ayrıntılı bir şekilde yer verilmesi beklenilmemelidir.

Anayasa'nın 36. ve 141. maddeleri gereğince mahkemelerin vermiş olduğu her türlü kararın gerekçeli olması yükümlülüğü, yargılamada ileri sürülen tüm iddia ve savlara ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Mahkemelerin gerekçelendirme yükümlülüğü, yargılama sırasında ileri sürülmüş olan iddia ve savunmalara gerekçede ayrıntılı olarak yanıt verilmesi gerektiği anlamına gelmez. Her ne kadar mahkemeler, kendilerine sunulan tüm iddia ve itirazlara kararlarında cevap vermek zorunda değilseler de davanın esaslı sorunlarını incelediklerini verdikleri kararlarda belirtmelidirler.

Bu konuda AYM bir kararında²³³; *“Mahkemelerin anılan yükümlülüğü yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya karar gerekçesinde ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılamaz. Ancak derece mahkemeleri kendilerine sunulan tüm iddialara yanıt vermek zorunda değilse de davanın esas sorunlarının incelenmiş olduğu gerekçeli karardan anlaşılmalıdır.”* demektedir.

İstinaf ve temyiz mahkemelerindeki gerekçeli karar yükümlülüğü, ilk derece mahkemelerinin gerekçeli karar yükümlülüğünden farklıdır. İstinaf ve temyiz kanun yolundan geçerek verilen onama kararlarında, ilk derece mahkemesinin gerekçesi benimsenerek ilgili karara atıf yapılması gerekçeli karar yükümlülüğünün ihlal edildiği

²³³ Yasemin Ekşi, B.N.: 2013/5486, K.T.: 10/01/2019.

anlamına gelmeyecektir. Ancak bu durumda ilk derece mahkemesi kararının yeterli, ilgili, makul ve yasal bir gerekçe göstermesi durumunda geçerlidir.

Ancak davanın sonucuna etkili olan hususlarda, açık ve somut bir şekilde ileri sürülen iddia ve savunmalara makul bir gerekçeyle yanıt verilmesi gerekmektedir. Mahkemenin sonuca etkili kabul ettiği bir husus hakkında yeterli bir yanıt vermemesi ya da yanıt verilmesini gerektiren usul ve esasa dair iddiaları cevapsız bırakması hak ihlaline neden olabilecektir.²³⁴

İlk derece mahkemesi tarafından yapılan yargılama sırasında taraflarca ileri sürülmesine rağmen mahkemece ileri sürülen hususların tartışılmadığı durumlarda istinaf ve temyiz kanun yolu incelemesinde kararın onanması durumunda dahi, bu iddiaların kararı inceleyen yüksek mahkemeler tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.

İdari Davaları Denetleme Kurulu (İDDK), İHAM ve AYM içtihatları doğrultusunda vermiş olduğu bir kararında²³⁵, gerekçede tarafların her türlü iddia ve savunmalarına ayrıntılı şekilde yanıt verilmesinin gerekmediğini, davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikteki taleplerin ise makul bir gerekçe ile yanıtlanması gerektiğini belirtmiştir.

Buna dair Yargıtay bir kararında²³⁶; “*Sanık müdafinin kasten öldürmeye teşebbüs suçu ile ilgili olarak suçun niteliğine, haksız tahrik hükümlerinin tartışılmamasına, takdiri indirim nedenlerinin uygulanmamasının hatalı olduğuna, yağmaya teşebbüs suçu ile ilgili olarak elde edilen delilin hukuka aykırı delil olduğuna, suçun unsurlarının oluşmadığına ilişkin ve yerinde görülmeyen sair temyiz itirazlarının reddiyle...*” diyerek kararı onamıştır.

Derece mahkemeleri, dava konusu maddi vakıa ve olguların ispatlanmasını, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını, delillerin değerlendirilmesini, varılan kanaati ve kullandığı takdir yetkisinin sebeplerini makul bir şekilde gerekçelendirmek zorundadır.

Adil yargılanma hakkı bağlamında gerekçeli karar güvencesinin temin edildiğinden söz edilebilmesi için oluşturulan gerekçelerde bir keyfilik görüntüsünün olmaması ve makul bir biçimde gerekçe gösterilmesi icap etmektedir. Bu durum mahkemelerin söz konusu yükümlülüğü yargılama safhasında taraflarca ileri sürülen bütün iddia ve savunmalara, karar

²³⁴ Sencer Başat ve diğerleri, B.N.: 2013/7800, K.T.:18/06/2014.

²³⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2018/2316 Esas, 2020/278 Karar, K.T.: 06/02/2020.

²³⁶ Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 2016/5297 Esas, 2017/1976 Karar, K.T.:29/05/2017.

gerekçesinde ayrıntılı şekilde cevap vermesi gerektiği şeklinde yorumlanamaz. Ancak davanın esaslı unsurlarının incelenmiş olduğu derece mahkemelerinin gerekçeli kararından anlaşılmalıdır. Diğer bir ifadeyle gerekçelendirme açısından; mahkemelerin yargılamanın sonucuna tesir edecek vakıa, olgu ve delillere ilişkin kararında bu hususlara ayrıntılı cevap vermeli ancak bu durum davanın tüm detaylarına gerekçede yer verilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.²³⁷

Tarafların ileri sürmüş oldukları iddiaların incelenmesi konusunda AYM'nin vermiş olduğu kararlarda²³⁸, İHAM'ın yaklaşımını benimsediği, tarafların her türlü iddia ve savunmalarının kararın gerekçesinde ayrıntılı bir şekilde yanıt verilmesine değil de dava ile ilgili esaslı unsurların incelenerek yanıt verilmesi gerektiğini belirttiği görülmektedir.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Sözleşme ve ek protokoller ile koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin iddialar ile dava taraflarının uyuşmazlığın sonucuna etki edebilecek her türlü iddialarının gerekçeli kararda yanıtlanması gerektiğini belirtmiş aksi halde gerekçeli karar hakkı ilkesine aykırı davranılması nedeniyle adil yargılama hakkının ihlaline sebebiyet verilebileceğini belirtmiştir.²³⁹

İHAM bu konuya ilişkin bir kararında²⁴⁰; cinayet işlediği gerekçesiyle yargılanan başvuru, biçimsel nitelikteki bir eksiklik olarak, tutuklama emrinde kaşe ve imza bulunmaması durumunun ulusal mahkemeler tarafından değerlendirilmediği iddiasıyla adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. İHAM biçimsel nitelikte bulunan bir eksikliği esasa etki edecek nitelikte bir olgu olarak değerlendirmeyerek ihlal iddiasını yerinde görmemiş ve kararında şöyle demiştir: “Söz konusu kusurun maddi olmaktan çok biçimsel nitelikte olduğu, yetkili mahkeme tarafından hızla düzeltildiği ve Yargıtay'ın bunu incelediği ve tutuklama kararının hukuka aykırı olması nedeniyle Mahkeme, bu iddianın temel nitelikte olmadığı ve bu nedenle Anayasa Mahkemesi tarafından özel ve açık bir yanıt verilmesini gerektirmediği kanaatindedir.”

²³⁷ AKÇA, Tahir, “İdari Yargıda Gerekçeli Kararın Unsurlarına İlişkin Mevzuat Analizi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, s.117.

²³⁸ Yasemin Ekşi, B.N.: 2013/5486, K.T.: 04/12/2013.

²³⁹ Buzescu/Romania, B.N.: 61302/00, K.T.: 24/05/2005.

²⁴⁰ Muğosa/Karadağ, B.N.: 6522/12, K.T.: 21/09/2016.

İHAM başka bir kararında²⁴¹; sanığın savunmasına katkısı ve isnat edilen eylemin suç oluşturup oluşturmadığı noktasında önemli bir delil olan bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesi tarafından hukuka aykırı bir biçimde reddedildiğine ilişkin iddianın, istinaf mahkemesince göz ardı edilip edilmediğinin kararın gerekçesinden anlaşılamadığını; bir başka ifade ile söz konusu savunmanın özel ve açık bir cevap verilmeyi gerektirmesi karşısında bu cevabın verilmemesini adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirerek ihlal kararı vermiştir.

Anayasa Mahkemesi ise bir kararında²⁴²; *“Mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvurunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihlaline neden olacaktır.”* diyerek ilk derece mahkemesinin, başvurunun esaslı bir iddiasını kararında tartışmamış olmasını gerekçeli karar hakkının ihlaline sebebiyet verdiğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi yine bir kararında²⁴³; *“....Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. Muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte bulunması hâlinde davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”* diyerek hükme etki edebilecek unsurların makul bir gerekçe ile gerekçeli kararda cevaplanması karşılanması gerektiğini yoksa davanın sonucu üzerinde etkili olabilecek bir unsurun aydınlatılmamasının bir hak ihlaline neden olabileceğini belirtmiştir.

Mahkemeler gerekçeli kararlarında, hüküm üzerinde etkili olabilecek nitelikteki esaslı unsurları deliller ile değerlendirerek ortaya koymak zorundadırlar. Bu durum yargılama aşamasında oluşabilecek her türlü keyfiyeti önlemenin en etkili yoludur. Mahkemelerin taraflar yönünden dile getirilen her türlü her iddia ve savı yanıtlamak zorunda olmadıkları

²⁴¹ Krasulya/Rusya, B.N.: 12365/03, K.T.: 22/02/2007.

²⁴² Aziz Turhan, B.N: 2012/1269, K.T.: 08/05/2014.

²⁴³ Aziz Bankur ve Diğerleri, B. N.: 2018/25145, K.T.: 14/06/2023.

yönündeki takdir hakları, hükmün verilmesine esas teşkil edebilecek unsurları yeteri kadar açık bir şekilde ortaya koyma yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz.

AYM de yukarıda incelemiş olduğumuz kararlardan görüleceği üzere, gerekçeli karar hakkı yönünden inceleme ve değerlendirmelerde bulunurken yeterli ve makul gerekçe kavramına atıf yapmakta ancak Anayasa’da koruma altına alınan gerekçe yükümlülüğünün yargılama sırasında dile getirilen her türlü iddia ve savın ayrıntılı olarak yanıtlanması anlamına gelmediğini de vurgulamaktadır.

3.2.2.2 Temyiz mahkemeleri tarafından verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmaması

Yukarıda mahkeme kararlarının gerekçeli olması zorunluluğundan bahsetmiştik ancak bu zorunluluğun üst derece mahkeme kararları bakımından istisnai olan durumları vardır. Bu istisna, ilk derece mahkemesinin kararlarını inceleyen ya da ilk derece mahkemesinin yerine geçerek yeni bir hüküm kuran istinaf mahkemesi kararları ile derece mahkemesinin vermiş olduğu hükmü hukuka aykırı bularak ortadan kaldıran temyiz mahkemesinin bozma kararlarını kapsamamaktadır.

Söz konusu istisna teşkil eden durum sadece üst derece mahkemesinin, yargılamayı yapan mahkeme kararını benimseyerek hukuka uygun bulması halinde gerekçe göstermeksizin kararı onaması halinde mümkün olmaktadır.

Yukarıda gerekçenin anayasa ve yasalara dayanan bir yükümlülük olduğundan ve kararlarda tarafları ve kamuoyunu tatmin etmeyen gerekçe bulunmaması halinin ise kesin olarak mutlak bozma sebebi olduğundan bahsetmiştik. Ancak bunun istisnası olarak istinaf veya temyiz kanun yolu incelemesinde, derece mahkemesinin kararı hukuka uygun bulunarak onandığı takdirde, kanun yolu mahkemesinin bu onama kararı için ayrıca detaylı bir açıklama yapması beklenmemektedir.

İHAM’ın vermiş olduğu kararlara göre²⁴⁴, üst derece mahkemesi, kendisine yapılan itirazlar sonucunda yapılan başvuruyu reddetmesi halinde davanın taraflarına kanun yoluna başvuru haklarını etkin olarak kullanabilmeleri için yeterli bir gerekçe göstermek zorundadır.

²⁴⁴ Onur Durmuş ve Diğerleri/Türkiye, B.N.: 31575/07, K.T.: 09/04/2013.

İHAM, ilk derece mahkemeleri ile yüksek yargı mercilerinin gerekçe gösterme yükümlülükleri arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu durumda temyiz mahkemelerinin, yargılama sürecinin seyrini değiştirmeyecek, somut olayın temellendirilmesi hususunda herhangi bir katkı sağlamayacak olguları bir gerekçe göstermeksizin sadece ilgili yasa maddesine atıf yaparak reddetmeleri halinde gerekçe gösterme yükümlülüğünü karşıladıklarına karar vermiştir.²⁴⁵

Makul, yasal ve yeterli bir gerekçe içeren ilk derece mahkemesi kararının temyiz yolu incelemesine konu edilmesi halinde, yeni ileri sürülen ve değerlendirilmesi olayın esasına ilişkin olan bir iddia ileri sürülmediği sürece, üst derece mahkemecisinin kanun metnine atıf yaparak kararı reddetmesi, ilk derece mahkemesi kararının gerekçesini benimseme anlamına geleceğinden ihlal niteliği taşımayacaktır.

İHAM bir kararında²⁴⁶; *“Mahkeme, adaletin uygun şekilde uygulanmasıyla bağlantılı bir ilkeyi yansıtan yerleşik içtihadına göre, mahkeme kararlarının dayandıkları gerekçeleri yeterince belirtmesi gerektiğini yineler. Bu gerekçe gösterme yükümlülüğünün ne ölçüde uygulanacağı, kararın niteliğine göre değişebilir ve davanın koşulları ışığında belirlenmelidir. Madde 6. madde 1. fıkra, mahkemeleri kararları için gerekçe göstermekle yükümlü kılarsa da her argümana ayrıntılı bir cevap verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılamaz. Bu nedenle, bir temyiz mahkemesi temyizi reddederken, ilke olarak alt mahkemenin kararının gerekçelerini basitçe onaylayabilir.”* diyerek bu hususa değinmiştir.

AYM de buna ilişkin bir kararında²⁴⁷; *“Temyiz mercilerinin kararlarının tamamen gerekçeli olması zorunlu değildir. Temyiz mercinin, yargılamayı yapan mahkemenin kararıyla aynı fikirde olması ve bunu ya aynı gerekçeyi kullanarak ya da basit bir atıfla kararına yansıtması yeterlidir. Burada önemli olan husus, temyiz mercinin bir şekilde temyizde dile getirilmiş ana unsurları incelediğini, derece mahkemesinin kararını inceleyerek onadığını ya da bozduğunu göstermesidir. Somut olayda, Mahkemece, tarafların iddia ve savunmaları ile tüm dosya kapsamı dikkate alınarak, hukuk kuralları ile toplu iş sözleşmeleri yorumlanmak suretiyle davanın red2dine karar verilmiştir. Yargıtay tarafından da Mahkemece verilen kararın gerekçesine atıf yapılarak ve bu gerekçe kabul edilerek hüküm onanmıştır.*

²⁴⁵ Sale/Fransa, B.N.: 39765/04, K.T.: 21/03/2006.

²⁴⁶ Ruiz Garcia/İspanya, B.N.: 30544/96, K.T.: 21/02/1999.

²⁴⁷ Yasemin Ekşi, B.N.: 2013/5486, K.T.: 04/12/2013.

Dolayısıyla Mahkeme ve Yargıtay kararlarının gerekçesiz olduğundan da söz edilemez.” diyerek İHAM’ın içtihatları doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

AYM yine bir kararında²⁴⁸; ‘‘...Öte yandan temyiz mercilerinin kararlarının tamamen gerekçeli olması zorunlu değildir. Temyiz mercinin yargılamayı yapan mahkemenin kararıyla aynı fikirde olması ve bunu ya aynı gerekçeyi kullanarak ya da basit bir atıfla kararına yansıtması yeterlidir. Burada önemli olan husus, temyiz mercinin bir şekilde temyizde dile getirilmiş ana unsurları incelediğini, derece mahkemesinin kararını inceleyerek onadığını ya da bozduğunu göstermesidir.’’ demektedir.

Sonuç itibari ile İHAM, üst yargı mercilerinin ilk derece mahkemesi kararlarını onaylaması durumunda gerekçesizlik halini bir ihlal nedeni olarak nitelendirmeyip, yalnızca kararın incelendiğinin onaylama kararından anlaşılabilir olmasının yeterli olduğunu ifade etmektedir.

3.2.2.3 Jürili yargılama sistemleri tarafından verilen kararların gerekçelendirme zorunluluğunun olmaması

Ülkemizde yargılama yetkisi, bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Delilleri değerlendirerek vicdani kanaatine göre hüküm oluşturacak kişiler hakimlerdir. Ancak Avrupa’da ceza davalarında, delillerin tartışıldığı ve kararın jüri adı verilen ve halktan seçilen kişiler tarafından oylanarak verildiği sistemler de vardır. Bu sistem Türk yargı sisteminde mevcut olmayan ancak İHAS’a taraf olan Avrupa ülkelerinde olan jürili yargılamalara ilişkindir.

Bu sistemde kural olarak hüküm odaklı bir yargılama izlenir. Zira burada suçun sübutuna ilişkin varılacak sonuç önemlidir. Bu sistemde gerekçe arayışı söz konusu değildir. Bu sebeple de hükmün gerekçesi olmayacaktır. Ülkemizde jürili yargılama sistemi bulunmadığı için Anayasa Mahkemesi’nin bu hususta vermiş olduğu bir karar bulunmamaktadır.

İHAM bu konuda vermiş olduğu bir kararında²⁴⁹; ceza yargılamasında bulunan jürinin mahkumiyet kararında gerekçe göstermemesi durumunu, yargılama sırasında jüriye

²⁴⁸ Ahmet Sağlam, B.N.: 2013/3351, K.T.: 18/09/2013.

²⁴⁹ Planka/Avusturya, B.N.:25852/94, K.T.:15/05/1996.

yanıtlaması için detaylı şekilde sorular sorulduğu için adil yargılanma hakkı kapsamında İHAS'a aykırı bulmamıştır.

Ancak İHAM başka bir kararında ise²⁵⁰; adil bir yargılama yapılabilmesi için sanık ve halkın verilen kararı anlayabilmesini sağlayacak yeterli güvencelerin mevcut olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu usuli güvenceler, jüri üyelerine sunulan delillerle veya hukuki sorunlarla ilgili talimatlar vermek, açıklamalar yapmak veya hakim tarafından belirli ve müphem olmayan ve kararı oluşturmaya veya jürinin cevaplarındaki gerekçe eksikliğini telafi etmeye yönelik sorular sormaktan ibaret olabilir. Bu nedenle, jürili sistemlerde gerekçesiz karar verebilme yetkisinin sınırı, verilen kararın anlaşılabilir olarak adil yargılanma hakkına saygı gösterilmesi şeklinde belirlenmiştir.

3.2.3 Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçeli Olması Zorunluluğu

Sözleşme metni ile İHAM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümüleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. AYM de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve İHAM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerekse İHAM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dahil edilen ilke ve haklara Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir.²⁵¹

Anayasa'nın 36/1 maddesinde herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 36. maddesine *adil yargılanma* ibaresinin eklenmesine ilişkin düzenlemenin gerekçesinde, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerce güvence altına alındığı hususuna atıfta bulunularak adil yargılanma hakkının madde metnine dahil edildiği vurgulanmıştır. Nitekim İHAM'ın birçok kararında, gerekçeli karar hakkının Sözleşme'nin 6/1 maddesindeki hakkaniyete uygun yargılanma hakkı kapsamında yer aldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla gerekçeli karar hakkının Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmelidir.²⁵²

²⁵⁰ Taxquet/Fransa, B.N.: 926/05, K.T.: 16/11/2010.

²⁵¹ Güher Ergun ve diğerleri, B.N.: 2012/13, K.T.: 02/07/2013.

²⁵² Abdullah Topçu, B.N.: 2014/8868, K.T.: 19/04/2017.

Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında da *"Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır."* denilerek bütün mahkemelere kararlarını gerekçeli yazma yükümlülüğü yüklenmiştir. Bu zorunluluk ülkemizde yüksek mahkeme olarak görev yapan Anayasa Mahkemesi kararları için de geçerlidir. Anayasa Mahkemesi de kararlarını verirken kararlarında yukarıda belirttiğimiz nitelikte gerekçe gösterme yükümlülüğü altındadır. Anayasa'nın bütünlüğü ilkesi gereği anılan Anayasa kuralı da gerekçeli karar hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmalıdır.²⁵³

Anayasa'nın 141/3 hükmü gereğince hangi kararların gerekçeli yazılacağı açıkça belirtilmektedir. Anayasa ile koruma altına alınan bu kuralın bir istisnası bulunmamaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi kararları da gerekçesi yazılmadan açıklanamayacaktır.

Kararların gerekçeli yazılması zorunluluğu mahkemeler açısından bir görev iken, bireyler açısından bir hak niteliği taşımaktadır. Bireyler bakımından bir "hak" olan gerekçe ilkesi, mahkemeler yönüyle Devlet bakımından bir "yükümlülük" yani bir "görev" anlamına gelmektedir.²⁵⁴

Anayasa Mahkemesi, mahkeme kararlarının gerekçeli olması ilkesinin, adil yargılanma hakkının bir gereği olduğunu ve derece mahkemelerinin, dava konusu maddi olay ve olguların kanıtlanmasını, delillerin değerlendirilmesini, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını, uyuşmazlıkla ilgili vardığı sonucu, sonuca varılmasında kullandığı takdir yetkisinin sebeplerini makul bir şekilde gerekçelendirmek zorunda olduğunu ifade etmiştir.

AYM, gerekçeli karar ilkesine oldukça önem atfetmiş ve sık sık ihlal kararlarına konu etmiştir. Buna ilişkin bir kararında,²⁵⁵ *"mahkemeler kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtme yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülük, tarafların temyiz hakkını kullanabilmeleri için gerekli olmasının yanı sıra tarafların, muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda, toplumun kendi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerinin sağlanması için de gereklidir."* diyerek adil

²⁵³ Abdullah Topçu, B.N.: 2014/8868, K.T.: 19/04/2017.

²⁵⁴ ÖZKAN, Doç. Dr. Gürsel, "Danıştay İçtihatlarına Göre Gerekçenin Önemi", *Türkiye Adalet Akademisi*, 2021, s.2.

²⁵⁵ Sencer Başat ve diğerleri, B.N.: 2013/7800, K.T.:18/06/2014.

yargılama hakkının güvencesi kapsamında değerlendirdiği gerekçeyi, mahkemeler açısından bir yükümlülük olarak değerlendirmiştir.

AYM'ye göre bir yargılamada usule ilişkin koruma sağlayan adil yargılanma hakkının önemli unsurlarından biri olan gerekçeli karar hakkı, kişilerin adil bir şekilde yargılanarak kararların denetlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır.²⁵⁶

AYM, Anayasa'da bulunan temel hak ve hürriyetlerin etkili bir şekilde korunması için, yargılama yapan mahkemelerin Anayasa'nın 36. maddesine göre "dava taraflarının dayanaklarını, iddialarını ve delillerini etkili bir biçimde inceleme görevi" olduğunu, bir mahkemenin, tarafların iddialarına cevap vermekten ve temel şikayetlerini inceleyerek değerlendirmekten kaçınması halinde yargılamanın hakkaniyete uygun olarak yapılması hakkı yönünden ihlal edilmiş olacağını birçok kararında İHAM kararlarına atıf yaparak ifade etmiştir.²⁵⁷

Diğer yandan AYM vermiş olduğu kararlarda gerekçeli karar yazma yükümlülüğünün neden gerekli olduğunu da açıklamıştır. Mahkemeye göre, bu yükümlülüğün, tarafların temyiz hakkını kullanabilmeleri için gerekli olmasından öte tarafların, yargılama sırasında ileri sürmüş oldukları iddia ve savların kurallara uygun bir şekilde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik toplumda, toplumun kendisi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerinin sağlanması açısından gerekli olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸

Anayasa Mahkemesi'ne göre yargı kararlarının gerekçeli olması, dava taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve yargıya güven duymalarını sağlamaktadır.²⁵⁹

AYM, belirli bir davaya ilişkin olarak gerekçede delilleri değerlendirme, inceleme ve söz konusu delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisinin yargılamayı yapan mahkemelere ait olduğunu, kendi görevinin ise başvuruya konu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının ve adil bir şekilde yürütülüp yürütülmediğinin değerlendirilmesi olduğunu belirtmektedir. Aslında bu değerlendirmeyi yaparken,

²⁵⁶ Sencer Başat ve diğerleri, B.N.: 2013/7800, K.T.:18/06/2014.

²⁵⁷ Oğuz Tatış ve diğerleri, B.N.: 2013/4186, K.T.: 15/10/2014, Kuznetsov/Rusya, B.N.:184/02, K.T:11/4/2007.

²⁵⁸ Ahmet Gökhan Rahtuvan, B.N.: 2014/4991, K.T.: 20/06/2014.

²⁵⁹ Mustafa Kahraman B.N.:2014/2388, K.T.:04/11/2014.

kendisinin işin esasına girerek inceleme yapan bir tür ilk derece mahkemesi veya onu denetleyen bir temyiz veya itiraz merci olmadığını, sadece yargılamayı tüm aşamaları ile adil yargılanma boyutuyla değerlendiren bir yüksek mahkeme olduğunu önemle belirtmiştir.²⁶⁰

Sonuç olarak AYM, yargı mercilerinin kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtmekle yükümlü olduklarını ifade etmiştir.²⁶¹ AYM, kararların gerekçeli olma zorunluluğunu İHAM içtihatlarına da atıf yaparak ortaya koymuş, böylelikle İHAM ile benzer şekilde hareket etmeyi tercih etmiştir. Gerekçenin yargıya güven duyma, tarafları bilgilendirme ve kanun yoluna başvuru hakkının etkin kullanılması boyutunu sık sık dile getirmiştir. Ayrıca kararlarında temyiz merci olmadığını belirten AYM'nin uyuşmazlıkları adil yargılanma hakkı boyutu ile ele alma şeklinin de İHAM ile benzer olduğunu görmekteyiz.

Yargı kararlarının gerekçeli olması, mahkemeler açısından bir zorunluluk olmasının ötesinde artık bireyler açısından da bir hak olarak tanımlanmıştır. Günümüzde mahkemelerin vermiş oldukları kararların gerekçeleri hem ulusal, hem de uluslararası yargı yerlerinin sıkı denetimindedir.

Bu nedenle de ülkemizdeki yargı sisteminin gelişimi ve saygınlığı için hakimlerin gerekçeli karar hakkı açısından insan haklarını temele koyan bir bakış açısı geliştirmeleri gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi kararlarının dahi gerekçeli olması zorunluluğu karşısında yasa uygulayıcı olan hakimlerin karar verirken İHAM ve AYM'nin içtihatlarında belirlemiş olduğu kriterlere uygun olarak gerekçe yükümlülüklerini yerine getirmeleri çok önemlidir.

Bu noktada temel hak ve hürriyetlerin zengin bir şekilde düzenlendiği Anayasa ve İHAS hükümleri doğrultusunda kararlar veren Anayasa Mahkemesi'ne büyük görev düşmektedir. AYM tarafından, İHAS'ın bağlayıcılığından kaynaklanan bu yükümlülüğün, İHAM içtihatlarının kabaca somut olaya uygulanması veya doğrudan emsal alınması şeklinde değil de söz konusu içtihatlarda yer alan temel hak ve ilkelerle aslında ulaşılmak istenen amacın

²⁶⁰ Kamuran Çörtük, B.N.: 2014/9817, K.T.:26/02/2015.

²⁶¹ Hadjianastassiou/Yunanistan, B.N.: 12945/87, K.T: 16/12/1992.

saptanarak ilgili davaya uygulanması şeklinde yerine getirilmesi, ülkemizdeki yargı kararlarının gelişimi ve saygınlığı için önem arz etmektedir.

3.3 GEREKÇELİ KARAR HAKKININ DİĞER HAK VE ÖZGÜRLÜKLERLE İLİŞKİSİ

Temel bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkı, her zaman insan haklarıyla birebir temas halinde olmuştur. ‘‘Adil yargılanma hakkı, tek bir hak olmayıp bir yargısal temel haklar demetidir.’’²⁶² ifadesi, adil yargılanma hakkının diğer temel hakların oluşumu ve korunmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Yargılamanın zorunlu bir unsuru olarak görülen gerekçeli karar, hem bir ilke hem de İHAM ve AYM içtihatları ışığında adil yargılamanın unsuru olarak bir hak niteliğindedir. Her iki yönüyle gerekçeli karar, bütün temel hak ve özgürlüklerin değerlendirildiği bir hukuki metin olması bakımından da büyük önem arz etmektedir.

Hukuki dinlenilme hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, adalete erişim hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma ve adil yargılanma hakkı gibi diğer temel hak ve özgürlüklerle de yakın ilişkide bulunan gerekçeli karar hakkı, dava tarafları açısından kişiye bağlı bir hak, hukuki açıdan bir ilke, mahkemeler nezdinde de bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahkeme karar gerekçelerinin makul, yasal ve yeterli olmaması, adil yargılanma hakkının yanı sıra diğer temel hakların ihlaline de neden olmaktadır. Gerekçeli karar hakkıyla ilgili olarak yapılan bireysel başvuru kararlarını incelediğimizde; diğer temel hak ve özgürlükler ile ilgili verilen kararlarda, makul, yasal ve yeterli gerekçelendirme yapılmaması sonucunda söz konusu temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesinin yanında gerekçeli karar hakkının da ihlal edildiği görülmektedir.²⁶³

İHAM, insan haklarını yorumlarken geniş bir çerçeveden bakmaktadır. Gerek İHAM gerekse AYM, sadece adil yargılanma hakkı kapsamında kalan haklar için değil kapsam dışında kalan diğer hakların korunmasına yönelik kararlarında da gerekçenin ilgili ve yeterli

²⁶² YEŞİLOVA, Bilgehan, ‘‘Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği’’, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 86, 2010, s.50.

²⁶³ YÜZBAŞIOĞLU, Prof. Dr. Necmi, ‘‘Gerekçeli Kararın Anayasal Boyutları’’, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, s.35.

olup olmadığını dikkate almaktadırlar. Özellikle yaşam hakkı, kötü muamele yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda İHAM, bu hakların önemini gözeterek gerekçelendirmenin özenli bir şekilde yapılması gerektiğini, bu haklara ilişkin yapılan müdahalelerde gerekçenin ilgili ve yeterli olmasının büyük önem arz ettiğini vurgulamıştır.²⁶⁴

İHAM, yaşam hakkı ile ilgili vermiş olduğu bir kararda, İHAS madde 2'yi 1. madde ile birlikte yorumlamış ve devleti şüpheli ölümleri etkili bir şekilde soruşturma yükümlülüğü altına sokmuştur.²⁶⁵ Etkili bir soruşturmadan söz edilebilmesi için soruşturmanın bağımsız, makul bir hızla yürütülmesi, somut olayda kullanılan kamu gücünün yeterince gerekçelendirilip gerekçelendirilmediğinin ve yasa dışı olup olmadığının tespitinin sağlanabilmesi gerektiğini belirterek, bu gerekliliğin sadece soruşturma aşamasını değil, yargılama aşamasını da kapsadığını ve gerekçelendirme yükümlülüğünün özenli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁶

Gerekçeli karar hakkı ile bağlantılı haklardan olan İHAS'ın 5. maddesinde düzenlenen kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da gerekçeli karar hakkı ihlalleriyle birlikte sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bu madde, özgürlükten yoksun bırakmanın keyfiyetine karşı getirilen genel bir güvenceyi oluşturmaktadır. Bu bağlamda İHAM ulusal hukuk, Sözleşme ile uyumlu olsa dahi özgürlükten yoksun bırakma için yargılama yapan mercilerin ilgili ve yeterli gerekçe sunma yükümlülükleri bulunduğunu belirtmiştir.²⁶⁷

Bu konuya ilişkin İHAM bir kararında²⁶⁸; ‘‘...yargı mercilerinin, uzun süren tutukluluğa izin veren kararlarında gerekçelere yer vermemelerinin Sözleşme'nin 5/1 maddesinde öngörülen keyfilikten korunma ilkesine uygun olmayacağı kanaatindedir.’’ şeklinde ifade ederek amacın keyfiliğe engel olunması olduğunu vurgulamıştır.

Konuyla ilgili olan ve tutuklama tedbirlerinde sık sık değinilen kaçma şüphesi ile ilgili bir kararda da İHAM²⁶⁹; ‘‘Kaçma riski; kişinin karakteri, ahlaki yapısı, evi, mesleği,

²⁶⁴ Anusca/Moldova, B.N.: 24034/07, K.T.: 18/08/2010.

²⁶⁵ Dodov/Bulgaristan, B.N.: 59548/00, K.T.:17/01/2008.

²⁶⁶ Hugh Jordan/Birleşik Krallık, B.N.: 24746/94, K.T.: 14/05/2001.

²⁶⁷ Yağcı ve Sargın/Türkiye, B.N.: 6/1994/453/533-534, K.T.: 08/06/1995.

²⁶⁸ Stasaitis/Litvanya, B.N.: 47679/99, K.T.: 21/06/2002.

²⁶⁹ Neumeister/Avusturya, B.N.: 1936/63, K.T.: 27/06/1968.

malvarlığı, aile bağları ile ilgili etkenler ve kovuşturulduğu ülkedeki her türlü bağlantısı ışığında değerlendirilmelidir.” diyerek tutuklama nedeni olarak sayılan kaçma şüphesi kavramını, ulusal mahkemelerin nasıl gerekçelendirmesi gerektiğini belirtmiştir.

İHAM, kişilerin meslek hayatına dair yapılan kısıtlamaları İHAS’ın 8. maddesi çerçevesinde ele almış ve ulusal hukuk makamlarının müdahalenin gerekliliği noktasında takdir hakkına sahip olduğunu ifade ederek bunun yeterli ve etkili bir biçimde gerekçelendirilip gerekçelendirilmediğini denetleme yetkisinin de kendisinde olduğunu belirtmiştir.²⁷⁰ Özel hayata saygı hakkının usul boyutunu ilgilendiren bu yorum, temel insan hakkına müdahale eden karar veya tedbirin de adil ve hakkaniyete uygun yapılması gerektiği anlamına gelmektedir.²⁷¹ Bunun amacı da aslında 8. maddede korunan hakka keyfi olarak müdahale edilmesinin önlenmesidir.

Gerekçeli karar hakkının mülkiyet hakkı ile ilişkilendirildiği başvurular da mevcuttur. Örneğin İHAM’a yapılan bir başvuruda²⁷²; başvuruçuların mülkiyetlerinde bulunan arazilerin, baraj yapılması için kamulaştırılması sonrasında baraja yakın mesafede bulunan taşınmazların ekonomik ve sosyal yönden kullanılamadığı iddiasıyla dava açılmıştır. Dosyaya istenen bilirkişi raporunda arazilerin değer düşüklüğü %40 olarak belirlenmiş, ilk derece mahkemesi hiçbir gerekçe göstermeden değer düşüklüğünün %15-20 olduğuna karar vermiş ve söz konusu karar üst derece mahkemesi tarafından onanmıştır. Başvuruçular, bu gerekçesizlik karşısında mülkiyet hakkı ihlali iddiasında bulunmuşlardır. İHAM da bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesini bağlamadığını kabul etmekle birlikte değer düşüklüğü oranında yaptığı tenzilatı da gerekçelendirmesinin gerektiğini ifade etmiştir.

İHAM kararlarından, gerekçeli karar hakkının temel dayanağının adil yargılanma hakkı olmasına rağmen bu hakkın yalnızca adil yargılanma hakkı ile sınırlı olmadığını ve diğer insan hakları ile de ilişkili olduğunu görüyoruz. Zira gerekçeli kararlar, mahkeme önüne taşınan ihtilaflarda gerek adil yargılanma hakkının gerekse Sözleşme ile güvence altına alınan diğer haklara ilişkin usuli güvencelerin gözetilmesine yönelik olarak İHAM’ın sağlıklı bir değerlendirme yapmasına elverişli zemin hazırlar ve Mahkeme’nin müdahalesini minimize eder. Yukarıda mahkemeler tarafından verilen bütün kararların gerekçeli olması

²⁷⁰ Z./Finlandiya, B.N.:22009/93, K.T.: 25/02/1997.

²⁷¹ Taşkın ve diğerleri/Türkiye, B.N.: 46117/99, K.T.: 10/11/2004.

²⁷² Kutlu ve diğerleri/Türkiye, B.N.: 51861/11, K.T.: 13/12/2016.

gerektiğinden bahsetmiştik. Bu noktada mahkemeler, önlerine gelen temel hak ve özgürlüklerle ilgili vermiş oldukları kararlarda, gerekçelendirme yükümlülüğüne sahip olmakla birlikte, İHAM ve AYM içtihatları ile uyumlu olacak şekilde makul, yasal ve yeterli bir gerekçe sunmalıdırlar.

Mahkeme kararlarının makul, yasal ve yeterli bir gerekçeden yoksun olması, adil yargılanma hakkının yanında diğer temel hakların ihlaline de neden olmaktadır. Hak ihlallerine yönelik bireysel başvuruların neticelerini incelediğimizde gerekçeli karar hakkı ihlallerinin diğer temel hakların ihlaline de neden olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin mahkeme, mülkiyet hakkına ilişkin bir karar verdiğinde bu kararın gerekçesinin makul, yasal ve yeterli bir gerekçeden yoksun olması, mülkiyet hakkının ihlal edilmesinin yanında gerekçeli karar hakkının ihlaline de sebebiyet vermektedir.

İHAM bu kararlarda, adil yargılanma hakkı kapsamında gerekçeli kararın yalnızca asgari standartlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ancak diğer temel hakların ihlali sonucunu doğurabilecek davalarda, yargılama mercilerinin özenli gerekçelendirme ile yükümlü olduklarını vurgulamaktadır. Zira İHAM, insan haklarını yorumlarken büyük bir pencereden bakmaktadır. Özgürlük ve güvenlik hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda İHAM, bu hakların önemini gözeterek gerekçelendirmenin özenli bir şekilde yapılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁷³

²⁷³ Öneriyıldız/Türkiye, B.N.: 48939/99, K.T: 30/10/2004.

4. SONUÇ

Yargı organlarının temel görevi, gerekçeli nihai karar ile uyuşmazlığı sonlandırmaktır. Çalışmamızın konusunu oluşturan gerekçeli karar hakkı, ulusal ve uluslararası düzenlemeler bakımından yargı organları için bir yükümlülüktür. Yargı kararlarının ulusal ve uluslararası alanda saygın bulunarak benimsenmesi tatmin edici gerekçelerin yazılmasıyla mümkün olacaktır. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, mahkemeler açısından bir zorunluluk olmanın ötesinde artık bireyler açısından bir hak olarak tanımlanmış olması sebebiyle gerekçenin bir hak boyutuyla göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ülkemizde mahkemelerin kararlarını gerekçeli olarak vermesi zorunluluğu Anayasa'da düzenlenmiş ve gerekçeli karar hakkına Anayasal düzeyde bir koruma sağlanmıştır. AYM'ye bireysel başvuru yolu hakkının verilmesi ile gerekçelendirme yükümlülüğüne hukuk sistemimizde önemli bir koruma sağlanmıştır.

23/09/2012-31/12/2023 tarihleri arasındaki Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru istatistikleri incelendiğinde, AYM tarafından hak ihlaline ilişkin olarak verilen kararların temel hak ve özgürlüklere göre dağılımının ciddi bir kısmını %76,6 - 56.443 ihlal kararı ile makul süre içinde yargılanma hakkı ve %5,8 - 4.240 ihlal kararı ile de adil yargılanma hakkı ihlallerinin oluşturduğu görülmektedir. Gerekçeli karar hakkının, adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğu da düşünüldüğünde, söz konusu ihlal başvurularının büyük bir kısmının gerekçeli karar hakkına ilişkin olduğu bilinmektedir. Gerekçeli karar hakkı ilkesine dair İHAM ve AYM tarafından ihlal kararları halen verilmeye devam etmektedir.

Yargı mercileri tarafından verilen kararlar sonuçları itibarıyla doğru olsalar dahi, İHAM ve AYM'nin içtihatları doğrultusunda yeterince gerekçelendirilmemesi halinde adil yargılanma hakkının ihlaliyle karşı karşıya kalınabilecektir. Gerekçe yükümlülüğüne aykırı davranılması hallerinin özellikle ceza muhakemesi faaliyetleri neticesinde daha çok ortaya çıktığını ve bunun sonuçlarının diğer muhakeme faaliyetlerinin sonuçlarına nazaran daha ağır olduğunu görmekteyiz.

Ceza yargılamaları sonucunda kişilerin hak ve hukuk karşısındaki konumlarını belirleyen ve en önemlisi özgürlüklerini kısıtlayabilen gerekçeli karar hakkının bu denli önem arz ettiği düşünüldüğünde, mahkemeler tarafından verilen kararların mevzuat hükümleri çerçevesinde

akla, mantığa, hayatın olağan akışına ve dosyadaki somut olaya uygun şekilde oluşturularak ortaya konulması gerekirken, bundan imtina edildiği görülmektedir. Bu nedenle ceza muhakemesinde soruşturma evresinin verimli ve etkin yürütülmesi sağlanıp, olayın en başında iddianamenin iadesi kurumu daha da etkinleştirilerek haksız dava açılmasının önüne geçilmesi halinde, insan hayatını bu denli etkileyebilen ceza davalarının kolaylıkla açılması engellenmiş olup, ilk derece mahkemelerinden başlayarak istinaf, Yargıtay ve AYM'yi artan dosya sayısı ve iş yükünden kurtararak davalarda niceliğe değil de niteliğe odaklanılmasının sağlanması gereklidir.

İncelenen içtihatlardan yola çıkarak İHAM ve AYM tarafından verilen ihlal kararlarının sayısının fazlalığında gerekçe sorununun payı olduğu kanaatindeyiz. Gerekçe sorunu sadece adil yargılanma hakkı bağlamında gerekçeli karar alma hakkı bakımından değil diğer haklar yönünden de sorun yaratabilmektedir.

Gerekçe, yargısal gücü kullanan hakimin düşünme ve analiz etme faaliyetinin bir sonucudur. İHAM içtihatlarıyla ortaya çıkan ve Anayasa'da da koruma altına alınan gerekçeli karar hakkı yükümlülüğünün etkili biçimde uygulanması öncelikle ulusal hakimlerin sorumluluğundadır. Bu yükümlülüğün ulusal mevzuatımızda ve uluslararası metinlerde ayrıntılı olarak düzenlendiği ve bu hususta İHAM ile AYM içtihatlarının da yol gösterici olduğu değerlendirildiğinde; gerekçeli karar yazımındaki sorunların halen devam etmesi, sorunun yasa uygulayıcılardan kaynaklandığı izlenimini uyandırmaktadır.

Bu noktada yasal zorunluluk bulunmasına rağmen hakimlerin gerekçeli karar yazma kurallarına tam olarak uymamalarının nedenleri araştırılmalıdır. Hakimlerin İHAM ve AYM içtihatları doğrultusunda gerekçe yazmaları için güncel içtihatları sürekli incelemeleri gerekmektedir. Bu da iş yükü fazla olan hakimler için güç olmaktadır. İş yükünün fazlalığı da düşünüldüğünde temyiz edilemeyen karar sayılarının artmasıyla birlikte gerekçe yazımı konusunda gereken özenin gösterilmediği de aşıkardır. Kararlara not verme uygulaması birinci sınıfa ayrılan hakimleri kapsamadığı için, bu hakimlerin nitelikli gerekçe yazma konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Ayrıca hakimlerin karar verirken özensiz davranmalarının başka bir nedeni de verdikleri kararların yaptırım gücünün olmadığına inanmalarıdır.

Anayasa madde 141/3'te düzenlenen gerekçe zorunluluğu ve mevzuatlarımızda gerekçeli karar hakkına ilişkin düzenlenen hükümlere rağmen Türkiye'de mahkeme kararlarının şablon kararlar, tekrarlanan kanun maddeleri gibi gerekçesiz veya yetersiz gerekçelerle kaleme alındığı görülmektedir. Yüksek Mahkeme olarak AYM'nin dahi İHAM içtihatlarını benimseyerek zaman zaman toplumumuzun şart ve durumlarını temel alan kararlar vermekten imtina ettiği görülmektedir. Her uyuşmazlığın kendine özgü nitelikler barındırarak somut olaya uygun olan bir gerekçeyi hak ettiği akıldan çıkarılmamalı; hükmün gerekçelendirilmemesinin de kararın denetim olanağını ortadan kaldırarak yargıya olan güveni sarsacağı unutulmamalıdır. Bu durum da ulusal hukuk sistemimizin uluslararası hukuk karşısındaki konumunu zayıflatacaktır.

Sık sık değişen kanunlar, Bölge Adliye Mahkemesi ve Yargıtay Daireleri arasında aynı konu üzerinde verilen farklı kararlar, Ceza İnfaz Yasası'nda yapılan değişiklikler, hukukumuzdaki belirli kurumların ve zaman içinde yerleşmiş bulunan uygulamaların sürekli olarak değişmesi, hakimlerin de hüküm kurmakta gerekli özeni gösterememelerinin bir nedeni olarak sayılmaktadır.

Gerekçe eksikliğinin temel nedeninin genel olarak uygulamadan kaynaklandığının kabulünün yanında, yukarıda değindiğimiz üzere yargılama makamlarının giderek artan iş yükü, gerekçeli karar yazma konusundaki bilgi eksikliği ve gerekçeli karar yazma bilincinin tam olarak yerleşmemesi de diğer nedenler olarak gösterilebilir. Bu durumda öncelikle gerekçeli karar yazma konusunda hakimlere gerekçeli karar yazımı ve gerekçeli karar hakkı hususunda farkındalık artırıcı eğitimler ve faaliyetlerde bulunulmalıdır. Zira bireysel başvuru kararları incelendiğinde akademik olarak kendisini yetiştiren hakimlerin gerekçe yazım noktasında da daha özenli davrandıkları görülmüştür.

Hakim ve savcı yetiştiren Türkiye Adalet Akademisi'nin staj eğitimlerinin bir tür yüksek lisans gibi organize edilerek bir yeterlilik tezi hazırlandıktan sonra hakim ve savcılarının mesleğe kabullerinin yapılması daha doğru olacaktır. Ayrıca meslekte olan hakim ve savcılar da akademik çalışmalar yapmaya teşvik edilmeli, onlara akademik çalışmaları yürütebilmeleri için gerekli olan şartlar ve kolaylıklar sağlanmalıdır.

İş yükünün çok olması ve personel sayısının yetersizliği gibi nedenlerle kararların gerekçesi konusunda yeteri özeni gösteremeyen, yeterince içtihat incelemeye fırsat bulamayan hâkim ve savcılarının çalışma şartları iyileştirilerek iş yükleri azaltılmalıdır.

Mahkemelerin var olan iş yüklerinin azaltılabilmesi için ceza muhakemesinde soruşturma evresinin verimli ve etkin yürütülmesi sağlanarak iddianamenin iadesi kurumu daha da etkinleştirilip haksız dava açılmasının önüne geçilmelidir. Gerekiyorsa bu hususta alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına daha sık başvurulmalıdır. Böylelikle mahkemelerdeki dosya sayısı azalacağından hâkim ve savcı, ele aldığı dosyaları daha ayrıntılı bir şekilde inceleyip değerlendirebilecektir. Ayrıca hâkim ve savcılarının yazdıkları nitelikli gerekçelere göre terfi ve atamaları yapılarak daha iyi gerekçe yazmaya teşvik edilmelidir.

İHAM ve AYM'nin gerekçeli karar hakkı ilkesine dair vermiş oldukları içtihatlar ışığında, İHAM ve AYM'nin bu hakka dair amaç ve saikleri yargılama makamları tarafından benimsenmeli; halen devam ettirilen hatalı uygulamalar sonlandırılarak, hukuk devleti ilkesi ile adil yargılanma ilkesine katkı sağlayacak gerekçe yazma anlayışı benimsenmelidir. Bu hususta, kanun yolu denetimi yapan mercilerin gerekçe ve insan hakları odaklı bir anlayış benimseyerek, gerekçesizliği her durum ve koşulda bozma nedeni saymaları ve alt derece mahkemelerinin yerine gerekçe ikame yazmamaları gerekmektedir.

Gerekçeli karar hakkının korunmasında, hukuk sistemimizde önemli bir role sahip olan AYM'nin bir temyiz merci olmadığı, bu sebeple de kanun yolu incelemesinde gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapmasının mümkün olmadığı mahkemeler tarafından göz önünde bulundurularak buna göre karar verilmesi gerekmektedir.

Toplumumuzun hukuki anlamda bilinçlenmesinin ilk ve en önemli yolu gerekçeli kararlardır. Adına karar verilen "Türk Milleti"nin hangi gerekçeye dayanılarak karar verildiğini öğrenmesi en doğal hakkıdır. Yargı makamları, vermiş oldukları gerekçeli kararlar ile toplumla şeffaf bir şekilde temas kurarak toplumun güvenini kazanmaktadırlar. Bu yüzden herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu unutulmadan, gerekçeli kararın öncelikle davanın taraflarına, sonrasında topluma hitap edecek şekilde anlaşılabilir bir dille yazılması önem arz etmektedir.

Mahkeme kararlarının gerekçeleri, yalnızca ulusal yargı alanında değil, uluslararası yargı yerlerinin de denetimi altındadır. Bu nedenle, ulusal yargılama makamlarının saygınlığının artması açısından hakimlerin gerekçeli kararlarını verirken gerekçe ve insan hakları odaklı olması ve yukarıda değinmiş olduğumuz hususlara dikkat etmesi önem arz etmektedir. Böylelikle İHAM ve AYM içtihatlarına uygun gerekçeler verilerek ihlal kararları azalacak, ulusal ve uluslararası alanda mahkemelerimize olan güven artacak, adalet sistemi hızlanarak adil yargılanma ilkesinin ülkemizde benimsenmesi kolaylaşacaktır.

REFERANSLAR

- AKÇA, Tahir, “İdari Yargıda Gerekçeli Kararın Unsurlarına İlişkin Mevzuat Analizi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 115-123
- AKILLIOĞLU, Tekin, İnsan Hakları, SBF Yayıncılık, Ankara, 1995
- ALBAL ULAŞ, Hilal, “Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, 1243-1283
- ALGAN, Bülent, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Yaklaşımı: Hebat Aslan ve Firas Aslan Kararı Örneği”, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 31, 2015, 185-206
- ARTUÇ, Mustafa, Hüküm Kurma Sanatı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015
- AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 48, 2003, 109-116
- ATAGÜN, Ömer Faruk, Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020
- ATAKAN, Arda, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Takdir Yetkisi Doktrinine İlişkin Bir İnceleme” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3-4, 2010, 29-36
- ATAY, Ender Ethem, “Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 147, 2018, 7-32
- BEKRİ, Nedim Muhammet, “Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 3, 2014, 205-228
- BIÇAK, Vahit, “Ceza Hukuku Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Yargı Sistemine Etkileri”, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 35, Sayı:1, 2018, 65-72
- BİLGE, Necip, Hukukun Temel İlkeleri, 8. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992

- ÇAKAN, Seher, AVCI, Orçun, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Mükellef Hakları: Mülkiyet Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, 639-678
- CANDAN, Turgut, “Yargı Kararında Gerekçenin Önemi”, *Hukuk Adamları Birliği Dergisi*, Sayı:4, 2013, 4-8
- CANPOLAT, Prof. Dr. Talat, “Yargı Kararlarında Gerekçe”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 137-138
- ÇEÇEN, Anıl, Adalet Kavramı, Astana Yayınları, Ankara, 2020
- CENTEL, Nur, “Adil Yargılama İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1-2, 2010, 3-14
- ÇETİNKAYA, Reşat, “AİHM ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 323-360
- ÇETİNKAYA, Reşat, Gerekçeli Karar Hakkı, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2022
- ÇIRAK, Ezgi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, 997-1028
- ÇOBAN, Ali Rıza, “Strasbourg’da Herküllere İhtiyacımız Var Mı? Ulusal Takdir Yetkisi ve Evrensel Standartlar Arasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 3, 2008, 187-224
- DEMİR, Eren, İnsan Hakları Açısından Gerekçeli Karar Hakkı ve Hukuki Argümantasyon, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Ankara, 2023
- DOĞRU KIZILKAYA, Ezgi, “Güncel İçtihatlar Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”, *Danıştay Dergisi*, Sayı:152, 2020, 233-276

- DOĞRU, Derya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamasında Takdir Marjı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2018
- EKİNCİ, Bezar Eylem, “Bireysel Başvuru Yolunda Gerekçeli Karar Hakkı: Anayasa Mahkemesi’nin Temel Tespitleri ve İhlal Kararlarının Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 39, Sayı:2, 2023, 171-211
- ERGÜL, Ergin, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012
- ERGÜL, Ozan, Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İçtihat İstikrarsızlığı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016
- FABREGUETTES, M. P. “Adalet Mantığı ve Hüküm Verme Sanatı (Adalet Bakanlığı Çevirisi)”, Ankara, 2019
- FEYZİOĞLU, Metin, Tanıklık Ve Dürüst Muhakeme, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998
- GEDİK, Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, Sayı: 21, 2019, 913-963
- GÖKCAN, Hasan Tahsin, “Bireysel Başvuruda İkincilik İlkesi ve Denetim Yetkisinin Sınırları Sorunu”, *TBB Dergisi*, Sayı: 135, 2018, 9-76
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Divanı İçtihadına Göre Doğru Yargılama ve Kanıtların Değerlendirilmesi”, *İnsan Hakları Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 1994, 2-10
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil Yargılama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 1-4, 1994, 199-234
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 39. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Yönetmelik Yargı, 24. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011

İNCEOĞLU, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, *Avrupa Konseyi Yayını*, Ankara, 2018

İNCEOĞLU, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Council Of Europe, Ankara, 2007

İNCEOĞLU, Sibel, ARAT, Nilay, DUYMAZ, İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar, İdari Yargının Etkinliğinin Arttırılması ve Danıştay'ın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi, 2022

İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008

İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, 3. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013

İYİLİKLİ, Ahmet Cahit, “Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükmün Yetersiz Gerekçeye Feda Edilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 245-274

KARAKEHYA, Hakan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi (Adil Yargılanma) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Eskişehir, 2007

KARATEPE, Şükrü, Türk Anayasa Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018

KARTAL, Kaya, “Adil Yargılanma Hakkı”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 2009, 45-63

KAYA, Gül Pelin, “AİHM Kararlarına Göre İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 105-114

KOPUZ, Mehmet, “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olan Çelişmeli Yargılanma Hakkı”, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 19, 2022, 13-32

- KUNTER, Nurullah, YENİSEY, Feridun, NUHOĞLU, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008
- OĞUZMAN, M. Kemal, Medeni Hukuk Dersleri, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994
- ÖZBEK, Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008
- ÖZDEMİR, Selman, ‘‘Hak Üzerine Bir Değerlendirme’’, *Adalet Dergisi*, Sayı: 56, 2016, 101-134
- ÖZEKES, Muhammet, ‘‘Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerekçe’’, *İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi–Uluslararası Konferans–İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay’ın Rolü Konferansı*, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007
- ÖZKAN, Doç. Dr. Gürsel, ‘‘Danıştay İçtihatlarına Göre Gerekçenin Önemi’’, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 1-32
- PEKCANİTEZ, Hakan, ATALAY, Oğuz, ÖZEKES, Muhammet, Medeni Usul Hukuku, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017,
- PEKCANİTEZ, Hakan, ÖZEKES, Muhammet, AKKAN, Mine, TAŞ KORKMAZ, Hülya, Pekcanitez Usul: Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017
- SAĞLAM, Musa, EKİNCİ, Hüseyin, ‘‘66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru’’, *Ankara Barosu Yayını*, Ankara, 2012, 1-39
- ŞEKER, Hilmi, ‘‘Strazburg Yargı Kararlarında; Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri’’, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 2, 2007, 179-200
- ŞEKER, Hilmi, Esbab-ı Mucibe’den Retoriğe Hukukta Gerekçe, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020
- SELÇUK, Sami, ‘‘Yargıtay’ın (Bozma Mahkemesinin) ve Temyiz Yolunun İyi Algılanması ve Kurumsallaşması Sorunlar’’, *Yargıtay Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1-2, 1992, 19-44

- SUNAY, Zühal Aysun, “Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 143, 2016, 7-54
- SUNAY, Zühal Aysun, *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, 2016
- TANER, Fahri Gökçen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019
- TANIR YILMAZ, Ayşe, “Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararları Işığında Gerekçeli Kararın Unsurları (Rapor)”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 283-310
- TANRIVER, Süha, “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2005, 191-215
- TANRIVERDİ, Ayşe Almıla, “İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma”, *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2023, 551-580
- TAŞKIN, Ahmet, “Mahkeme Kararlarında Gerekçenin Önemi”, *International Journal of Legal Progress*, Sayı:2, 2015, 205-246
- TEPE, Harun, *Hukukta ve Yargıda Etik*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2022
- TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, SANCAKDAR, Oğuz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002
- TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, SANCAKDAR, Oğuz, *İnsan Hakları El Kitabı*, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018
- TUNÇ, Hasan, “Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2013, 1643-1654
- TURAN, Burcu, “AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:1, 2022, 172-202
- TURAN, Hüseyin, “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Mahkeme Kararlarında Gerekçe”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 3, 2005, 107-111

TURAN, Hüseyin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2004

TÜRKBEN, Faruk, Anayasal Bir Zorunluluk Olarak Gerekçeli Karar, Selçuk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2009

TUTUMLU, Mehmet Akif, Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçeli Karar, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007

VITKAUSKAS, Dovydas, GRIGORIY, Dikov, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Strazbourg, 2012

YERDELEN, Erdal, Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015

YEŞİLOVA, Bilgehan, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 86, 2010, 47-101

YILDIRIM, Akif, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:71, Sayı: 4, 2022, 1691-1748

YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006

YÜZBAŞIOĞLU, Prof. Dr. Necmi, “Gerekçeli Kararın Anayasal Boyutları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2021, 33-38

Anayasa Mahkemesi Kararları

1977/132 E., 1978/6 K., K.T.:26/01//1978

2009/47 E., 2011/51 K., K.T.: 17/03/2011

2009/85 E., 2011/49 K., K.T.: 10/03/2011

2012/69 E., 2012/149 K., K.T.:11/10/2012

2022/144 E., 2023/137 K., K.T.: 26/07/2023

Abdullah Topçu, B.N.: 2014/8868, K.T.: 19/04/2017

Agah Aral ve Diğerleri, B.N.: 2016/13031, K.T.: 29/09/2020

Ahmet Gökhan Rahtuvan, B.N.: 2014/4991, K.T.: 20/06/2014

Ahmet Sağlam, B.N.: 2013/3351, K.T.: 18/09/2013

Akın Tekkurt, B.N.: 2016/8411, K.T.:20/10/2020

Ali Rıza Özer ve diğerleri, B.N.: 2013/3924, K.T: 06/01/2015

Ayşen Esen Danacı, B.N.: 2017/17765, K.T.: 03/06/2020

Aziz Bankur ve Diğerleri, B. N.: 2018/25145, K.T.: 14/06/2023

Aziz Turhan, B.N: 2012/1269, K.T.: 08/05/2014

Elkin Turizm Tarım Temizlik İnşaat Ltd. Şti, B.N.: 2020/6926, K.T.: 31/01/2023

Güher Ergun ve diğerleri, B.N.: 2012/13, K.T.: 02/07/2013

İbrahim Ataş, B.N.: 2013/1235 K.T.: 18/06/2013

İhsan Yücel ve Necmiye Anaç, B.N.:2019/12803, K.T.:14/09/2022

Kalay/Türkiye, B.N.: 16779/02, K.T.: 22/09/2005

Kamuran Çörtük, B.N.: 2014/9817, K.T.:26/02/2015

Kutlu ve diğerleri/Türkiye, B.N.: 51861/11, K.T.: 13/12/2016

Mehmet Ali Aydın, B.N.: 2013/9343, K.T.: 04/06/2015

Mustafa Kahraman B.N.:2014/2388, K.T.:04/11/2014

Nurten Esen, B.N.: 2013/7970, K.T.: 10/06/2015

Öcalan/Türkiye, B.N.: 46221/99, K.T.:12/05/2005

Oğuz Tatış ve diğlerleri, B.N.: 2013/4186, K.T.: 15/10/2014

Öneryıldız/Türkiye, B.N.: 48939/99, K.T: 30/10/2004

Onur Durmuş ve Diğlerleri/Türkiye, B.N.: 31575/07, K.T.: 09/04/2013

Sabri Oruç, B. N.: 2014/4863, K.T.:29/09/2016

Salih Söylemezoğlu, B.N.: 2013/3758, K.T.: 06/01/2018

Savaş Çetinkaya, B.N.: 2012/1303, K.T.: 21/11/2013

Sencer Başat ve diğlerleri, B.N.: 2013/7800, K.T.: 18/6/2014

Taşkın ve diğlerleri/Türkiye, B.N.: 46117/99, K.T.: 10/11/2004

Yağcı ve Sargın/Türkiye, B.N.: 6/1994/453/533-534, K.T.: 08/06/1995

Yasemin Ekşi, B.N.: 2013/5486, K.T.: 04/12/2013

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları

Andelkovic/Sırbistan, B.N.: 1401/08, K.T.: 09/04/2013

Anusca/Moldova, B.N.: 24034/07, K.T.: 18/08/2010

Ashingdane/Birleşik Krallık, B.N.: 8225/78, K.T.: 28/05/1985

Blücher/Çek Cumhuriyeti, B.N.: 58580/00, K.T.: 11/01/2005

Buchholz/Almanya, B.N.: 7759/77, K.T.: 06/05/1981

Bukta ve diğlerleri /Mısır, B.N.: 25691/04, K.T.: 17/07/2007

Buzescu/Romanya, B.N.: 61302/00, K.T.:24/05/2005

De Moor/Belçika, B.N.:16997/90, K.T.: 23/06/1994

Delcourt/Belçika, B.N.:2689/65, K.T.:17/01/1970

Deryan/Türkiye, B.N.:41721/04, K.T.: 21/07/2015

Dodov/Bulgaristan, B.N.: 59548/00, K.T.:17/01/2008

Georgiadis/Yunanistan, B.N.: 21522/93, K.T: 29/05/1997

Golder/Birleşik Krallık, B.N.:4451/70, K.T.:21/02/1975

H./Belçika, B.N.:8950/80, K.T:30/11/1987

Hadjianastasssiou/Yunanistan, B.N.:12945/87, K.T.: 16/12/1992

Handyside/Birleşik Krallık, B.N.: 5493/72, K.T.:07/12/1976

Harisch/Almanya, B.N.: 50053/1, K.T.: 11/04/2019

Higgins ve Diğerleri/Fransa, B.N.: 134/1996/753/952, K.T.:19/02/1998

Hirvisaari/Finlandya, B.N.: 49684/99, K.T.: 27/09/2001

Hugh Jordan/Birleşik Krallık, B.N.: 24746/94, K.T.: 14/05/2001

İrlanda/Birleşik Krallık, B.N.:5310/71, K.T.:18/01/1978

Jokela/Finlandiya, B.N.: 28856/95, K.T.: 21/05/2002

Krasulya/Rusya, B.N.: 12365/03, K.T.: 22/02/2007

Kuznetsov/Rusya, B.N.: 184/02, K.T:11/04/2007

Lawless/ İrlanda, B.N.: 332/57, K.T.:01/07/1961

Magnin/Fransa, B.N.: 26219/05, K.T.:10/05/2015

Muğosa/Karadağ, B.N.: 6522/12, K.T.: 21.09.2016

Neumeister/Avusturya, B.N.: 1936/63, K.T.: 27/06/1968

Perez/Fransa, B.N.:47287/99, K.T.: 12/02/2004

Planka/Avusturya, B.N.:25852/94, K.T.:15/05/1996

Ruiz Garcia/İspanya, B.N.: 30544/96, K.T.: 21/02/1999

Ruiz Torija/İspanya, B.N.: 18390/91, K.T.: 09/12/1994

Sakkopoulos/Yunanistan, B.N.: 14249/04, K.T.: 15/01/2004

Sale/Fransa, B.N.: 39765/04, K.T.: 21/03/2006

Salov/Ukrayna, B.N.: 65518/01, K.T.: 06/09/2005

Seryavin ve diğ erleri/Ukrayna, B.N.: 4904/04, K.T.: 10/02/2011

Solmaz/Türkiye, B.N.: 27561/02, K.T.: 16/01/2007

Stasaitis/Litvanya, B.N.: 47679/99, K.T.: 21/06/2002

Stogm ller/Avusturya, B.N.: 1602/62, K.T.: 10/01/1969

Suominen/Finlandiya, B.N.: 37801/97, K.T.: 01/07/2013

Tatishvili/Rusya, B.N.:1509/02, K.T.: 22/02/2007

Taxquet/Fransa, B.N.: 926/05, K.T.: 16/11/2010

Tel/Türkiye, B.N.: 36785/03, K.T.:17/10/2017

Urat/Türkiye, B.N.: 53561/09, K.T.: 27/11/2018

Van De Hurk/Hollanda, B.N.: 16034/90, K.T.: 19/04/1994

Vyerentsov/Ukrayna, B.N.: 20372/11, K. T.: 11/04/2013

Waite ve Kennedy/Almanya, B.N.: 26083/94, K.T.: 18/2/1999

Yunanistan/Birleşik Krallık, B.N.:176/56, K.T.: 26/09/1958

Z./Finlandiya, B.N.:22009/93, K.T.: 25/02/1997

İnternet Kaynakları

6366 sayılı Kanun ile onaylanan ve 19/03/1954 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokol için bkz.: resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf

AYM Bireysel Başvuru İstatistikleri için bkz. bb_2023_tr_son.pdf (anayasa.gov.tr) (E.T.: 20.02.2024)

AYM Bireysel Başvuru İstatistikleri için bkz. bb_2023_tr_son.pdf (anayasa.gov.tr) (E.T.: 15.12.2023)

AYM, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

Danıştay Başkanlığı, <https://karararama.danistay.gov.tr/>

<https://hudoc.echr.coe.int/tur#%20> (E.T : 05/12/2023)

<https://www.sozluk.gov.tr/>, E.T.:10/08/2024

<https://www.sozluk.gov.tr/>, E.T: 10/07/2024

İHAM, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%20>

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, E.T.: 11/07/2024, [www. https://sozluk.gov.tr/](http://www.sozluk.gov.tr/)

Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr (E.T.: 15.12.2023)

Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı, <https://taad.taa.gov.tr/>

Yargıtay Başkanlığı, <https://karararama.yargitay.gov.tr/>

Yüksek Yargı Kararları

Danıştay 13. Daire, 2007/2822 E., 2008/4487 K., K.T.: 28/05/2008

Danıştay 13. Dairesi, 2822/4487, K.T.:28/05/2008

Danıştay 7. Dairesi, 2320/2904, K.T.: 23/09/2002

Danıştay Başkanlığı 5. Daire, 2022/8700 E., 2022/5420 K., K.T.: 24/06/2022

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 2016/5297 Esas, 2017/1976 Karar, K.T.:29/05/2017

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 2022/7048 E., 2023/124 K., K.T.: 12/01/2023

Yargıtay 13. Ceza Dairesi, 2011/28547 E., 2013/2195 K., K.T.: 31/01/2013

Yargıtay 14. Ceza Dairesi, 2011/17788 E., 2011/1565 K., K.T.: 27/10/2011

Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, 2016/3267 E., 2018/236 K., K.T.: 25/01/2018

Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2014/28332 E., 2014/24429 K., K.T.:10/07/2014

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 2020/2928 Esas, 2022/2424 Karar, K.T.:14/02/2022

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, 2021/6516 E., 2021/10672 K., K.T.:23/06/2021

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 1165-446 K., K.T.: 18/10/2018

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2012/8-273 E., 2012/19 K., K.T.:07/02/2012

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2016/1414 E., 2020/101 K., K.T.: 13/02/2020

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/6-886 E., 2022/799 K., K.T.: 13/12/2022

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/6-886 E., 2022/799 K., K.T.:13/12/2022.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 7-179/189, K.T.: 02/10/2001

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 768-187 K., K.T.:08/05/2012

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 8-239/259, K.T.: 04/11/2003

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 4/1121-626 K., K.T.:07/05/2014

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, 1976/3-4 E.,1976/3 K. K.T.:07/06/1976

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, 1991/7 E., 1992/4, K.T.: 10/04/1992